

૭. પ્રતિકમણના પર્યાયનાં નામ ને સ્વરૂપ લખો. ૮
૮. કુમારપાળે ગમ્ભીરો પૂર્વજન્મ ને આગામી ભવનું-દંતમાં લખો. ૮
૯. તીર્થયાત્રા કરવામાં પાંચ કારણ શ્રી રીને સાધુ પશ્ચિમકે તે ઘટાવી આપો. ૫
૧૦. નવ નિયાણાના નામ ને તેનું સ્વરૂપ લખો. ૮
૧૧. અમુદ દષ્ટિ નામના દર્શનાચારનું સ્વરૂપ દુઃકા-દુઃખાંત સાથે લખો. ૭
૧૨. તમ અને અતમનું સ્વરૂપ સાંમારિક ને ધાર્મિક અપેક્ષાએ લખો. ૪
૧૪. અશુભધ્યાનના ૬૩ પ્રકાર પૈકી ૧૦ પ્રકાર લખો. ૮
૧૪. સોપકમી ને નિરૂપકમી આયુષ્યનું સ્વરૂપ લખો અને નિરૂપકમી આયુષ્યના સ્વામી જણાવો. ૮
૧૫. અસરણ બાવનાનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર દર્શાવેલ દુઃકામાં લખો. ૭

(ધો. ૫. રૂ. ત્રિપષ્ઠિ શલાકા પુરૂષ ચરિત્ર. પર્વ ૧-૧૦.)

૧. અ. મહાકાવ્યનાં લક્ષણો લખો અને તે આ ચરિત્રમાં ઘટાવો.
ખ. શ્રીદેવચંદ્રમૂર્તિએ આ ચરિત્રાત્મક ગ્રંથની રચના કરતાં જે જે વિષયો સંબંધી વિવેચન કર્યું હોય તે સંક્ષેપમાં લખો. (૧૫)
૨. અ. જૈનાચાર્યોમાં શ્રીદેવચંદ્રમૂર્તિના સ્થાન વિષે જે વિચાર કર્યો હોય તે દલીલ પૂર્વક સમજાવો,
ખ. આ ગ્રંથમાં ધ્યાન ખેંચે એવા જે બાબતો તમને જણાતી હોય તેનું સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ લખો. (૨૦)
૩. અ. સાત કલકગેનું વર્ણન લખો.
ખ. જરૂર ચક્રવર્તીએ દરેકી પ્રત્યુત્પત્તિ તથા પ્રત્યુત્પત્તિ આપેલ દેશના જે બનેતું દુઃકમાં સ્વરૂપ લખો. (૧૦)
૪. અ. જમાલીનું ચરિત્ર અને તેમને નિન્દવ ગણવાનાં કારણો વિચારપૂર્વક લખો.
ખ. દુઃખવચીકાષ્ઠ્યનું પ્રશ્ન મહાવીરે કયા પ્રસંગે આપ્યાનું હતું તે સંક્ષેપમાં જણાવો. (૧૦)
૫. નીચેની દષ્ટિકોટો સંક્ષેપમાં લખો:—
(અ) પુરૂષ સિંહની ગનાપિના પ્રત્યે બક્ષિ; (બ) મલ્લિ કુમરીનો ૯ રાગઓ પ્રત્યે બોધ. (ક) સનકુમાર ચક્રીએ ગોતાના પૂર્વજન્મનાં બાવણી બાવના. (૧૫)
(૬) પ્રમદચંદ્રનું ચરિત્ર. (૧૫)
૬. નેમીનાથ, કૃષ્ણરામુદેવ તથા જગન્નથની ચરિત્રોની પરસ્પર તુલના કરો. (૧૦)
૭. શ્રીકૃષ્ણનાથ તથા મી અમિનદેવ સ્વામિની દેશનાઓનું વિસ્તારથી સ્વરૂપ લખો.
૮. મહાજનકુમારના મંત્રીઓનો વિવાદ વિસ્તારથી લખો તથા તેમાં કયા કયા દર્શનોનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે તે જણાવો. (૧૦)

ધો. ૫ જી. પ્રાકૃત

(પરીક્ષક શ. રા. પંડિત બહેચરદાસ છવરાજ)

૧. અ. અકારાંત અને ઔકારતિના રૂપોમાં શુ ફર છે ?
 બ. વિધ્યર્થ અને આગાર્થના ક્રિયાપદના રૂપોમાં શુ ફર છે ?
 ક. કા (ક્ર-કરવુ) અને કુર્વન્ (કૂ-થવુ) એ બંને ધાતુના બૃતકાળના બધા પુરૂષનાં બધાં વચનો લખો.
 ડ. હસ્ (હ-ખવુ) ધાતુના ભવિષ્યકાળ અને ક્રિયાતીવ્રતીના બધાં રૂપો લખો.
 ઈ. સોચ્છે, શ્ચ્છે, મોચ્છ, મેચ્છે અને સોચ્છોદ એ રૂપોનાં ગુણરાતી અર્થ સાથે એ મારેતો અપનાદ ૩૫ નીયમ જણાવો. ૧૫
૨. ક્રઠકારાંત નામો અને જોને છેડે અન્ હોય છે એના નામોના રૂપો સંબંધી ને વિશેષતા જણાવી દોય તે લખો.
૩. અ. કર્મણીપ્રયોગ, બાવીપ્રયોગ, અને ગ્રેરકમેદ્ધા મગ્ધમા આવે એ ધાતુનાં કોઇ પણ કાળના બધાં રૂપો લખો.
 વ. અમ્ (અવસ્) શ્વસ્ અને ક (કિં) તેનાં બધાં રૂપો લખો. ૨૦
૪. તીસ્રો પાઠ લખવાનો શ્રેય લખનારનો શો હેતુ છે ? ૧૦
૫. તીસ્રેના ગેરાનું પ્રાકૃત ભાષામાં ટ્રાન્સલેશન કરો:—

પરમાર્થ.

આગમ જાણનારા શૈલ પૂર્વધરો પણ પતિન થએલા સાબળ્યા છે, તે આ મનના પ્રતાપથી છે. તેથી આગમ જાણનારનું મન વશ રહે, એમ સમજાવામાં પણ જૂલ છે આગમો વાચતી વેળાએ તેમાં મનને વશ કરવાનો સંબંધ વંચાતો હોય તો તેવે વખતે જા આ મગજ મન વાચનારને અન્ય રચાનકે તેમ જાય છે. આ મનને સર્પની કપમા આપી છે સર્પ નગ તો વાકો હોય છે અને તેમા જો તેને હાંટેયો તો તે વિશેષ વાકો થઇ ગતિ કરે છે. તેમજ આ મન વાક છે. તે રાહજ કોઇ વસ્તુપર ટકે તો ટકે છે, પણ જો તેને હાંટી કોઇ વસ્તુપરથી ખસેડી, ધ્યેય એવા શ્રી જીનેશ્વર ભગવાનમા અથવા બીજા કોઇ વિષયમાં જોડવા માડીએ તો તે ત્યાં જોડાતું નથી, પણ મર્પની પેઠે વિશેષ વક્તા પકડી અન્ય વિષયોમા જોડાય છે. આ ગાથામાં મનને વશમાં સાવનાવું ઠકલપણ જણાવ્યું છે અને મન વશમાં આવતું નથી, એમ કહેવામા આવે છે.

૧. તીસ્રેની ગાથાઓની મરફુન છાયા કરો અને તેનો વિસ્તારપૂર્વક અર્થ લખો.— ૨૦

અ. કીર્તી ન કુણદ્ લોઠં લજ્જપિડિમાઈ જલં (મર્લ) ઉવ્વણેડ ।
 સોવાહ્ણો અ શિંદંઢ વંધદ્ કહિપટ્ટપ્પવ્વજ્જે ॥
 જહ્ ઉલ્લમિ જાણદ્ નાળી તવસંયમે ઉવાધવિજ્ઞ ।
 તહ વ્વજ્જમિત્તદારિસણ સામાયારિ ન યાજંતિ ॥

સીસાયરિયકમેણ ય જનેણ ગિદ્ધિઆઈં સિપ્પસત્પાઈં ।
 નજ્જાંતિ વહુ વિદ્ધાઈં નચ્ચલ્લ મિત્તાણસરિયાઈં ॥
 જો નિચ્ચકાલ તવસંજમુજ્જુઓ ન વિકરેડ્ સજ્જાયં ।
 અલસંમુદ્ધસીન્નજનં ન વિતં ઠાવેડ્ સાહુપા ॥

ધ. કાષ્ઠપણ અગ્નિથી ગાથા બળી તેનું વિવેચન કરો.

૧૦

૨ સ્ત્રીવિદ્યાર્થી પરીક્ષા.

અવિચારાદત કન્યા માટે.

ધો. ૧-(પ. રા. શંકરલાલ ડાહ્યાભાઈ).

(દેવ વંદન મુધીનાં સુત્રો, નવઅંગ પૂજના હતા.)

- (૧) નિરીહિઆ, વિદ્ધસંજમ, આવાસિ, મિઉગદ, બુદ્ધાણ, અપ્પહિદય, મોલેણ, મામાપિક એ શબ્દોના અર્થ લખો ૮
- (૨) કાઉસગ્ગના આભાર લખો ૪
- (૩) તથા લોકમાં શાન્તિ છત્રપ્રતિમાની સંખ્યા લખો ૫
- (૪) શકરતવ અને મિદ્ધાણ બુદ્ધાણ સત્ર શં સુચવે છે ૪
- (૫) શ્રુતરતવ (પુષ્પરવરદી) ની ત્રીજી ગાથા અર્થ સહીત લખો ૫
- (૬) પ્રભુના હૃદયની પુજનો દૂહો અર્થ સાથે લખો ૫
- (૭) બુદ્ધાણ, 'વનિ, રોપ, રત્નત્રયી, અવિચાર, એ શબ્દોના અર્થ લખો. ૪

છવ વિચારની ૨૫ ગાથા.

- (૮) નીચેના જરો કયા પ્રકારના છે તે લખો
અચ્યુત, ગતો, રાસિંદા, ઉત્તિગ, ઉદર, જ્જો, તીક, કિતર, દરિતાપ, સુતાગ ૨૦
- (૯) વિગતોદ્રિય જરોને કેટલી અને કહ કહ દ્રિય દોષ ?
અને તેવા જરોના યોગ નામ આપો. ૧૫
- (૧૦) પ્રત્યેક વનરપતિનાય, અને આખાજી વનરપતિનાયના લક્ષણમાં શું નક્કાવન તે જણાવો ? ૮
- (૧૧) ચક્રવ્ય ૬૨ પરિમર્યા, બુધ પરિમર્યાય યલયરા નિવિદા.
ગો અપ્પ નરિલપમુદા, મોષબ્બા તે સમારોણ-એ ગાથાનો અર્થ લખો ૮
- (પુત્રી શિક્ષા.)
- (૧૨) નીચેના દુદાનો અર્થ લખો ?
વિદારણી ધન તણું, અનિ આયર્ષ જજાણ;
ખગ્ગ્યા રિના ખૂગી પો, પો જેમ વપગાય. ૧૫
- (૧૩) જે સ્ત્રીઓ પંપુરવ માથે મરકીની વાતો કરે છે તેને શું નામ આપવું છે તે દર્શન આપી મંત્રણવે. ૮
- (૧૪) ખાત્રાવરણના પર્થનું મામાન્ય ગીતે વર્ણન કરો ૧૦

- (૧૫) ડાહીગરરી, પોતાની સાસુ, સસરા અને પતિ સાથે શી રીતે વર્તતી હતી ?
તે દુઃખી લખો, અને તે ઉપરથી આપણે શો બોધ લેવાનો તે જણાવો ?

ધો. ૨-(૫. વકીલ મોહનલાલ દલીઅંદ દેશાઈ. B. A LL B')

અધિવાહીત કન્યા.

- ૧ છતાં અને અજીવમાં ભેદ શું છે ? નીચેના જીવ કે અજીવ છે તે નક્કી આપી જણાવો. યેળ, કાગળ, બટાટા, કથવા, મીસાપેન, અને પોરા ૧૧
- ૨ નીચેના સવાલોના જવાબ આપો.
(૧) પૃથ્વીકામ કેમ અજીવ નહિ ?
(૨) જીવના ભેદ કયા કયા ?
(૩) આત્મા અને બધામાં શું ભેદ ?
(૪) નિર્જીવ કઈ રીતે યાય ? ૨૦
- ૩ તરન, સમકિત, સિદ્ધજન, પ્રાણ, નિગોદ અને અનતકામ એટલે શું ? ૧૨
- ૪ નીચેના સુબધમાં જે જણતા હો તે તેમાં લેવાના બોધ સહિત દુઃખી લખો.
મશા ગણિકા, ચરકાશિક તાપમ, અને કુગ્ગુ મુનિ ૧૫
- ૫ સમકિતના પાંચ લક્ષણના નામ અને તે દરેકના અર્થ લખો. ૮
- ૬ કારક સમ્યક્ત્વ અને દીપક સમ્યક્ત્વ, ઔપચારિક સમ્યક્ત્વ અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ, અને સિદ્ધ પ્રભાવક, અને સિદ્ધ આત્મામાં દરેક શું ? ૧૦
- ૭ નીચેના મરણ પામી કયા ગયા ?
શ્રી મહાવીર સ્વામી, ઉદાપી રાજા, અર્જુનભાણી, જમાલી, એણિકરાજા ૧
- ૮ દિતશિક્ષા મનાશીમાંથી કોઈ પળુ છ કડી લઈ તેના અર્થ સમજાવો. ૧૫

ધો. ૧-(પરીક્ષક રા. ન્યાલયંદ લક્ષ્મીચંદ સોની બી એ એન એલ બી)

કન્યાઓ તથા સ્ત્રીઓ માટે

વિષય—(જે પ્રતિક્રમણ અર્થ સાથે, જીવવિચાર પ્રકરણનો સાર, કોષ, મન, માયા અને શોભની સંજ્ઞાઓ તથા જે ગદ્ય લી)

- ૧ નીચેના પોતાના અર્થ લખો. તથા તે કયા કયા ચરોચર આવે છે તે બતાવો.
(૧) ચરેસુ નિમ્મલપરા, આપુ-એસુ અહિય પયાસપરા
(૨) પનમહાવધ ધારા, અદારસ સદસ સીવગ ધારા
(૩) અધાર સસાગ તમુદ પાર, પતા સિવ દિતુ સુષ્ટુ સાર.
(૪) ખાએમિ સવ્વ જીવ, સવ્વે જીવા ખમતુ મે
(૫) સુવ દુરિતોષનાચન કરાય મવાશિવપ્રેશમનાલ
(૬) જીવદિસા વિરતલહરી સગમા ગાહદેદ
(૭) નેમ નામગદ્ય પાવપમધા ગિજ્જતિ
(૮) સમ્મદિતિ સમાધિ નરણ.

(૯) ઇચ્છામ મદા સમ્યગ્ જયતિ અકલંક સીલકલિવ્યાગે.

(૧૦) દુર્ગમ મયમ્ પાશુ મુસુમરણ.

૨૫

૨. પ્રતિક્રમણ કરતી વખતે પુરો જે જે સૂચે એસે છે તેને જાહેર બીજા જુદા કયા કયા સૂચે શ્રીચ્છાને બોલવા પડે છે તે બતાવે.

૫

૩. 'લલુષાંતિ અને 'સંસાર દાવાની' પહેલી ગાથા તથા 'શકસ્તવ' અને 'ઉવસગદર' ની છેલ્લી ગાથા અર્થ સાથે લખો.

-૨૦

૪. નીચેના છવોને કટલી અને કમ્પ કમ્પ ઉદ્વિગ્ધો હોય છે તે બતાવો તથા તેમના ઉત્કૃષ્ટ અને જલ્પન શરીર પ્રમાણ, આયુષ્ય અને કાપ રિયતિ બતાવો.

(૧) માખી, (૨) જળો, (૩) કીડી, (૪) ગાય, (૫) શ્રી.

૧૫

૫. નીચેનાં પદોનો અર્થ વિસ્તારથી સમજાવો.

(૧) નારય દેવાયનો ચેલ, (૨) વિગલેસુ હસત અદ્વેષ, (૩) સાધ અશ્વંતા તેસી.

૧૨

૬. શ્રી ઉદય રતનજીએ (અ) કોષને શેની સાથે સરખાવેલ છે ? (બ) માન તેમજ લોભથી કોને કોને નુકસાન થવાના પ્રાબલ્યા આપેલ છે ? (ક) મુક્તિ પુરી જવાનો ક્યો શુદ્ધ માર્ગ બતાવેલ છે ? તે સમજાવો.

૧૨

૭. 'શીવલ સલુખી સુદહી' અને 'બહેની સંચરતા રે સંસારમાં' એ બંને ગદ્યલીની નીચ ગાથા અર્થ સાથે લખો.

૧૧

ધો. ૨-(૨૧. અંદુલાલ ગોકળદાસ ઝવેરી)

૧. (અ) "ઉવસગદર" રતન,

(જ) વંદીતા સુત્રની ૩૮ ને ૩૯ મી ગાથાઓ.

(ક) "મુઅવન્નિઅપરસા" થી શરૂ થતી અજીત રતનની ૩૦, ૩૧ મી ગાથાઓ.

(ડ) "હર્તિનિ" થી શરૂ થતી કલ્યાણ મંદિર મોત્રની ૮ મી ગાથા તથા તેમના સમજણ સાથે અર્થ લખો.

૩૦

૨. નીચેના શબ્દોનો બાવાર્થ લખો.

ભીમ-અરપયજ્ઞ-ઉદ્ધુરિય, મુષ્ણ સુદહ, કૌશિકસિમ્હ-અવાડુષ્ણ-પાર્શ્વ નિપરય-સતિ-ઓપિયા-બદ્ધો.

૧૦

૩. નીચેના શબ્દોમાં શું કેર છે તે સમજાવો. ઉપગોન-પરિગોમ; ગર્મ-ગરિમ; અનિચાર-અનિચાર; હ-હ-હઅભિ; પરિક-પરિજુ; આમોદ-પ્રમોદ.

૧૨

૮. "હકા મુખ પાદ દગી ધણું (અર્થ અને દેવ વિનાનું) જ્ઞાન સંપાદન કરવું" એ કેમ પમંદ કરવા જોગ નથી તે મોટા કારણ અને દાખલા લખ સમજાવો.

૧૨

૫. "પંગ્યાચારને સમના દુપણે" રૂકમાં લખો.

૧૦

૧. જુન દેવના અને ઘેન દેવનાની રત્નિઓ લખો અને તેના દેવો સમજાવો.

૧૦

૧૧. નિવમ ધારનારને સંવાના પચ્ચખાણની માથા લખો.

અથવા

૧૪

ધો. ૩-(પરીક્ષક શેઠ કુંવરજી આણંદજી.)

નવતત્ત્વ.

માર્ક.

૧. પુણ્યતત્ત્વ ને પાપતત્ત્વ બંનેમાં ગણેલા બેદ કયા છે ? ૪
૨. અણ્ય-તત્ત્વમાં આપેલી પરિણામી જીવમુક્તિ એ ગાથાનો સમજી શકાય તેવો અર્થ લખો. ૬
૩. ચાર પ્રકારના બધ દર્શાવે સાથે સમજાવો. ૪
૪. મોક્ષ-તત્ત્વમાં આપેલી સંત સુદ્ધપચ્ત એ ગાથાનો અર્થ લખો. ૮

ત્રણ લાખ.

૫. ત્રણ પ્રકારની અવસ્થાના નામ અને તે ક્યારે ક્યારે આવવી તે વિસ્તારથી લખો. ૫
૬. ત્રણ પ્રકારના ગુરુવંદનમાં હાલ કાયમ કરીએ છીએ. તે વંદન સમાવેશ શોમાં થાય છે ? ૩
૭. કડાક વિગતના નીચીયાતાં નામ સાથે સમજાવો. ૬
૮. એકાસણા-ઠરતાં આંખેલમાં કયા કયા આચાર વધારે છે તે અર્થ સાથે લખો. ૬

ઉપદેશ પ્રાસાદ લાગે ૨ લો.

૯. ચાર પ્રકારની સદ્ગુણના નામ ને સમજાવો. ૬
૧૦. સમકિતના ૭ સ્થાનના નામ ને સમજાવો. ૬
૧૧. ધર્મરાગ એ શોનો બેદ છે ? તેનાંપર કોનું દર્શાવે છે ? તે દર્શાવે દુકામાં લખો. ૧૦
૧૨. સમકિતના ચોથા બૂખણુ નામ અને તેને અંગે રામજી શકાય તેવું વિવરણ લખો. તેનાંપર કયા કાની છે ? ૧૦

સ્તવનો ૬ માંથી.

૧૩. જળજી સમકિત રતનકું-એ સ્તવનની ત્રીજી ગાથાનો અર્થ લખો. ૬
૧૪. દોડતાં દોડતાં પંચ કથાય તો-તેની ખીજી ગાથાનો અર્થ લખો. ૬
- ૧૫ તાર હો તાર પ્રજા મુજ સેવકબધી-તેની ચોથી ગાથાનો અર્થ લખો. ૮
- છ સ્તવનને બાંહે લેણે સમકિતના ૬૭ બોલની સંખ્યા કરી હોય તેને ૧૦
૧. ત્રણ શુદ્ધિગણી લખો. ૧૦
૨. પાંચ લક્ષણના નામ ને તેના દુષ્ટી-ગાંધ્યા સાથે અર્થ લખો. ૧૦

ધો. ૪-(પરીક્ષક રા. મનસુખલાલ વિં કિરત્યંદ મહેતા-ગોરખી.)

- (૧) નિચેની ગાથાઓનો અર્થ સમજાવો નથા તેની પુષ્ટિમાં જેનાં ગંજાતાં હો તેનાં એ ત્રણ ચરિત્રો લખો:—
- (અ) મયણુ પરણેણુ બધ તારિસાવિ સુરસેલ નિચ્ચલા ચરિયા,
તા પડકપત સરિસાણુ
દયર સતાય કો વંતા ?

(શિ. લ. જા. પદ્ય ૭૭)

ધો. પ. ૩-(પ. રા. ગોકુલદાસ નાનજીભાઈ ગાંધી.)

પ્રશ્નપત્ર.

૧. નીચેનાં અવતરણોનું સ્પષ્ટીકરણ કરો.
અ " શ્રાવકને સત્તા વિધા (વસા) ની દયા હોય. "
ક " પ્રમોદિયડેજ હિ સા લાગે છે. "
કા " ભાવીભાવ અન્યથા થતો નથી. "
૨. નીચેનાં શબ્દોનો ભાવાર્થ લખો.
આવદીપ, નિહસંગ, કલ્યાણક, એવજ્ઞાન, સમવચરણ, નિવાણ, પ્રતિકમણ,
આરિનાઆર.
૩. ચતુરાશ્રમ, વિદ્યાસી, અભિક્ષા, કુમાપુત્ર અને કપિવ્રતા ચરિત્રમાંથી જે સાર-ઉપ-
દેશ નીકળતો હોય તે સમજાવો.
૪. તપસ્યાનું સ્વરૂપ કુંડામાં લખો.
૫. લેશ્યા વિષે જણાવતા હો તો સમજાવો.
૬. નિશ્ચય અને વ્યવહારથી બાર મતનું સ્વરૂપ લખો.
૭. સામાયિક એટલે શું ? સામાયિક અને પ્રતિકમણનો સંબંધ બતાવો.
૮. રાત્રિભોજન અને વિક્રયા પ્રમાણનો ત્યાગ કરવાથી જે લાભો થતા હોય તે
સમજાવો.
૯. દિપોત્કલ સંજ્ઞાથી જે અર્થવાર્તા હોય તે લખો.
૧૦. ઉપદેશ પ્રાસાદ એટલે શું ? તેની રચના કરનારનું જીવનવ્રતોત્તર જેટલું જણાવો
હો તેટલું લખો.

“ બંધુઓ ! અમારે માટે શું કરશો ? ”

(લેખિકા-મ. રવ. અગનબહેન માણેશ્વર.)

જે જેક માતાના પેટથી જન્મ પામેલાં હોય, - આ જોરમાન માતા જે બાઈ હોય તેને જગતમાં બાઈ બહેન કહે છે, અથવા તો કાંકા મામાના છોકરાઓને પણ બંધુ કહેવામાં આવે છે. તેથી પણ આગળ આવતાં જેની સાથે પરિચય હોય તેને પણ બંધુ કારથી ગણવામાં આવે છે. વળી પુરોએ પોતાથી ન્હાનો સ્ત્રીઓને બગિની તુલ્ય ગણવી એજ પ્રમાણે ઓજો-સગરીઓએ પણ પોતાના પતિ સિવાય સર્વને, મ્હાના તે બાત્ત મગાન તેમજ મોરને પિતૃતુલ્ય ગણવા આ પ્રમાણે પરસ્પર દરજ છે અને આ દરજ આવ મને બંધુઓનું ધ્યાન એટલી તમારી બહેનો પ્રત્યેની તેને અંગે તે ઉપરજ મામ બ્હેનના રોદ સાથે સંબંધ મહોવની દરજે સંબંધી જે બોલ કહેવા પ્રેરાઈ શકે.

આ લેખિકાનો હિંસા એ છે કે જે જે બહેનો આજે સમાજના હિતાર્થે કાર્ય કરી રહી છે, તેમની આખી જીવનકામ બધેકે હિંદ, પાગ્ગી, મુસલમાન અથવા કોઈ પણ સમાજની સાથે બધુ-એમની ઉર્મિઓ વધારે ને વધારે વેગમાં વધે, તેમની કમેદ અને સામ્રજ્યમાં અન્ય સવિકાઓ જોડાય અને તેમની સહાયતાથી પોતાની જાતિની ઉત્થતિ થાય.

આ લેખમાં તો હું જીવન સમાજને વિશેષનાથી સંબોધીને લખીશ. મારા જીવન બધુઓ ! તમે આજે કેટલાયે વર્ષથી ઠેર ઠેર સંતાનનો, ધર્મશાળાઓ, મુસાદરખાનાઓ, દવાખાનાઓ, વિદ્યાર્થિગૃહો વગેરે ધણી ધણી ગતે પૈસો ખર્ચી તમારી સમાજને સુખી બનાવી રહ્યા છો, તે એક અપેક્ષાથી ખાતરીય છે. આતો ઉપયોગ સ્ત્રીઓ અગાઉના સદેહી હોવાથી પુરુષોના પ્રાધાન્યપણે લે છે. હવે હું એક સવાલ આપને કરીશ કે મંસાર જીવન સુખી કરવામાં સ્ત્રીઓનો હિસ્સો નથી ? અવેશ્ય છે જ એમ તમારે કશું કરવું પડશે, તો તે બહેનો માટે તમે શું કર્યું છે ? જે કંઈ તમે કર્યું હોય તેમાં સ્ત્રીઓને અગાઉ અવરથામાં રાખેલી હોવાથી તેઓ બાગ લઇ શકતી નથી અથવા તમે જે લઇ શકો તો ધણી જાણ પ્રમાણમાં, તેમ જીવન સ્વતંત્ર રૂપે તેઓને માટે કંઈ પણ કરવા ખામી હોઈ શકે છે. આવી નજરે કંઈ પણ કામ આદરેલું દેખાતું નથી. બધુઓ ! તમે તેમના સ્વાર્થ સાધવામાં ચુક્યા નથી, ચુકશો નહિ અને ચુકતા નથી. અને તેમ કરવામાં સ્ત્રીઓને કંઈ અટકાવ નથી. વિસારી મૂકવી એવો હવે ચારે તરફ નથી. શું એક આજે જોશો ? તેમ ધરો તો ખોળ અગતે પક્ષાઘાત લાગશે, પણ બે આંખથી સમાજની ઉત્થતિ તો સમાજની ઉત્થતિ સહેજમાં થઇ જશે.

જ્યાં ત્યાં સ્ત્રીઓને પત્ની અગાઉનાં માટે વ્યવસ્થા હોય, તેમને ધુત્તરો હોય, તેમની કદર તમારા હૃદયમાં વસતી નથી, તેમને દેશ પરદેશમાં પોતાની ધરમાં પ્રમાણે જઈ પોતાનું કલ્યાણ કરવાનો હક્ક નથી એવું માનીને તે પ્રમાણે આચરે છે. આ મધ્યમાં તેમની શક્તિને હાસ્ય કરવા જેવું નહિ તો ખોળું શું છે ? જો તમારે સામાજિક અને ધાર્મિક કાર્યો ઉત્તમ પ્રકારે કરવા હોય, તો અથવા હોય, દેશની ને સ્વતંત્રિની ઉત્થતિ કરવા હોય, પોતાનું ગૃહ સ્વર્ગ તુલ્ય બનાવવું હોય, ખી. એ., એમ. એ., વિગેરે પદવીધારી બધુઓના કાર્યમાં સહાઈકારીની પાત્રતા બતાવવી હોય. તો આવી તોએનાં વાણીને ધ્યાનમાં લઇ અમારે માટે કંઈક કરશો, તો અમારી અને તમારી જાતિનું જીવન મશ્વરે થયેલું ગણાશે.

બાઇઓ ! હવે સ્ત્રીઓને અમારા પગે ઉભા રહેવાનું કંઈ આવવા માંડ્યું છે. તમારી બહેનોની જે મૂર્ખ અવરથા છે. તે હરે કરવાને કેમણે કેમણે આશ્રમોની સ્થાપના કરે, જે જે આશ્રમો માલે છે તેમને સમાજ અને તનમન ધર્મથી સહાય આપી ચિરસ્થાયી બનાવે. સ્ત્રીઓને યોગ્ય કૃત્યવૃત્તિ આપવામાં મદદ કરે, તે સંબંધી પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરાવે તથા લખાવે, સ્ત્રીઓપયોગી પુસ્તકોલેખો ઉપાડી સ્ત્રી કૃત્યવૃત્તિના પ્રચાર થાય તે માટે સજ્જા સ્ત્રીઓને મદદ થેર એકાં વાંચવા માટે પુસ્તકો મળે એવી યોજનાઓ કામ કામ કરે, તેઓ વિદ્યાકળા, વૈદક, ભરત કામ, શીવજી કામ, માદાની માવજત કરવાનું, તેમજ પાકશાસ્ત્ર, ખાજક ઉછેર અને સ્ત્રી વિદ્યાસા વિગેરેને સમગ્ર નાના પ્રકારનું જ્ઞાન મેળવી આપે તો આશા છે કે તેમનામાં જાનરૂપી દીવો પ્રકાશી તીવ્રજ્ઞતા સમાજનો આપ કંઈ જાણી જાતનો મોહક બનશે.

કલિ માટે ધણાએ સાધનો મેળવી ગયાં છે બોર્ડિંગો, પાઠશાળાઓ, અભ્યાસશ્રમો વગેરે હવે જેતજેતામાં હવેલી શકે છે, તો હવે કોઈ વીર બહુ । પોતાની બહેનોની ઉત્તિ માટે જીવન આપી આ પર્યાપ્ત પર સફળ થશે તો એક આદર્શ કાર્ય કર્યા જેવું થશે

આજે પર્યાપ્ત પર દરબેઈ કરતા કરતા, વખાણો ઉપદેશો સામગ્રતા સામગ્રતા, અમારા કાનો બહેન થઈ ગયા, કેટલાક બીડથી કટાણા ઘેર બેઠા, કેટલાકોને કલ્પસૂત્ર સામગ્રી ધર્મશ્રદ્ધામાં કલ્પનાઓ ઉડવા લાગી, ને તેવું મહત્વ ધરાવતું આ પ્રમાણે હવે લોકોની પ્રવૃત્તિ બદલાવા લાગી છે, તો આપણને હવે દેશ કાળને અનુસરતા સાધનો મેળવવાની જરૂર છે, અને તેજ લોકોને ગમે છે વળી તેની યોજનામાં મન રમે છે આવા અવસરમાં અમારા સાથે મહારાજે જન્મ બોર્ડિંગો ઉધાડવાના પ્રયાસો કરે છે, તેમજ આ નમો કન્યાશાળાઓ, બાલિકાશ્રમો, પતિશાળાઓ ખોલવા તેમજ શિક્ષિકાઓ ઉપદેશી કાઓ તૈયાર કરવા પ્રયાસો કરે તો બહેનોની ઉત્તિ સાથે થશે અને મસાં સુખરૂપ નિવડશે. અતિમ એવી જ આશા છે કે મહારા વિચારો પર કદ વધારા કરશે અને મળે તો માટે થોડો સમય અર્પણ કરશે

નોટ—આ લેખ પર્યાપ્ત સમયે તેના અંક માટે પ્રાપ્ત થયો હતો લેખિકા મુંબઈ તારવેપર આવેલા શ્રાવિકાશ્રમના સ્થાપક અને અવસ્થાપક છે તત્રી

શ્રીમાન્ શેઠ જેતશી ખીઅશી જે. પી. ના જીવનની રૂપરેખા.

સવત ૧૮૧૧ માં શ્રી કચ્છ સુધરીમાં શેઠ જેતશીભાઈનો જન્મ શાહ ખીઅશી કરમજીને ત્યાં થયો એમની માતાનું નામ ગંગાબાઈ હતું તેમણે નવ પુત્ર અને એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો તેમાં જેતશીભાઈને આઠમાં તરીકે કહી શકાય હાલ જેતશીભાઈના વડીલ બન્ધુ ડોસાભાઈ કચ્છમાં રહે છે અને ૧૩ બન્ધુ હેમરાજભાઈ મુંબઈમાં રહે છે એ સિનાયના સર્વ આ નાસવત જગતનો ત્યાગ કરી ગયા છે, છતાં લક્ષાભાઈ અને ગોળપારભાઈ પોતાની પાછળ સતતિ મુકતા ગયા છે. જેતશીભાઈનું પ્રથમ લગ્ન સવત ૧૮૩૨ માં થયું અને ખીન્તુ લગ્ન સવત ૧૮૩૭ માં થયું પ્રથમના પત્નીનું નામ વેળ બાઈ હતું અને ખીજ પત્ની વીરબાઈ નામે હાલ વિદ્યમાન છે તેઓ ધણાજ ધર્મીક અને પુણ્યવાન છે આ દપતીનો ગૃહવાસ ધણો સુખરૂપ અને શાંતિમય નિવડ્યો છે

સવત ૧૮૪૨ માં જેતશી શેઠને ત્યાં એક પુત્રરત્નનો જન્મ થયો તેનું હીરજી નામ પાડ્યું અને હીરજીમાં હીર હેખાયું એટલે શોળપાર જેતશીની કુા ને બદલે હીરજી જેતશી ની કુા તેજ સાચમાં સાચુ ધર્મ, કે જે દિનપ્રતિદિન ધનમાં, આબરમાં અને આટમાં આગળ વધતી ગઈ હીરજી શેઠ બુદ્ધિમાન છે વિનયી છે, પિતૃમક્ત છે પોતે નવીન વાતાવરણમાં ઉછરેલા છે પાશ્ચાત્ય ભાષાનું સાકે જ્ઞાન ધરાવે છે અને પોતાના તીર્થ મહાન માતા પિતાની આજ્ઞા સારી રીતે પાળે છે હીરજી જેતશીની કુા નો તમામ વહીવટ પોતાના પિનાના જા નીચે રહીને તેઓ ચલાવે છે અને પોતાની વયના અને

ખાનદાન મિત્રો સાથે વિદ્યા વિનોદ કરવા સાથે વ્યાપારમાં પુરતું ધ્યાન આપે છે. બવિષ્યમાં હીરણ્યમાધ શાંતિ, કામ અને દેશને ઉન્નવણ કરવાને પોતાથી બનતું કરશે એમ અત્યારે દરેક રીતસર આશા રાખે છે. ખેતશી શેઠ પોતે ભોળા દિલના છે પણ ધંધાને અંગે અતિ નિપુણતા ધરાવે છે. તેમનામાં ઉત્સાહ, હિમત, ધૈર્ય અને સાહસીકતા એટલી બધી પ્રમાણમાં છે કે જે જોતાં તેઓ જેમ સાધન વગરના હિંદુસ્થાનમાં જન્મેલા છે તેમ જો યુરોપ કે અમેરીકામાં જન્મ્યા હોત તો આજે તેઓ આખી પૃથ્વીને ચક્રીત કરી શકત એમ સક્ષ્મ દૃષ્ટિએ જોનારને સહજ દેખાઈ આવે. જેમ રણભૂમિમાં કાંઈ શરવીર યોદ્ધા જ્યારે હાથમાં તલવાર ગ્રહી શત્રુ સાથે લડે છે ત્યારે તે કાળે શું યશ તેને કિંચિત્ પણ ખ્યાલ કરતો નથી, તેવીજ રીતે જ્યારે કાલાબામાં ખેતશી શેઠ જાય છે ત્યારે હરિકેને એવા તો હકારે છે કે તેઓ પણ મનમાં તેમની સ્તુતિ કર્યા વગર રહી શકતા નથી. યુગ-ગત, કાઠીઆવાડ, ખાનદેશ, વરાડ, કણૌટક અને બંગાળ વગેરે દેશોના અનેક શહેરોમાં તેમની પેઢીઓ ચાલે છે અને પૂર જોસમાં વ્યાપાર કરે છે. કચ્છી દશા ઝોશવાળ જૈન શાંતિમાં તેમના સમાન વ્યાપારી કુનેહ ધરાવનાર જીજ્ઞે એક પણ નથી એમ આખી શાંતિ એકી અવાજે કબુલ કરે છે, એટલુંજ નહિ પણ તેમના પ્રસંગમાં આવનાર દરેક બુદ્ધિમાને મનુષ્ય પણ એમજ કહી શકે છે. તેઓ પાશ્ચાત્ય કેળવણીમાં પછાત છતાં વ્યાપાર સંબંધમાં એટલું બધું જ્ઞાન ધરાવે છે કે જે જ્ઞાન ઐજ્યુએટોને હેરલ્ડ પમાડે છે—વ્યાપારી જ્ઞાનમાં તેઓ એમ. એ. ગણાય છે. રૂના વ્યાપારીઓમાં તેમની આંટ બહુજ વખણાય છે. શ્રીમાન શેઠ રામનારાયણ, સર ઇલાહીમ તથા સર સાસુન સાહેબ જેવા તેમના અનેક મિત્રો છે. ઇન્ડીઆ બેન્ક, ન્યુ સ્ટોક એક્સચેન્જ, બોમ્બે કાઉન એક્સચેન્જ અને સેર ડીપોઝીટ વગેરે ધીકતા ખાતાઓમાં તેઓ ડીરેક્ટરશીપ મળવી શક્યા છે.

ખેતશીભાઈમાં દયા મૂર્તિમંત છે કારણ કે દુઃખીઆને દેખીને તેમનું હૃદય આર્દ્ર બની જાય છે. તેઓ તો એમજ માને છે કે:—

દયા ધર્મકો મળ હય, પાપ મળ અભિમાન;

તુલશી દયા ન છાંડીએ, જળ લગ ધરમે પ્રાણ.

‘પોતાના પ્રાણ સમાન પરના પ્રાણ સમજ પરને સુખ આપવાને હંમેશાં તત્પર રહેવું એ દરેક મનુષ્યનું પરમ કર્તવ્ય છે’ એમ તેઓએ અનેક પ્રસંગોએ અનેકવાર કહ્યું છે. એટલુંજ નહિ પણ “નવીન યુગના વિચારશીલ નવયુવકોને મારી સેખાવતો બહુ મુદ્દવંતી બહેન ન સમજાય પણ અજ, વજ અને જળ વગર પ્રાણ તજતા માનવાત્માએને તો તે અવશ્ય ગમગેજ અને તેમને ગમે એજ મારા સદયની પરમ બાવના છે. વર્તમાન કાળના વિદ્વાનો મને માન આપે કે નહિ તેવી મને ફરકાર નથી પણ દુષ્કાળમાં ધાસ અને પાણી વગર જે ગાયો, બગદો અને પશુ પક્ષિઓ લાખોની સંખ્યામાં મરજીને શરણ યાય છે તેઓને ધાસ અને પાણી આપતી વખતે તેઓના હૃદયમાં જે શાંતિ વળે અને તેઓ જો એમજ કહે કે ‘અમારા છવતર ઉપરજ દેશની આમાદી અને ઉત્પત્તિનો આધાર છે’ તો મારે વર્તમાન પત્રોના સર્ટિફિકેટની જરૂર નથી.” આ તેમની દૃઢ માન્યતા છે અને તેથી તેઓના દાનનો પ્રવાહ વિશેષ દુષ્કાળ પીડિત આત્માઓને મદાપના આપવા તરફ વળ્યો છે. એકંદર રીતે તેઓ દૃઢ વિચારના છે, પોતાનું ધારેલું કરે તેવા સ્વભાવના છે અને મુનિરાજનનાં વચનો પર પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખનારા છે. કામ પણ શુભ કાર્ય કરવું હોય

સારે તેઓ મુનિવર્ગની સન્મતિ લે છે અને તેમની સન્મતિ મેળવ્યા પછી તેઓ શુભ કાર્યની શરૂઆત કરે છે, અર્થાત્ તેઓ દેવશુદ્ધતા પૂર્ણ ભક્ત છે. તેમને શુભદાન આપવું ગમે છે અને અનેક પ્રસંગે તેઓ તેમ કરે છે; છતાં જાહેર કાર્યોમાં પણ અનેક વખત તેમને દ્રવ્યનો સુવ્યવસ્થા કરવાનો પ્રસંગ આવેલો છે અને તે નીચે પ્રમાણે છે.

સંવત્ ૧૯૫૫ થી ૧૯૭૨ સુધી ૬૨૦ કાંડીઆવાડ અને ગુજરાતમાં ફુલકાળના પ્રસંગે લગભગ રૂ. ૩,૦૦,૦૦૦) તેમણે અન્ન વસ્ત્ર માટે અર્પણ છે. એ શિવાય દેરાસરોના જીર્ણોદ્ધારમાં રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦), ધર્મશાળાઓના બાંધકામમાં રૂ. ૨૫,૦૦૦), જીવદયામાં રૂ. ૨૫,૦૦૦), પાલીતાણાની હોનારત વખતે છાપરાઓના બાંધકામમાં રૂ. ૧૫,૦૦૦), કોમ્પીમાં ઉપધાનની એ વખતની કિંયા પ્રસંગે રૂ. ૨૪,૦૦૦), પાલીતાણાના મંથ વખતે રૂ. ૧,૨૦,૦૦૦), ઉત્તમજીમાં રૂ. ૮૦,૦૦૦), કચ્છ સુધરીમાં સમગ્ર ગાંતિને પોતાને આંગણે આમંત્રી તેમના દર્શનથી પાવન થવાને કરેલા ઉત્તમજીમાં રૂ. ૮૨,૦૦૦), પોતાના તરફથી કુલ નહિ તો કુલની પાંખડી અર્પણ એવી ભાવનાથી કરેલી સાન વાસણોની લાણી (પ્રમાર્વના) માં રૂ. ૮૦,૦૦૦), પાલીતાણાની બોર્ડીંગમાં રૂ. ૫૦,૦૦૦), ખીજ બોર્ડીંગો, બાળાશ્રમો અને અનાયાશ્રમોમાં રૂ. ૩૦,૦૦૦) અને સિન્ન મિત્ર સ્થળે પાક-શાળાઓ, શાવિકાશાળાઓ અને કન્યાશાળાઓ નિમિત્તે રૂ. ૨૫,૦૦૦) તેઓએ અર્પણ છે. એ સિવાય પાલીતાણા ખાસે આવેલા એક ગામમાં તેમણે હોસ્પીટાલનું મકાન બંધાવી આપ્યું છે અને કચ્છ સુધરીમાં તેમણે એક દવાખાના સાથે મજબુત મકાન બંધાવીને આપ્યું હતું છે, જેનો વાર્ષિક ખર્ચ રૂ. ૨,૫૦૦) છે. હાલમાં આવેલા દવાશાળા પ્રગણામાં તેમના તરફથી અનેક પાકશાળાઓ, ચાલે છે, તેનો વાર્ષિક ખર્ચ રૂ. ૨,૫૦૦) થાય છે. એ ઉપરાંત તેમની સાંપ્રત સંભાવન કચ્છી દશા ઓશવાળ જૈન ગાંતિને કરજ સુક્ત કરવાની મથકર છે; તેમાં તેમણે રૂ. ૭૬,૦૦૦) ની નાદર રકમ હમેદથી અર્પણ છે અને ગાંતિએ આપેલા માનવર્તના મેલાવડામાં રૂ. ૧,૦૧,૦૦૧) નિરાશ્રીત વર્ગ માટે તથા રૂ. ૨૫,૦૦૦) ગુદા ગુદા કેળવણીના ખાતાઓ માટે અર્પણ તેમણે પોતાના જીવતરને કૃતકૃત્ય કર્યું છે. એમની સંભાવનોનો અડસરો રૂ. ૧૧,૬૮,૦૦૦) અગીઆર લાખ અડસઠ હજારનો અંકાય છે અને તેમાં શુભ દાનની ગણના તો થઈ શકતીજ નથી. જો કે ઉપરોક્ત આ સંભાવનોમાં તેમના બહુ હેમરાજભાઈ તથા શોજપારભાઈના સુપુત્રરત્ન વસનજીભાઈ તથા શિવજીભાઈએ પણ કેટલાક ફાલો આપેલો છે કે જેની નોંધ વિસ્તારના ભયથી અત્રે લીધી નથી. એટલુંજ નહિ પણ તેમના લઘુ બંધુ હેમરાજભાઈ ખેતસિંહ શેઠને પિતા તુલ્ય સમજે છે અને તેમની આગા માન્ય કરવામાંજ પોતાનું કન્યાશ્રુ માને છે તેમજ તેમના સુપુત્ર રત્ન શામજીભાઈ પોતાના પિતાને શોભાવે એવા સદૃશ્યો પરાવે છે. અને શોજપારભાઈના બંને પુત્ર પણ એજ રીતે ખેતસિંહ શેઠનું માન વિનય પૂર્ણ પ્રેમથી સાચવે છે. આ રીતે જેતાં ખેતસિંહ શેઠને કુટુંબ તરફથી પૂર્ણ સંતોષ છે. તેમને સારાં સગાંઓ, વિદ્વાન મિત્રા અને અનેક શુભી જનોનો સમાગમ પૂર્વ પુન્યથી પ્રાપ્ત થયો છે, અને જેથી કચ્છી દશા ઓશવાળ જૈન ગાંતિમાં અત્યારે તેઓ પૂર્ણ ભાગ્યલાગી, અ-શ્રેયર લેખામ છે અને ગાંતિએ તેમને પ્રમુખ તરીકે સ્વીકાર્યા છે. તેમને ધરકાર તરફથી જે. પી. ની પદવી મળી છે. અનેક રજવાડાઓમાં તેઓ સારી લાગવગે ધરાવે છે અને કેટલાક રાજાઓ સાથે તેમને જૈનિતા સારી સંબંધ છે. એકંદર રીતે તેઓ ગાંતિના અ

ત્રેસર છે, વ્યાપારીઓમાં મોખરે છે, સરકારમાં મન્માન ધરાવે છે અને કુટુંબમાં સુખી છે. પણ (પરને દુઃખે દુઃખી છે અર્થાત્ દયાળુ સ્વભાવના હોવાથી અનેક દુઃખી આત્માઓને દુઃખ સુકૃત કરવાને તેઓ યતન કરે છે.) ખેતસિંહ શેઠના જીવનમાંથી શ્રીમાનોને ધણુંજ સમજવાતું છે, તેમની સાદી રહેણીકરણી આ દેશનેમત જમાનામાં અનેકોને બોધ લેવા જેવી છે અને કેવળ ખાનપાન ને આરામમાં સુખ ન માનતાં પરાપકારતા કામમાંજ માયુ' સુખ સમાયેલું છે એમ તેઓતું જીવન જગત્તે શીખવે છે. હવે આખી જૈનકામમાં પરા પકારી અને ઉદાર દિવના એક આગેવાન તરીકે પોતાની કારકીર્દિમાં યશસ્વી ઉમેરો કરશે એવી ભાવના દરેક જૈન રાખે છે.

(કચ્છી જૈનમિત્ર પરથી.)

શેઠ રામચંદ્ર જેઠાભાઈનું જીવન.

રિસેપ્સન કમીટીના ચેરમેન શેઠ રામચંદ્ર જેઠાભાઈના જન્મ માંગરોલ ગામમાં સંવત ૧૮૨૭ ના વૈશાખ સુદી ૧૫ ને ગુરુવારના રોજ યથેલો છે, તેઓ પોતાની નાની ઉમ્મરથીજ વિનયવાન વિવેકી તેમજ નમ્રતાવાળા અને ઉદ્યોગી હોવાથી લોકપ્રિય હતા. વળી પોને બાળ વયમાં પોતાના પિતાશ્રીની સાથે સં. ૧૮૩૫ માં કલકત્તામાં આવી કોચે જમાં રહી વિદ્યા અભ્યાસ કરી અતિ યશસ્વી યદ તમામ કાર્યોમાં જનેહ પામ્યા છે, અને અગ્રાર વર્ષની નાની ઉમ્મરમાં પોતે ધી બ્રિટીશ છન્ડીઆ સ્ટીમ નેવીગેશન કંપનીના વડા નોરના દલાલ તરીકેના કામકાજમાં જોડાયા હતા અને બાહોશપણથી તે કાર્યમાં તેઓ સંપૂર્ણ જનેહમંદ નિવડયા છે. એટલુંજ નહીં પણ હાલમાં તેઓ બુદ્ધિશાળી અને સમ-યસૂચક હોઈ દરેક કામની સાથે ધણી સારી રીતે અગ્રેસર તરીકે ભાગ લેતા રહે છે. તેઓ શ્રીગવરમેન્ટ લાકેસના ધણા ખરા હકો પણ મોજવે છે. આવા ઉંચા દરજ્જાનું સાદું માન મેળવ્યા છતાં પણ તેઓ સાદા અને નમ્ર હોઈ દરેકની સાથે મજતાવડાપણું રાખે છે. એજ તેમના ખરા સદગુણ બતાવી આપે છે. પોતે વ્યાવહારિક અને ધાર્મિક કેળવણીનો સારો અનુભવ પુસ્તકો વાંચવાનો શોખ હોવાથી મેળવ્યો છે જેના પરિણામે તેઓ કેળવણી વધારી નવ યુવકોને વિદ્યાન બનાવવામાં તન મન અને ધનથી પોતાથી બનતી સારી મદાય કરવાને જૂવના નથી અને વારંવાર પોતાના અમુલ્ય વખતનો તેવા પ્રમંજે ભાગ આપવાને પૂરતા તત્પર રહે છે. ધર્મ કાર્યમાં ધણોજ ઉત્સાહમયો આગળ પડતો ભાગ દર વખત તેઓ લેતા આવ્યા છે, આથી અમે છેવટે કચ્છીએ છીએ કે પોતે પોતાની જીન્ડગીને આવા સુકૃતો કરવામાં અને પોતાના દ્રવ્યનો કેળવણી જેના ઉત્તમ ખાતામાં સદુપયોગ કરી માદૃષ્ટ કરશે.

અફસોસ ! કે ઉત્તમ આશા આપનાર આ શેઠ કલકત્તા પરિવહ ખલાસ થઈ ત્યાર પછી થોડા દિવસમાં દુક માંદગી ભોગવી અચાનક ગુજરી ગયા છે. તેમના આત્માને અખંડ શાંતિ મળે !

૧૧ જૈન શ્વેતામ્વર પરિપદ્

—સંક્ષિપ્ત વૃત્તાંત.—

‘દેહકલ્પામાં પ્રવ્રજીય પરિપદ્ ગત’નાતાલના દિવસોમાં બરવાતું નક્કી થયું હતું અને તેમાં સ્વસાજ્ય વગેરે મહાન્ પ્રત્યોત્તી વાઘાધાટ કરવા માટે પ્રમત આદેશનથી બરેલું વાતાવરણ જોવામાં આવતું હતું, તો તેવા સમયમાં ત્યાં અમખ્ય જનોની મેદિની જામે એ સપ્તર્થ રીતે સંભવિત હતું આ સમયનો લાભ લઈ કલ્પતામા આપણી ધાર્મિક પરિપદ્ બરવાથી ઘણો લાભ થાય તેમ છે એવું ત્યાંના આગેવાનોને જણાવતા તેમણે તે મૂચના ઘણી ખુશીયાં અને તાત્કાલિક તત્પરતાથી ઉપાડી લીધી. આ કામ એટલું બધું મોટું હોવા છતાં એટલી બધી ઝડપથી અને ટુંકી મુદતમાં થયું કે આ પરિપદ્ ભગવ છે એવા ખગર વતરીકે પણ અમે હરફડના ખાસ અંકમાં આપવાની સ્થિતિમાં રહ્યા નહિ, કોન્ફરન્સના આદિમનો સ્ટાફ દલકતા ઉપડી ગયો, ત્યાં જુદા જુદા કમિટીઓ નીમાઈ, આમત્રણ પત્રિકા તૈયાર થઈ. પણ પ્રમુખની ચુન્ટણી પકી થઈ શકી નહિ. બે ચાર મહાન્ય પુરુષો માટે કરેલો પ્રયાસ ન શક્યો એટલે છેવટે મુબધમાં પ્રસિદ્ધ વ્યાપારી શેઠ જેતશી ખીઅથી J. P. ને આમત્રણ થતા તેમણે દરરો મહોડે અને દિલોજનીથી પ્રમુખપદ સ્વીકાર્યું આ શેઠની ટુંકી જીવન રેખા અમે આ પહેલાં આપી છે તે પૃથ્વી તેમની શ્રીમતાઈ, ઉદારતા, અને હૃદયની દયા માલુમ પડશે.

હિંદના જુદા જુદા ભાગોમાં આમત્રણ પત્રિકા મોકલતાં તેને માન આપી કોમ-પ્રેમી સદ્ ગૃહસ્થો અને આગેવાનો એકઠા થયા અને બેઠકના ત્રણ દિવસ નામે ૩૦ મી, ૩૧ મી ડિસેમ્બર ૧૯૧૭ અને ૧લી જાનવારી ૧૯૧૮ માંના પહેલા દિવસે સન્માનકારિણી સભાના પ્રમુખ તથા પરિપદના પ્રમુખના બાપણે યયા.

પ્રથમ દિવસ તા. ૩૦-૧૨-૧૭

સન્માનકારિણી સભા (રીસેપ્શન કમિટી) ના પ્રમુખ શ્રીચુત રામચંદ જેઠાભાઈએ યોતાતું લાપણ વાંચી મંલગાવ્યું હતું.

નેત્રાનેદકરિ ભવોદયિતરી શ્રેયસ્તરોર્મજરી ।

શ્રીમદ્ધર્મમહાનરેદનગરિવ્યાપલ્લતાઘ્મરિ ॥

હૃષોત્કર્ષશુભમભાવલહરિ રાગદ્વિપાંજિત્વરી ।

મુતિઃ શ્રીજિનપુંગવસ્ય ભવનુ વઃ શ્રેયસ્કરી દેહીનાં ॥

માન્યવર સદ્ગૃહસ્થો તથા સુશીલ બહેનો !

ખીપશ્ચ કૃપણ પરમાત્મા શ્રી મહાત્મા તીર્થંકર ભગવાનના વદનીય ચરણકમલોમા પચાર્જ પ્રશામ કરી, શ્રીમાન રાસનશિરોમણી પ્રાત સ્મરણીય શ્રીમુખમાં સ્વામીને વિનિન-ભાને વંદન કરી, શ્રીમાન અરિદંતરવામિએ પણ પૂજ્ય ગણી પ્રાર્થના તીર્થંકર મી સદ્વા સંધને સપ્તેન આત્મભાવપૂર્વક નમસ્કાર કરી, અવિરાજીત સર્વ સદૃષ્યો બાઈઓને, શ્રી

કલકતાનિવાસી જૈનશ્વેતાંતર સકલ સંધની આત્માનુસાર, તેમના આંતરિક આવધાર સચિ-
ત્વ સાદર કરતાં આરંભમાં નિવિદિત કરવાની મારી પ્રથમ યજ્ઞ છે કે, તે શ્રીમદ્ધનસરથી
આ રીતે આપ સન્નજનોને માટે આપવામાં આવતા આવધારને માટે હું તેઓ તરફથી
નીમાયકો હોવાથી તેમનો અત્યંત આભારો છું, એટલુંજ નહિ પણ મારા પૂર્વોક્ત સદ-
ભાગ્યે પ્રાપ્ત થયેલા આ શુભાવસરથી આપ સર્વ સદ્ધર્મીઓનાં દર્શનના લાભે કૃતાર્થ
થયેલો માનું છું.

મને પોતાને વિશેષ જાણીતી મારી અપૂર્ણતા, તથા-અમારા ધર્માર્થિક બાંધવોની મારા
કરતાં વિશેષ યોગ્યતા એ જને તરફ લક્ષ્ય આપતાં મને પોતાને જ એમ સ્પષ્ટ દ્રશ્યમાન
થાય છે કે, જે મહત્વપૂર્ણ કાર્ય મને સોંપાયું છે તેનો અનોસમાર જોખીજ યોગ્ય માન્યવર
ગૃહસ્થપર મુકવામાં આવતે તો મારું ધારતું છે કે વિશેષ હીક થતે, તેમ છતાં શ્રીમધની
આજ્ઞા, સર્વથા વંદનીય અને શિરોમાન્ય ગણી સંધ તરફથી સોંપેલા કાર્યને માટે ઉચિત
યત્નની મારી ફરજ છે.

આપણા આ પ્રાથમ પ્રતિવાર્ષિક ડૉનરન્સના અનેકાનેક લાભ પૈકી પ્રથમ મહત્વનો
લાભ, દેશ દેશાંતરથી અનેક પ્રકારની અગવડો તથા ગ્રમ વેડી, દ્રવ્યાદિનો ભોગ આપી,
સદર્થ આટલે અંતરે પધારવાની કૃપા કરનાર સમસ્ત આર્થ દેશના પુનર્નીય શ્રી સંધના
દર્શનનો છે, કે જેને શ્રી તીર્થંકર પરમાત્માએ પણ મહાપવિત્ર કહેલો છે વળી તે લાભનું
વિશેષ મહત્વ તો એ છે કે ખુદ ભગવાને પણ તે કલ્યાણકારી મયોને "નમો તીર્થંકરસ"
હતી સર્વોત્તમ ગણ્યા છે. આ મહાન શ્રીમધો આપણા સદ્ભાગ્યના યોગે પોતાના પ્રતિનિ-
ધિઓ દ્વારા દર્શન આપવા આપણા શહેરમાં પધાર્યા છે, એટલુંજ નહિ, પણ આપણા
ઉપર અધિક કૃપાકર રૂપે આપણા સર્વ પ્રકારના અન્નમુલ્યના મહત્વશ્રોતી વિવેચના કરવાની
પણ તરતી રતીકારી છે, તે જ્ઞેનાં આપણા ઉપરનો નેમની કૃપા તરફ કાર્ષણકરો જેટલી
કૃતતા દર્શાવે તેટલી ઓછી છે.

હોવા ઉપરાંત તેના વ્યાપારી મજબૂતી પશુ લગભગ આપી દુનિયા માથે નિકટ થયેલા છે. એટલું જ નહિ, પરંતુ પરમાત્માની કૃપાથી પ્રાપ્ત થયેલા પ્રાકૃતિક સૌન્દર્યના પરિણામે તેની શોભામાં અધિકારી વૃદ્ધિ થાય છે. વિશેષમાં જંગલ દેશનો સર્વ પ્રકારની સાસારીક ધાર્મિક રાજકીય વ્યાપારી એ વિગેરે અનેક પ્રગતિઓનું કલકત્તા મધ્યસ્થલ હોવાથી તેની મહત્તા અને પ્રતિષ્ઠા અન્ય શહેરો કરતાં કાઠ રીતે ઉતરતી નહીં જ કહી શકાય. આ પ્રમાણે સર્વ રીતે મહિમાપૂર્ણ સ્થાવર આપ મર્વ મહત્ત્વપૂર્ણ પવિત્ર દર્શનોનો લાભ એ અમારે મન તો સુવર્ણ-સુગન્ધના અધૈયિક સંયોગ એ અત્યંત આનંદવર્ધક છે.

આવી રીતે સર્વ આનંદોત્સવ અને મનોહાસના આ શુભાવસરમાં ધર્મની ઉર્મિઓમાં ઉદ્ભવતાં અન્તઃકરણના અભ્યંતરથી સુરામમાન યત્ન આવકાર, સર્વમાનવિક રીતે જ પ્રદર્શનની દૃષ્ટિએ કાષ્ઠક અપૂર્ણ જણાશે, તેમ છતાં હું આપ સર્વને એટલું તો નિશ્ચય પૂર્વક કહેવાનું સાહસ કરીશ કે અમારો આ સંકાર ગમે તેવો હોય, તો પણ અમારા આંતરિક પ્રેમથી પૂર્ણ હોવાથી આપના કૃપામય અતુલ્ય માટે આપના છતાં પણ પાત્રમાનવાનો આપની મહેરબાનીની અમને પુરેપુરી પ્રતીતિ છે.

ખંધુઓ! હવે આપણે જે કરવાનું છે તે વિષયોનું અવલોકન પ્રારંભે કહીશું. આપણા જૈનધર્મની જૂતપૂર્વ પ્રમા અને પ્રતિષ્ઠા મમરત આર્થાવર્ત ઉપરાંત એથીયા, સુરોષ વિગેરે પૃથ્વીના મહાન ખડોમાં સર્વજ્ઞ જાણીતી હતી. ધર્મ સિદ્ધાંતોને જાણનાર મહાન આત્માઓ મહાત્માઓ તથા પંડિતો સ્વયં સ્વયં વિદ્યાર કરી સદુપદેશદારા જૈન ધર્મની વિજય-પતાકા સારી રીતે વિસ્તરિત ગણતા હતા, એટલું જ નહિ, પરંતુ મહા પરાક્રમી રાજારાજાઓ પશુ અત્યંત પાતશીલ ધર્મ આ ધર્મ પાલતા, દુકમાં કહેતાં એક સમય એવો હતો કે બ્યારે જૈનધર્મ સિદ્ધાંતોના સર્વમાન્ય મહિમા દેશ દેશાંતરમાં જાગૃત્તમાન હતા, તથા અન્યધર્મીઓ પશુ તે સિદ્ધાંત તરફ માનની બેાવનાથી મમતા ધરાવતા. રોમ, ગ્રીસ, ઈજિપ્ત, ફ્રાન્સ એ વિગેરે દેશોના તત્કાલીન વિદ્વાનોએ આપણા ધર્મની પ્રશંસા કરેલી હોવાનાં દૃષ્ટાંત આજે પણ તેઓના ગ્રંથો દ્વારા આપણે જાણી શકીએ છીએ.

પરંતુ ઉદયનો સૂર્ય, ઉપર પ્રમાણે પૂર્ણારો પ્રકાશના પટ્ટી, તેના અસ્તનો સમય પશુ, કાલના પ્રભાવે યવા લાગ્યો નાના પ્રકારના વિચર, દુઃખ, મતમતાતર એ વિગેરે કારણોને લઈ, જૈન માર્ગાનુસારી પ્રજા, સંખ્યા અને મહિમાતા સુખ ધર્મ કાષ્ઠક જાણનાની અવસ્થામાં આવી પડી, સાથે સાથે ધર્મ શિક્ષણની તિથિલના, કર્મનિષ્પણ તરફ દુર્લભ, સામાજિક દુરાવસ્થા, રાજ્યાશ્રયનો અભાવ, અન્ય ધર્મીઓના વિરોધ એ વિગેરે અનેક અણુધાર્મિક અને બળકર વિધોને લીધે આપણો ધર્મ નદપ્રાય યુવા લાગ્યો આપણા ધર્મ-ગ્રંથો, અભ્યાસકો તથા આધ્યાપકોને અભાવે, દુર્લભ યજ્ઞ-જ્ઞાન લાગ્યા; પ્રભાવક આત્માઓ વિગેરેની ખામી જણાવા લાગી અને ધર્મવૃત્તિઓ મંદ અને નિર્જાલ થવા માંડી.

આજ એકાદ સૈકાથી તે દુઃખમય સ્થિતિનું પરિવર્તન થઈ, ધર્મનો પુનરોદય થતો નિહાળવાને જૈનસમાજ માગ્યલાલી યાય છે, એ પરમાત્માની પૂર્ણતમ કૃપાનું શુભ ચિન્હ છે, આપણા સૌમાગ્યે અધિકાર બરેલુ વાદ્ય મહેન્ટ સ્ટેન વેરાતુ જાય છે, આપણી દૃષ્ટિ સંસ્કૃત વિશેષ અને વિશેષતે વેરાતા વાદ્યમાથી પ્રમા જોવાનું સદ્ભાગ્ય આપણને, દિન-પર દિન, અધિકારિક પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત થતું હોય છે.

આ આનંદમય પરિસ્થિતિને માટે આપણા વર્તમાન રાજ્યકર્તાઓનો આપણે અનેકાંશે આભારી છીએ. જોકે જે રાજ્યાશ્રય દ્વારા આપણા ધર્મનું પ્રાચીન કાલમાં જે અપૂર્વ સમર્થન થતું હતું તે રાજ્યાશ્રયનો આ કાલમાં અભાવ છે, તો પણ ધર્મસ્વાતંત્ર્યના રક્ષણ નીચે આપણને ભૂતકાલમાં નડેલાં અનેક વિધ્નોમાંથી આપણો બચાવ થયો છે. બદલે આપણને એવી અનેક સાધન-સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થઈ છે કે જેનો આપણે યોગ્ય પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરી, આપણી સમાજના ઉદ્ધારાર્થે, તથા આપણા ધર્મના પુનઃ પ્રસાર માટે યત્નશીલ થઈએ તો જે પ્રતિભા આજ અત્યંત દુર્બલ અવસ્થામાં જોઈએ છીએ, તેજ, યોગ્ય વર્ષોમાં તેની પૂર્વપ્રભાએ પહોંચી, તેથી પણ વિશેષ ઝલહલતી તેજોમય દશાને પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ થઈશું. જે પ્રમાણે રાજ્યાશ્રયના સંબંધમાં આપણે નિર્વિધ્ન થયા છીએ તેજ પ્રમાણે અન્ય દિશાઓમાં પણ આપણને વિશેષ સાનુકૂલતા પ્રાપ્ત થઈ છે. દેશવિદેશ પર્યટનના જલમાર્ગ અને જુમાર્ગ અધિકાંશે અનુગમ્ય થવા સાથે વ્યાપાર રોજગારની વિસ્તૃતતાને અંગે જૈન બાધવેનાં પરસ્પર મિલન દર્શન પણ સહજસાધ્ય થયાં છે, જે બીના પરસ્પરની પરિચયવૃદ્ધિ માટે એાછી લાભદાયક નથી. ભૂતકાલમાં વખતો વખત સંધ-પર્યટનોને કટખ થયેલા દુરાચારીઓના વાસ પણ ખીટીશ છત્ર નીચે ધણે અંશે, નહ પ્રાયઃ થયા છે. ધર્મ વિપયક ઇષ્ટ શિક્ષણપ્રણાલીનું અવલબન કરવામાં આડે આવતી મુશ્કેલીઓ દુર થઈ છે. અંશે અંશે સમગ્ર સમાજ મંડલોમાં ધર્મ સિદ્ધાંતોનાં યથાર્થ સ્વરૂપો જાણવા સમજવાની અભિલાષા દિનપરદિન તીવ્રતર થતી જાય છે. આપણો મદિલા સમાજ પણ પોતાના ભૂતપૂર્વ ગૌરવ તરફ મમતા અને દદનિષ્ઠો પ્રદર્શિત કરતો જાય છે. ધાર્મિક રહેણી, કરણી, એ વિગેરેમાં સુસંસ્કાર પ્રાપ્ત થવા માંડ્યા છે. વાસ્તવિક રીતે જોતાં આપણને ધર્મપ્રચાર અને તેની અભિવૃદ્ધિ માટે જે જે અનુકૂલતાની જરૂર છે, તે અધિક નહિ તો યોગ્ય અંશે પણ પ્રાપ્ત થવાનો અવસર આવી લાગ્યો છે. એવા આ ઇષ્ટ જમાનામાં આપણી જૈન સમાજના ઉત્કર્ષ માટે બરાતાં સમેલનો, ધણાજ અગ્નિ-દનીય અને હંધાણકારક છે.

ઉપર પ્રમાણે, જૈન ધર્મની મહત્તા, તેનો પ્રાચીન મદિલા, વર્તમાન સમયની તેની મહત્ત્વ અવસ્થા, તેના પુનરોદ્ધારને અનુકૂલ સંયોગો, તેના અત્યુત્તમ સિદ્ધાંતો સમજવા જાણવાની વર્તમાન જૈન પ્રજાની ઉત્કંઠા, એ વિગેરેનું સૂક્ષ્મ દિગ્દર્શન કર્યા પછી, પ્રથમતઃ એ પ્રશ્ન ઉપરિચિત થાય છે કે, આ સર્વવિધ સાનુકૂલતાનો લાભ કેવી રીતે અને કેવા ઉપાયો દ્વારા લેવો. અને એજ મહાપ્રશ્નનો નિર્ણય કરવો, એ સર્વ મંધ-સમારંભોનું પ્રથમ લક્ષ્ય હોવું જોઈએ. આપણા સદ્ભાગ્યે આજના આપણા મહા સમેલનમાં એવા એવા પ્રતાપ-શાળી, બુદ્ધિમન્ત અને અનુભવી અગ્રેમરો પધાર્યા છે કે જેઓ પોતાને સોંપાયેલા કર્તવ્યમાં અત્યંત કુશલ અને સમદર્શી હોવાથી, તેઓ પૂર્વોક્ત મહાપ્રશ્નનો મમાધાનકારક નિર્ણય જરૂર લાવશે, એટલે અગ્રે તદ્વિપયક વિશેષ કથન અનાવશ્યક છે.

પરન્તુ એક જોની તરીકે મારી શી શી અભિલાષાઓ છે, મારી ધર્મબગિચાઓ તથા ધર્મઆનંધો કેવી ઉચ્ચત્તમ અવસ્થાએ પહોંચેલા જોઈ હું રાજ્ય યાદ અને મારા જૈન ધર્મના પ્રચાર માટે કહ કહ પ્રગતિઓ રજૂરાયમાન થતી જોઈ મારું મન દરખાવ, એ જાણવામાં હું આપ સાહેબોને મમય લઉં તો તે નિરર્થક અગેશો ન જાણવાનો કૃપા કરશો.

મારી મનોવાંચનાઓ આપની મનન-વિચારને માટે રજુ કરતા પહેલાં, આ સમાજની વર્તમાન પરિસ્થિતિની આલોચના અરથાતે નદિ ગણાય એમ માની હું પાની રજા લઇશ કે આજનો જમાનો એવો વિચિત્ર છે કે, આગમ કલા પ્રમાણે જેટલે અંશે તે અનુકૂળ છે, તેટલે જ અંશે તેની પ્રતિકૂલતા પણ જોાઈ નથી. આપણા પોતાના ઇષ્ટ મંત્રવ્ય પ્રમાણે વર્તવાની સ્વતંત્રતા જે પ્રમાણમાં લાભદાયક છે, તેટલા જ પ્રમાણમાં નુકસાનકારક પણ છે. સાધન સંપત્તિઓ જેટલે અંશે ધર્મ પ્રચારાર્થે લાભદાયક છે તેટલેજ અંશે ભયકારક પણ છે, સદ્ગતિસાધ્ય પર્યટન માર્ગનો આશ્રય લઇ જૈન નરવીર વીરચંદ્ર રાધવજી ગાંધી, જેવા મહાત્માઓએ જૈન ધર્મની વિજયપતાકા અમેરિકા જેવા દુર દેશ-વરોમાં પ્રવર્તાવી છે, એ જેટલે અંશે આપણને અજિમાન સેવા લાયક છે, તેટલે જ અંશે કાળજી રાખવા જેવી બીના એ છે કે વિદેશ-વિદ્યારી બાંધવો ધાર્મિક રહેણી, કહેણીથી પરીપક્વ થયા વિના પ્રદેશ પર્યટન કરશે તો પોતાની પરિપક્વતાના અભાવે પોતાનું બોવા વિશેષ ભય રહેશે.

આ પ્રકારના વિપરીત જમાનામાં આપણી વર્તમાન અવસ્થા કદી છે તેનો રહેજ વિચાર કરતાં જણાશે કે મને પોતાને સાથે ગણતાં આપણાં ધણાંએક ભાષા બહેનો જૈન ધર્માભિમાની હોવાનું મમત્વ રાખતાં હોવા છતાં “જૈન ધર્મોવલ્લભી અર્ધાન જૈન” એટલે કોણ એ ભાગ્યેજ સમજતાં હશે. આપણાં ધર્મ ચાત્રોમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણેનું શુદ્ધ વર્તન તો મહાદુષ્કર છે, પણ તે તરફ પૂર્ણ જિજ્ઞાસાના અભાવે આપણે ધણું જોણું જાણીએ છીએ. આમ, કહેવામાં હું કોઇની યોગ્યતાની કીકા કરવાની ઇચ્છા રાખું છું, એમ આપ માનશે નહિ. મારી આપ સર્વેને એજ પ્રાર્થના છે કે પૂર્વોક્ત કસોટી લક્ષમાં રાખી સર્વેએ પોતા-પોતા માટે નિશ્ચય કરી લેવાનો છે કે જે ધર્મને માટે આપણે આગ્રહપૂર્વક મમતા ધરાવીએ છીએ તે ધરાવવા જેટલી યોગ્યતા આપણમાં છે કે નહિ, અને નથી તો શું શું અપૂર્ણ છે, એ વાત એક વખત અંતઃકરણમાં દડ થયા પછી, આપણા સંખ્યાબંધ મદત્વના પ્રમો આપોઆપ નિર્ણય થશે, એટલુંજ નહિ, પણ સમાજોન્નતિ ધર્મદૃષ્ટિ આદિ ઇષ્ટ અભિવાદાઓ પણ સદ્ગતિ-સાધ્ય થશે. શ્રદ્ધા, નિમોહ, નિરૂદ્ધેગ, સમદર્શિ, એકાગ્રતા, વાત્સલ્ય, પ્રભાવના, નય, સમ્યકચારિત્ર, મૈત્રીભાવ, ઈત્યાદિ અનેક પ્રકારના નાનાવિધ સદ્-ગુણોથી પૂર્ણ વ્યક્તિભોધન જૈનનું બુધ્ધ છે. બાંધવો ! ઉપરોક્ત અશ્વરેણો આપણને જેટલી અધી મદત્વતા આપે છે, એ જ આપણે આપણા અંતઃકરણમાં ધટાવી રાખીએ તો આપણું જીવન ઉચ્ચતમ કોટીનું થઇ આપણા સમાજની વૃદ્ધિ પણ સત્વર જોવાને ભાગ્યશાળી થઇશું.

સમાજક પરિસ્થિતિ તરફ લક્ષ આપતાં, પણ આપણી નિરાશા જોાઈ નથી. મમા-જોન્નતિનાં પ્રાથમિક મ્હાતત્વોથી પણ હજી આપણે ઘણું અંશે પછાત છીએ એમ કહેવામાં જોડું નહિ ગણાય. આપણી વ્યવહારિક રીતભાત, રીતરીવાજ, રહેણી કરણી, આચાર વિચાર, સંસાર વ્યવહાર, એ વિગેરેની આખતમાં પણ મુદ્દમાવસોકન કરતું ઉપયોગી થશે એમ માની હું જણાવીશ કે ઉપરોક્ત સર્વ દિશાઓમાં ધણાંએક મુદ્દારા, વ્યવસ્થા, અને પ્રવૃત્તિ થવાની જરૂર જોાઈ નથી. આપણા ૧૫૪ ૧૫૪ વિભાગોમાં, મિન્ન મિન્ન પ્રાંતોમાં, અને જુદી જુદી માતિઓમાં હજી ધણાંએક રીતરિવાજો, આચાર વિચાર એ વિગેરે

પરસ્પરથી ધણે અંશે વિભક્ત જેવા છે. તે સર્વમાં સમયાનુસાર અને કુશલતા પૂર્વક, એવા સુધારા વધારા થતા રહેવા જોઈએ કે દિનપ્રતિદિન તે સમદષ્ટ અને પ્રેમવર્ધક થતાં જાય, કે જેને પરિણામે કાલે કરીને સમસ્ત વિભાગો એકજ મહાસમાજના એક સરખા અંશે દેદીપ્યમાન થાય. આ સુધારા વધારાની બાબતમાં આપણે લક્ષમાં રાખવું જરૂરનું છે કે આપણામાંના કેટલાએક વિભાગો, કેટલીએક બાબતોમાં અતિમ મર્યાદાથી પણ આગળ વધી ગયા છે, જ્યારે કેટલાએક અતિશય પાછળ પડી ગયેલા છે. સંઘ-સમારંભનું એ કર્તવ્ય છે કે એ પ્રમાણે આગળ પાછળ વિખરાઈ ગયેલાં અંગો ત્રાટે પૃથક્ પૃથક્ વિષયોની સમદષ્ટિ પૂર્વક યોગ્ય મર્યાદા બાંધી તે મર્યાદાને કેંદ્ર લઈ ગણી તેની આસપાસ સર્વ અંગોએ આવી મળવા માટે, યોગ્ય પ્રમાણમાં આવરયક પ્રગતિઓને પ્રવૃત્ત કરવી.

સમાજ સંગઠન માટે સમાજ બાધવોની આર્થિક સ્થિતિ અને આશુચિકા પ્રાપ્તિ માર્ગનાં યોગ્ય સાધનો, એ પણ વિચારણીય વિષયો છે; જે સમાજમાં સમાજ શિરોમણી થીમત ગૃહસ્થોના વૈભવ સંપત્તિના લાભ, સમાજના અન્યતર સમાસદોને યથાયોગ્ય અંશે પ્રાપ્ત ન થાય, તે સમાજમાં સમભાવ, સહાનુભૂતિ અને બંધુપ્રેમની વૃદ્ધિ થવી હુર્નમ્ય છે. આપણો સહાનુભવ, સંધો, એ વિગેરેના છતિહાસો આપણને શિખવે છે કે ધર્મબાંધવ અને સમાજબાંધવ કદાચ આપણાથી ઉતરતી પંક્તિમાં હોય, તો પણ તેને, એવા નિષ્ટ પ્રેમ અને સહાનુભૂતિદારા પોતાના તરફ આકર્ષવો, કે જેથી તેની ઉતરતી પંક્તિ હોવાના અંગેની કલેશ-જનક સ્મૃતિને બૂલી નહ સમાન બાવની દર્શોર્મિથી આનંદિત થાય, એટલુંજ નહિ, પણ એકબાવથી ઉત્પન્ન થતી ધૃષ્ટિ વિગેરેથી નિમુક્ત થઈ, સમાજ સેવાના મહત્કાર્યમાં, તેની ધનથી યા મનથી સેવા બજાવવાને એક સરખી ઉલટ રાખી તત્પર થાય. વાસ્તવિક રીતે કહેતાં આપણા સમાજ સંગઠન માટે સર્વ પ્રકારની ધૃષ્ટ પ્રવૃત્તિઓ જાગૃત કરી પ્રચલિત કરવામાં, આપણા માનનીય અગ્રેસરોની કર્તવ્યનિષ્ઠા ઉપરજ આધાર રહેલો હોય છે, અને તે તરફ જે કાંઈ કરવાની જરૂર છે, તે હવે વધુ વખત મુલતવી રાખવા જતાં સામાજિક બંધનો અને મમતા દિનપર દિન નબળાં અને નિર્ણય થતાં જશે, એ આપણે સર્વ જૈન માણ જોઈએ એ અવશ્ય લક્ષમાં રાખવું જોઈએ છે.

એક જૈન વ્યક્તિ અને સમાજ ક્યારે ધૃષ્ટ સ્થિતિએ પડે એણે ગણાય તે મુદ્દમરૂપે આપે માટેએને વિદિત થયાં પછી, મારી વાંચનાઓ વિષયવાર રજુ કરતાં તેમને હું સર-સતા માટે છ મુખ્ય વિભાગમાં જોડેલી નાખીશ, અને તે એ કે (૧) ધર્મ અને ધર્મ-ગાન, (૨) શરીર-સંપત્તિ અને તેની સાધના, (૩) વ્યવહાર અને તેની યથાર્થતા, (૪) જીવન-વિગ્રહ અને તેની મરજતા. (૫) દેવી સંપત્તિ અને તેની સમભતા, (૬) સમાજસેવા.

જાણનારા, આ કાળને વિષે, વીરલાજ નીકળશે. આવી સ્થિતિ આવી પડવાનાં કારણોનો દોષ ફક્ત અધોગત કાળ પર મુકી બેસી રહેવાનું નથી. આપણા મુનીશ્વરો, આપણા સમર્થ વિદ્વાનો, દુકમાં આપણા સહધર્મી બાહ્યો ક્યાં ક્યાં, કેવી કેરી અવસ્થામાં પડેલા છે તે જાણવાની, તેમને જરૂરની સગવડો અને સહાયતા કરી આપવાની, આપણી પવિત્ર દુરગ્ગે તરફ આપણે દુર્લક્ષ કરીએ છીએ.

આ મર્થ આપણા ધર્મજ્ઞાન તરફના અભાવનું પરિણામ છે. આપણને રથજે રથજે એવી સંસ્થાઓની જરૂર છે કે જેમના એકનિષ્ઠ પ્રયત્નોદ્વારા આપણા સહધર્મિઓની ધર્મજ્ઞતાસાધનપ્રબળપણે જાગૃત અને ઉત્તેજિત રહે. પ્રત્યેક ગામ યા શહેરમાં એક યા વધુ ધર્મોપદેશકોની યોજના કરી આપણી બાળપ્રજાને ધર્મની કેળવણી છુટ પ્રમાણમાં અપાવવાની પ્રવૃત્તિઓ આરંભવી જોઈએ. પુખ્તવયી બાહ્ય ખડેનો પણ ધર્મજ્ઞાનનો લાભ અનુકૂળતાપૂર્વક મેળવી શકે તે માટે બોધશાળા સ્થાપવી જોઈએ. તદુપરાંત વિદ્વાન સાધુ પુરુષો તથા વિદ્યુષી ખડેનો રથજે રથજે કૌટુંબીક સમેલનો ભરી ઉપદેશ પ્રચાર કરે એવી યોજનાઓની પણ યોજી જરૂર નથી.

તે ઉપરાંત સાંવજનિક વિદ્યાપ્રચારક સંસ્થાઓમાં પણ એવી ગોઠવણો કરાવવી જોઈએ કે જેથી ત્યાં અધ્યયન કરતા જૈન યુવકો આપણા સિદ્ધાંત ગ્રંથોનું છુટ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે. તેમને તે કાર્યમાં પ્રોત્સાહન રૂપે છતાંબો, સ્કોલરશીપો પદકો એ વિગેરેની યોજના કરી, જેટલે અંશે સાધી શકાય તેટલે અંશે આપણા યુવકોનું લક્ષ ધર્મગ્રંથોના અધ્યયન તરફ ખેંચવું જરૂરનું છે.

પ્રાચીન ગ્રંથોનાં સંશોધન તથા પ્રચારાર્થે પણ મહા ભગીરથ પ્રયત્નો થવાની જરૂર યોજી નથી. આપણે પરંપરાથી જાણીએ છીએ કે “વનસ્પતિમાં જીવ છે.” “વાણીમાં પણ પુદ્ગલ છે” આ પ્રકારના આપણા વડીલોપાજીત જ્ઞાનને ધર્મભિમાનીઓ વળગી રહેલા હોવા છતાં, આગલા જમાનાના જડવાદના બળે, આપણને ‘તે મિથ્યા કલ્પનાઓ હોવાનું’ કહેવામાં આવતું, અને પ્રમાણ-ગ્રંથોના અભાવે આપણે તે અપવાદનો પ્રતિકાર કરી શકતા નહિ, આપણા સદ્બાળ્યે એ જડવાદીઓના પોતાના જ રસાયનશાસ્ત્રો આપણી મદદે આવ્યાં, અને આજે એજ શાસ્ત્રોના સમર્થ વિદ્વાનો હાકટર સર જી. સી. બોઝ અને ડા. એડીસન, એ વિગેરેએ ઉપરોક્ત “મિથ્યા કલ્પનાઓ” ને શાસ્ત્ર અને અનુભવ સિદ્ધ પૂર્ણ સત્ય દર્શાવ્યાં છે. અનેક શુદ્ધ સિદ્ધાંત-રત્નો આપણાં પ્રાચીન જૈન સાહિત્યમાં એક કે બે નહિ પણ મેંકડોની સંખ્યામાં છે. પણ અશ્વસોસ! આપણે તે તરફ જરાપણુ લક્ષ આપતા નથી. છીડાને ભોગ પડતા અમર્ય મર્યો મેંકડોની સંખ્યામાં વિનાશ બાવને પ્રાપ્ત થયા છે. બાકી રહેલું લગ્નુ પણ ધણું છે તે તેની રક્ષા શ્રી ધણી અગત્યની છે. સજ્જનો! મમાજ વિચારણા માટેનો બીજો મહત્વનો વિષય “શરીર-સંપત્તિ અને તેની માધના”નો છે. આપણી સમાજના શ્રેય અર્થે મૂલતત્વોના સંશોધનથી આપણને સમજશે કે શરીર સંપત્તિ એ આપણાં લેલ્યોમાં મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે આપણી સર્વ પ્રકારની ધર્મક્રિયાઓમાં શરીર સહાયકારી છે; પ્રત ઉપવાસ ઇલાદિ ચિત્તવૃત્તિના નિરોધની ક્રિયાઓની સફળતા માટે તેની ખાસ જરૂર પડે છે. ક્ષમા, શાંતિ, ઉપરતિ એ વિગેરે અનેક મનુષ્યોના કારણ માટે, તેમજ નાના પ્રકારની એમન તથા સામાજિક પ્રવૃત્તિઓમાં ઉત્પાદ-

પૂર્ણ ભાગ લેવા માટે, પહે પહે સર્વોત્તમ શરીર-સંપત્તિની જરૂર ઝોઘી નથી. આ સંપત્તિની ખરી કદર આપણે કેટલી ઝોઘી કરીએ છીએ તે આપણી યુવક અને બાળ પ્રજાની દિનપર દિન મંદ પડતી શક્તિઓથી સ્પષ્ટ દૃશ્યમાન થાય છે; આ સર્વતું કારણ આજના જમાનાની રહેણી તથા કુરિવાળે છે. આપણી શરીર સંપત્તિની દુર્બળતા, બાળ વિવાહ, શુદ્ધ વયે લગ્ન, શરીર પુષ્ટિના યોગ્ય સાધનની ખામી, નાની ને અસ્વચ્છ જગ્યામાં રહેવાનાં સંકટ એ વિગેરે છે. હજુ પણ પોતાના યોગ્ય પ્રયત્નદ્વારા શરીર સંપત્તિની દુર્બળતા કેવી રીતે અટકે તે પર લક્ષ આપવાની ખાસ આવશ્યકતા છે, એટલુંજ નહિ પણ તેના અપૂર્વ લાભ અન્યને સમજાવી તે મેળવવા તરફ તેમને દોરવાની જરૂર છે. સમાજ સંધોતું પણ એ કર્તવ્ય છે કે તે તરફ સામાજિક પ્રગતિઓ અને પ્રોત્સાહની શુદ્ધિ કરવી. શરીરની સારી તનુરસ્ત અવસ્થા સિવાય, કોઈ પણ કાર્યમાં યશસ્વી યજ્ઞની આશા રાખવી વ્યર્થ છે, એટલે તે દિશામાં યથાસાધ્ય પ્રયત્ન શરૂ કરવાની આપણી ખાસ જરૂર છે. આ સ્થળે એટલુંજ લક્ષમાં રાખવાનું છે કે આપણાં ધર્મશાસ્ત્રોમાં, શરીર સંપત્તિ જે જે કાર્યો માટે આવશ્યક ગણાવી છે, તે સામાન્ય કાર્યો માટે નથી. અર્થાત્ તે ખાનપાનાદિના શોખ અને ભોગ-વૈભવોના વિકાસ માટેની નથી, પણ તે દ્વારા વ્રતાદિથી નાના પ્રકારની ઇન્દ્રિયોનો નિરોધ કરી આત્માનું શ્રેય કરવાનું છે. આપણી શરીર સંપત્તિનાં સાધનો, ઉત્તમોત્તમ પૌષ્ટિક ખાદ્ય પદાર્થોદ્વારા નહિ, પણ સાદા અને નિયમિત આહાર વ્યવહારથી પ્રાપ્ત કરવાનાં છે.

સજ્જનો ! ખીજ વિષય પર આવતાં, વ્યવહારમાં પણ શુદ્ધતા રાખવી એ સર્વોત્તમ છે. તેમાં ખામી રહી તો સર્વે કાર્યમાં વિધો આવી નહીં એ ચોક્કસ છે. શુદ્ધ વ્યવહાર સાધી પ્રાપ્ત થાય એ જાણવાની જાગૃત્તિને સારી વ્યવહારકુશળતા મેળવવા માટે આપણા શાસ્ત્રોમાં આપેલી શિક્ષા દાખલા અને દલીલો પર લક્ષ આપવા કહીશું. નાના પ્રકારના અનિવાર્ય વ્યવહારોનો વિરોધ ન થાય, જીવન-નિર્વાહમાં ઉપાધિ ન આવે, આત્મોન્નતિમાં મન વચન અને કર્મની નિર્વેપનામાં જરાએ બાધ ન આવે, એવી રીતના વ્યવહારનેજ શુદ્ધ અપ્રતિજંધક વ્યવહાર ગણવો જોઈએ. આપણાં ઘણાંએક ભાષા બહેનો આ વિષયમાં એવા અનુમાન ઉપર દોરાય છે કે ઉપરોક્ત વ્યવહાર ફક્ત સાધુઓથીજ સાધી શકાય તેમ છે. પરંતુ વસ્તુતઃ તેમ નથી. એ વ્યવહાર સામાન્ય જૈન સમાજને માટે છે, માધુ પુરોનો વ્યવહાર તો એથી પણ ઉચ્ચતર પ્રકારનો છે, જે વિષય પર આ પ્રસંગે વધુ કહેવાની જરૂર દેખાતી નથી. વળી કૌટુંબિક વ્યવહાર પણ પરસ્પરને સ્વાયંક, મમતા પૂર્ણ અને વાત્સલ્ય પ્રેરિત હોવો જોઈએ. પોતાના બાતમગિનીઓમાં એકમેક તરફ પ્રેમ, પૂજ્ય વડીલો તરફ વિનિતભાવ, દયાદૃષ્ટિ, સહનશીલતા, એ કૌટુંબિક વ્યવહારમાં આવશ્યક મંદુરણ છે. ક્રોધ, ઇર્ષ્યા, દ્વેષ, એ વિગેરે મનુષ્ય માત્રને ત્યાંજ છે. પરંતુ જૈન બધુને તો તે અવસ્થા વર્જવા યોગ્ય છે. પરસ્પરમાં બધુપ્રેમ, આદરમત્કાર, વાણી માધુર્ય, નિષ્કલંક પ્રતિષ્ઠા એ સર્વે મમાજ સેવામાં મહત્વની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરાવે છે. રાજકીય વ્યવહારો પણ તેટલાજ સ્વચ્છ, પવિત્ર અને ઉચ્ચ અભિપ્રાયવાળા હોવા ઉપરાંત યોગ્ય પ્રમાણમાં સ્વાયંક રહિત હોય તો પ્રતિષ્ઠામાં અધિક અરો વધારો કરે છે. આ પ્રમાણે જૈની તરીકે જૈનને માટે નેવો મર્વ રીતનો વ્યવહાર આપણા મમાજમાં મનોવકારક પ્રમાણમાં

પ્રવર્તાવશે જીવોને કયો જૈન બાધવ હર્ષમગ્ન નહિ, યામ ? વસ્તુતઃ ઉપર કહ્યા મુજબનો વ્યવહાર આપણે સર્વેએ આદરવો જોઈએ એટલું જ નહિ, પરંતુ સમાજની ઉન્નતિ માટે તથા ધર્મની પુષ્ટિ માટે આપણા સ્વધર્મો બાંધેલા બહેનો ક્યાં ક્યા વિધોને લઇ તેઓ શુદ્ધ વ્યવહાર સાચવી શકતા નથી, તેની યોગ્ય તજવીજ કરી, તેમને આશ્રય આપવાના ઉદ્દેશથી એવી પારમાર્થિક સંસ્થાઓ તથા શાળાઓ અસ્તિત્વમાં લાગવી કે જેના આશ્રય-દારા, તેમની ઇષ્ટાભિજ્ઞાપાઓ પૂર્ણ થાય. ધર્મશાસ્ત્ર તથા હિંદુ કેળવણીની પ્રાપ્તિના સાધનો પૂર્ણ થતા જડ પ્રકૃતિનો નાશ થઇ અહેમ સ્વભાવે ધારેલા કામો, અદ્ય મહેનતે હાવીશ્વત થશે.

આજીવિકા પ્રાપ્તિના સરલ અને સાર્વજનિક સાધનો અને સંસ્થાઓ, જૈન બાધ-વોના લાભાર્થે સત્વર અસ્તિત્વમાં આવવાની ધણી જરૂર છે. પ્રાચીન ઇતિહાસ અને હત-કથાઓ આપણને સ્પષ્ટ રીતે જોષે છે કે આપણા તત્કાલીન પૂર્વજો આ વિષયમાં સંપૂર્ણ જાગૃત અને પ્રાસંગિકે અતુલરતો લોગ આવવાને સર્વ કાળ તત્પર રહેતા. પોતાના ધર્મબાધવોની આર્થિક હિંમત નીચ સ્થિતિની તેઓ કાલજી પૂર્વક તપાસ રાખતા; એટલું જ નહિ, પણ નિષ્કલંક આજીવિકા પ્રાપ્ત કરનામાં વ્યયિત બાધને મદદ કરવા દ્યાર્દ્રતા અને ઉદારતા સાથે હતુક રહેતા. આજે આપણામાં તે ભાવના લગભગ નષ્ટપ્રાય થઇ છે. આપણા જ બધુઓને વિપત્તિમાં પડેલા જેતા છતાં પણ જરાએ અસર ન થાય એટલે અશે, આપણા અત કરણે નિહુરતા પ્રાપ્ત કરી છે. આપણે સર્વેએ “જૈન” નામનો આ-મદ ધરાવતા પહેલાં અંત કરણમાં એ નિશ્ચયપૂર્વક ઠસાવવું જોઈએ કે ખરો જૈન જોજ, કે જે પરદુષે દાંડે અને પારકાના સુખમાં જ આનન્દ માને. પોતાના સુખ, પોતાની વૃદ્ધિ અને પોતાની અભિલાષાઓ માટે તો કીકીથી કુંજર પર્વત સર્વ પ્રાણી માત્ર મત્તશીલ હોય છે, પરંતુ ગ્વામીમકિતપણુ ત્યારે જ આપણું સાચું હહેવાય કે જ્યારે તેમને પરહિત સાધવાની યથારાજિત સહાય કરીએ, વનસ્પતિમાંના જીવોની દયા ખાનાર આપણે જૈન માગીએ, પોતાના ધર્મ બાધવો અને બગિનીઓના દુઃખો તરફ લક્ષ નહાવે આપીએ તો તેઓની અને તે સાથે ધર્મની ઉત્થિમાં ખામીનો દોષ આપણી ઉપર જ છે. આપણે એમ આપણે જ કરવાનું છે.

આજીવિકા પ્રાપ્તિનો પ્રથમ દિન પર દિન કટલો બધો મંભાર અને મુશ્કેલી બધો થતો જાય છે તે આપણને મારી રીતે જણીતું છે, છતાં તે દિશામાં આપણા બાધવને સહાય કરવા તરફ પુરતું લક્ષ અપાતુ નથી તે નિર્વિવાદ છે. આપણાં કેટલા સહધર્મી બાધ બહેનો અમ વચ્ચે વિના તરફડે છે ? તેઓના રક્ષણના અભાવે જૈન પ્રજામાં ધટાડો વધતો જાય છે. ઉજ્જયકો તેમજ સમાજ હિતના યોગ્ય સાધનોના અભાવે તે હિત બિન થતો જાય છે. આપણા બન્ધુઓને મદદ આપવાથી અન્ય દર્શનિઓ સાથે મલી જતાં ખટકશે અને તેઓ સાગી લાગીનમાં આવતા, દેરાસરો વિગેરેની સારી સંભાલ કરી શકશે. આવી આવી ઉપયોગી બાબતો ઉપર જ્યાં સુરી આપણે લક્ષ ન આપીએ ત્યાં સુધી સમાજ વૃદ્ધિની આશા નિરર્થક છે. વાસ્તવિક રીતે કહેતા પ્રત્યેક શહેરમાં અને ગામમાં એવી એક એક સંસ્થાની આવશ્યકતા છે, કે જેનું કર્તવ્ય લાયક બાધવોને યથાયોગ્ય સહાયતા આપી તેમનો જીવનવિમદ સરલ કરી આપે.

સમાજની ધર્મશુદ્ધિમાં અત્યંત મહત્વ તત્ત્વાની વક્તા છે. હાલના ઉત્તરતા કાલમાં પ્રભાવિક આચાર્યના અભાવે તે ઉપદેશકોની ખામીથી દેશ વિદેશમાં વરતા સહધર્મી ભાષ્યોને ધર્મથી બ્રષ્ટ થતા અટકાવવામાં તે જૈન પ્રજામાં વધારો કરવામાં સમર્થ જૈન તત્ત્વજ્ઞોની સંખ્યા વધારવાની આવશ્યકતા છે. તે દિશામાં આપણું કર્તવ્ય ઓછું મહત્વનું નથી.

ખંધુઓના સમાજ સેવાના પ્રશ્નનું મહત્વ આગળ કહ્યું તેમ ધણુજ વિશાલ હોવા ઉપરાંત, તેની જરૂરીયાત પણ ઓછી નથી. આપણે આગલ જોયું તે પ્રમાણે વ્યક્તિની ઉન્નતિ અને સમાજની ઉન્નતિ માટે સર્વ દિશાઓમાં ગંભીર પ્રયત્નો થવાની જરૂરીયાત પણ તેટલી મોટી છે. તેમ પ્રમાણે તેને અગ્રે કર્મચારીઓની સંખ્યા પણ ધણી જ મોટી હોવાની જરૂર છે, અને આ કર્મચારીઓ તે સ્વાર્થ પ્રેમી નામધારી દોડધામીઓ નહીં, પરંતુ એકનિષ્ઠા અને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમવાલી કર્તવ્યપરાયણતાથી પ્રેરાયલો, કાષ્ટ પણ પ્રકોરના વિધોના અપયથી ન ડરતાં, શાંત ચિત્તે અને ઉત્કંઠાથી સમાજસેવા તથા ધર્મ મેવા માટે તત્પર થયેલા, સમાજના પરમ ભક્ત એવા સેવકો હોવા જોઈએ. આવા પરાપકારી નરવીરો આપણા જૈન સમાજમાં ગણવા માંડવા છે. આપણી જૈન સમાજનો વિસ્તાર જોતાં તેને અગ્રે કરવાના મહાન પૂર્વકર્મોની સંખ્યા જોતા અને જે દૂર દેશાવરોમાં કાર્યો કરવાનાં છે તે લક્ષમાં લેતાં આપણને સ્પષ્ટ જણાય છે કે જૈન કાર્યવાહકોની સંખ્યા વર્ષમાં એક બે દિવસ એકત્ર થઈ સંગીન કાર્ય કર્યા વિના વિખરાઈ જાય તો તેથી સમાજ તથા ધર્મ સેવાની ફરજ મિદ્ધ થયેલી ગણાય કે નહીં તેનો નિર્ણય આપ જ કરી સેરો. કહેવાનું અર્થ તાત્પર્ય એ જ છે કે કર્મણેય ધણુ વિશાલ હોવાથી જ્યાં જ્યાં આ કાર્યે એક એક વ્યક્તિ કામ કરે છે ત્યાં ત્યાં અદ્ય સમયમાં એકે એકને. બદલે એક એક સો બઠ્ઠે વધુ બંધવો સ્વયંસેવકો કર્ષી કાર્ય કરવામાં રોકાશે ત્યારે જ આ હકારના મહાભારત કાર્યનો કાષ્ટ ભાગ મિદ્ધ અને ફલીભૂત થયેશે જોવાને આપણે ભાગ્યશાલી ધણુ. નહીંતર લાભની આશાઓ પણ સકુચિત પ્રમાણમાં જ રહેવાની.

ઉપર પ્રમાણે લગભગ સર્વ દિશાઓમાં આપણું અને આપણી સમાજનું શું શું કર્તવ્ય છે; શાની શાની જરૂર છે અને જરૂરીયાતનું મહત્વ કેટલું છે તે અશ્વરે જણાવ્યા બાદ આપણી કાન્દરસે તે તે દિશાઓમાં કરેલા પ્રયત્નો અને તેના પરિણામોની સંખ્યાની સંખ્યા કરશું.

આપ આજેને મોં આરંભમાં જ કહ્યું છે કે આપણે હૃદય થવા માંડ્યો છે. નહીં તો આવી મહાનું એકવપણું કરી સમાજ દિતના માટે યોજનાઓ પર લક્ષ કદાપિ અપાને નહીં. આપણી કાન્દરસને આજ અગીઆરમે કિત્તવ છે એજ દર્શાવી આપે છે કે આપણી જૈન સ્વેતામરી સમાજના દક્ષ અને વિવેકી અગ્રેમરો સમાજને નિતિના, કાર્યમાં કટિબદ્ધ થઈ ચૂક્યા છે અને આપણા મહાભાગે તેમના પ્રશ્નમનીય પ્રયત્નો અને કાન્દરસની આગતપના વર્ષોવર્ષ વિગેરે વિશેષ દેખાતી જાય છે, તે તેને પરીણામે જ આજે આપણે અને એકલા યથ આપણી અત્તની ઉમી એ પ્રગટ કરવા ચક્રિમાન થયા છીએ. મ્યાં દક્ષ સમેલનોમાં થયેલાં વાચનાનો સમાજો અને વિવેચનો દ્વારા આપણા પ્રાચીન ગૌરવનું આપણને જ્ઞાન થયું છે, અને દિન પ્રતિદિન અધિકારિક પ્રમાણમાં મમાજ ભનો

હલ્લ ભર્યો ભાગ લેવા આગમ પડવા લાગ્યા છે, તે તેનું શુભ ચિન્હ છે. એ દશ વર્ષમાં થયેલા કાર્યોની સખ્યા પણ ગણીએ તો ઝાણી નથી, ધાર્મિક અને વ્યવહારિક શિક્ષણના પ્રચારને કોતમન મણું છે. સ્ત્રી કેળવણી કન્યા કેળવણી સાહિત્યોદ્ધાર, સાહિત્ય પ્રચાર એ વિગેરે અનેક મમાજોદ્ધારક વિષયો ઉપર અમરકાર વ્યાખ્યાનો યથા આપણી ધાર્મિક સંસ્થાઓ છલોદ્ધારો વીગેરે કાર્યો હાથ ધરવામાં આવ્યાં છે. સમાજની નીતિ રીતિની સુધારણા તરફ વિશેષ લક્ષ આપવા લાગ્યું છે. હુંકમાં કહેતાં આપણી સમાજને લગતા સર્વ પ્રશ્નો ઉપર યથાચોગ્ય મનન આ કોન્ફરન્સે કરેલ છે આ સર્વ પ્રોત્સાહક શુભ ચિન્હો માટે આપણે તે તે કોન્ફરન્સોના અગ્રેમર કાર્યવાહકો તથા હિતચિન્તકોના અત્યંત આભારી છીએ, અને પ્રશ્ન પાસે વિનિતભાવે વંદન કરીએ છીએ કે તેઓમાં અગ્રત યપેયો કાર્યો-ત્સાહ દિન પ્રતિદિન વૃદ્ધિગત યથા તેના અગ્રકાનેક લાભો આપણને અધિકારિક પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત થાઓ. જે સમર્થ દાનવીર શ્રીમતોની નામાવલી આપણને મુક્તિસ્મરણીય યથા છે તે નામાવલીમાં રોજ તે રોજ નવાં નામો ઉમેરતા જાય. આ આનંદમય ને ઉદ્ધાસક પ્રારબ્ધમાં પણ જણાવ્યા વિના ચાલે તેમ નથી કે જે કાંઈ થયું છે અને ચાલે છે તે મર્યાદિત સંતોષકારક ન કહેવાય.

સામાજિક પ્રશ્નોની વિવેચના વર્ષમાં એકદમ વખતે થઈ છે તેથી જાણી અર્થ સરે નહીં એ દેખીતું છે. ફક્ત એક વર્ષનો ભોરાક પૂરો થવા માટે મેં વૃદ્ધિ પણ ચાર માસ જેટલી લાંબી હોય છે તો આપણા આ દાયમના સામાજિક જીવન નિર્વાહને માટે માન્ય છે પણ દિનસની વચનામૃતવૃષ્ટિની કેમ ચાલે? બાંધવો ને પા બગી રીઝો! આપ સર્વેને મારી એજ પ્રાર્થના છે કે આપણી સમાજવૃદ્ધિનું કાર્ય જેટલે અંશે આપણો અગ્રસરોતું છે તેટલેજ અંગે આપણું પણ છે એમ દૃઢ માનવું. અગ્રસરોતું દશવિદ્યા માર્ગે કાર્ય કરી તેમનાં શ્રમને આપણા પ્રદેશોમાં ફલીમૃત કરવાની જવાબદારી આપણા ઉપર ઝાણી નથી. માફ એવું દૃઢ મંતવ્ય છે કે અત્ર વિરાજત દેશ વિગેરે સ્વપૂર્ણ સાધનો આપણા પ્રસ્તુત સમારંભની કાર્યવાહીનાં શુભ ફલ કૃપા કરી પોતાનાં અર્ભજનાસી સંગીનીઓને પહોંચાડે અને તેમને પણ પોતાની માફક આગામી સમાજોમાં બાગ લેવાને સંમર્ભને તો પોતાંજ વર્ષોમાં આપણા પ્રતિનિધિઓની સખ્યા એટલી નથી નથી જરો કે માર્ગ પણ એક સ્થળે કોન્ફરન્સ સરવી અસક્ય ગણાઈ. પ્રત્યેક નિદવામાં ગરકે પ્રત્યેક સરોતમાં અને તે પણ એકવાર નહીં પણ અનેકવાર ભરવી પડશે. અને વિશેષ પ્રતિભા તો ત્યારે આવશે કે જ્યારે તે સર્વ કોન્ફરન્સોમાં એકજ દીવસે એકજ સમયે અને એકજ મહાત્માના વચનામૃતની વૃષ્ટિ મર્વ બાપાઓમાં મિત્ર મિત્ર મુખ દારા સેંકડો યા હજારો તો શુ બધે લાખો જેન ભાત-બગીનીઓ ઉપર વપરશે. પ્રજાની પૂર્ણ કૃપાના આવા અત્યંત આનંદોત્સવના શુભ દિવસે ક્યા જેન અધુના ગણમાંથી કંઈક નહિ પડે ?

બહેનો તથા બાઇઓ ! મેં આપનો ઘણેજ સમય લીધો છે તેથી આપને પણ કંટાળો લપળ્યો હોય તો તેમાં પણ નરાઈ નથી અને તેને માટે જામાની પ્રાર્થના સાથે માફ વિવેચન પૂર્ણ કરતાં, ફરી એકવાર હું આપ મનને આગ્રહ કરું છું કે આપણા સમાજોમાં માટે વિશેષ યત્નથી લેવા એટલુંજ નહીં પરંતુ પોતાનાં આવાં મંજોને પણ તેમાં સદાયમૃત યવા ગ્રેરણા કરો અને માનવ જીવનનું સાર્થક કરી એવસ્કર

પુનઃ સમ્પાદન કરો કે જે દ્વારા અધિકારિક ઉચ્ચક્રાંતિને પ્રાપ્ત થઈ પોતાની છાત્રસિદ્ધિના અનુપમ લાભ ભોગવવાને સમ્પૂર્ણ ભાગ્યશાળી થાઓ. છેવટમાં આપ સજ્જનોએ સમાજના-ધર્મના શ્રેય અર્થે અત્રે પધારવા તરફી લઈ જે માન અત્રેના સંધને આપ્યું છે તે માટે ઉપકાર માની ફરી પ્રેમપૂર્વક આવકાર આપી, કોનફરન્સનું કામ નિયમસર ચાલે તે માટે બ્યવહારિક રીતિએ સુઠાયલા પ્રમુખ સાહેબની રીતિસર સુઠણી કરવા સૂચના કરી ।વધર્થાતર કહેવાયું હોય તેની ક્ષમા ચાહી, બેસી જવા રજા લઉં છું.

હીંદુ યુનિવર્સિટી માટે થયેલું ફંડ.

શેઠ ખેતસી ખીઅસી ર. ૧૨૫૦૦ શેઠ હુલાસચંદ્ર નીકાલચંદ્ર સીધી ર. ૫% war Loan for general fund 2500 5% war loan to be ovated as fund by the medune of which one gold medal to be awar-
ded annually to the first boy of the Hindu University in Jain religious examination. ૩ ઇદરચંદ્ર પુરજીયંદ્ર ર. ૫૧૦૧, રામ બિજય-
સિંહજી દુધેડીયા ૫૦૦૧, કુમારસીંહજી નાદાર ર. ૧૦૦૦, બાપુ રાયકુમારસિંહજી ૫૦૦૦,
સુખરામરાય ૩૧૦૦, સૌ બાબ વીરબાબ શેઠ ખેતસી ખીઅસીના પત્ની ૨૫૦૧, શેઠ
રામચંદ જોડાભાઈ ૨૫૦૦, માણેજી જોડાભાઈ ૧૦૦૦૧, યુગનચંદ્ર રપચંદ્ર ૧૦૦૧,
જમનાદાસ મુરારજી ૧૦૦૧, નાગજીભાઈ ગણપત ૧૦૦૧, વેલજી શીવજી ૧૦૦૧, પ્રેમચંદ
રતનજી ૧૦૦૧, રતનજી જીવજીદાસ ૧૦૦૧, આજીંદજી પરસોતમ ૧૦૦૧, ઇદરચંદ્ર રજી-
જીતમિંદજી દુધેડીયા ૧૦૦૧, મોતીલાલ મુળજી ૧૦૦૦, સમીર મયજી મુરારજી ૧૦૦૦,
પાસુભાઈ પરબત ૭૫૨, કેશવજી એન્ડ કંપની ૭૫૨, મુલજી લખમતી ૭૫૨, દાનજી રતનમી
૭૫૨, તેજુભાઈ કાયા ૭૫૧, મુલજી પારસી ૭૫૧, હમમી રાયમી ૭૫૧, હીરાલાલ અમૃત-
લાલ ૭૫૧, હીરજી નેતશી ૭૫૧, અમરચંદ્ર બોયરા બાહુચરનાથા ૫૫૧, પુંજલાલજી
ખનારસીદાસજી ૫૦૧, લખમીચંદ્રજી. સીપાની ૧૦૧, વાકીલાલ મોતીલાલ શાહ ૫૦૧,
કાલીદામ જયરાજ એટલા ૫૦૧, ટોકરસી મુનજી ૫૦૧, અમુલખ દેવચંદ ૫૦૧, મનમુખ-
ભાઈ દોલનચંદ ૫૦૧, કરમચંદ ડોઆભાઈ ૫૦૧, બાપુ સુનીલાલજી હીરાલાલજી મુના-
લાલજી શીમાલ ૫૦૧, શીરવમુખજી પુરજીયંદ્ર ૫૦૧, રાવનમલજી જોડાસજી કોઠારી ૫૦૧,
દેવકરજી જોડાલદાસ ૫૦૧, ગજેચદાસ ખેમચંદ ૫૦૧, ઘેતાભાઈ મનમી ૫૦૧, પ્રેમજી નાગર-
દામ ૫૦૧, ટોકરસી દાનજી ૫૦૧, લખમતી ખેતમી ૫૦૧, ખેતસી સુધા ૫૦૧, લાલજી
કોઠરગી ૫૦૧, શેઠ હીરજી દાનજી ૫૦૧, માધવજી પારસી ૫૦૧, મનમુખલાલ ૨૨૪
૫૦૧, કરતસીંદજી જલમસિંદજી ૫૦૧, મુનીલાલ સુનીલાલ ૫૦૦, ચરપચંદ પુનમચંદજી
કોઠારી ૫૦૦, ૨૨૪ રાયવજી ૨૫૧, પુતસી દેવજી ૨૫૧, ધનજી દાનજી દા. ધનજી ખમજી
૨૫૧, લાલજી રામજી ૨૫૧, વીરચંદ કુખજી ૨૫૧, જમમી ખીમજી ૨૫૧, લાલજી દર-
સીમ ૨૫૧, વલમજી હીરજી ૨૫૧, પારમી નાનજી ૨૫૧, જોડાભાઈ મુલજી ૨૫૧, રામજી

દેવસી ૨૫૧, દેવજી ખીચસી નાગડા ૨૫૧, દેવજી રામસી ૨૫૧, સોમચંદ ધારસી ૨૫૧, શેઠ કસાણચંદ શોભાચંદ ૨૫૧, મોહનલાલ હેમચંદ ૨૫૧, મુનાલાલજી કોતેકચંદ ૨૫૧, કુંદલમલજી કપુરચંદ ૨૫૧, ઇન્દરજી મુંદરજી ૨૫૧, નાગજી ખીમજી ૨૫૧, બાલુ સુતીલાલજી નાદર ૨૫૧, લાલજી કુંગરસી ૨૦૧, હીરાલાલજી અમીચંદ ૨૦૧, મોહનલાલ મગનભાઈ ઝવેરી ૨૦૧, માણેકચંદ ભાવમલજી મેહગવોલા ૨૦૧, મણીલાલ સુરજમલની કુંપની ૨૦૦, માણજી મુલજી ૧૫૨, ઇંદુજી ભીખાજી ૧૫૧, ચાપસી પરબત ૧૫૧, માણજી વનદાસ પુરશોતમદાસ રાવબંદરવાળા ૧૦૧, દોશી અંદરજી લાલજી ૧૦૧, વીરચંદ નાનચંદ ૧૦૧, લખમીચંદ શામજી ૧૦૧, તુલજી રામજી ૧૦૧, શેઠ અંબાલાલ ધરમચંદ ૧૦૧, હકમચંદ ધારસી ૧૦૧, નગીનદાસ પુનમચંદ તાણાવડી ૧૦૧, લલ્લુભાઈ કરમચંદ દલાલ ૧૦૧, મનસી લખમસી ૧૦૧, કેશવજી મુલજી ૧૦૧, પોપટલાલ કાકરસી ૧૦૧, હરગોવાંદ ઠાલાભાઈ ૧૦૧, માણેકચંદ ચુતીલાલજી ૧૦૧, મગવાનદાસજી હીરાલાલજી ૧૦૧, શેઠ કપુરચંદ હીરાલાલજી ૧૦૧, કુલચંદ મુલચંદ પારેખ ૫૧, વીરાજી માણેકચંદ ૫૧, વાલા ૫૧, ભગજી ચીમતીગંમજી, ૫૧, મેરજી ઊગાલાલજી ૫૧, હેમચંદ સોમચંદ ૫૧, દામજી માવજી ૫૧, વીરજી ગંગાજી ૫૧, કાલુમલ લાલમલ ૫૧, કાલુમલ પાલામલ ૫૧, શેઠ હીરાનચંદ કોચર ૫૧, નારજી કુંગરસીની વિધવા બાઈ જોડીબાઈ ૫૧, જીવરાજ કચરા ૫૧, ધનજી ગોવીંદજી ચાલીસગામવાલા ૨૫, જોડાભાઈ બાણેંદ ૨૫, લાલજીમલ પ્રતાપચંદ ૨૫, વસનજી મુલજી ૨૫, દેવજી મુલજી શાહ ૨૫, કેશજી કપુરચંદ ૨૫.

શેઠ ખેતસી ખીચસી અગીવારની જૈન શ્વેતાંબર કાન્દરસના પ્રમુખે કરેલી સંખ્યાવતો.

ખતારસ મુનિવર્સિટી રૂ. ૧૫૦૦૦, કલકત્તામાં જૈન ધર્મશાળા નવી કરવા માટે રૂ. ૨૫૦૦૦, એજ્યુકેશન બોર્ડ ખાતે રૂ. ૩૦૦૧, સંયુક્ત જૈન બોર્ડંગ રૂ. ૩૦૦૧, લીબડી કોનકરસ નિમાવ રૂ. ૨૦૦૧, જૈન બોર્ડિંગ રૂ. ૩૦૦૧ જૈન લીટરચર સોસાયટી રૂ. ૧૦૦૧, પુતા ભંડારકર ઈન્સ્ટીટ્યુટમાં જૈન સાહિત્ય સંશોધન માટે રૂ. ૧૦૦૧, કલકત્તા ગુજરાતી સ્કુલ રૂ. ૧૦૦૧, કલકત્તા પોન્ડરપોળ રૂ. ૧૦૦૧, કલકત્તા જૈન કલપ રૂ. ૧૦૦૧, નાગપુર નિવાસી જૈન આમજોએ કરેલી સ્કુલમાં રૂ. ૫૦૧ કલકત્તા ગુજર મંડળ રૂ. ૫૦૧.

(આ પછી સમાપતિ તરીકે શેઠ ખેતસીભાઈ તેમની સુદૃષ્ટી ચમા પછીનું વ્યાખ્યાન તેમના મુનિમ સાહેબે હિંદીમાં વાંચી સંભળાવ્યું હતું, અને તે અમો અમરસા અને આપીએ છીએ. આ વ્યાખ્યાન એટલું બધું બાવવાહી અને ચિંતનીય છે કે અમો દરેક વાચક જૈનને તે વાંચી વિચારવાની અને આદરવાની ભલામણ કરીએ છીએ.)

सभापति शेट खेतशीभाइ का व्याख्यान,

ॐ

यद्भक्तेः फलमर्हदादिपदवीं मुख्यं कृपेः शंस्यवत् ।

धार्मिकत्वं त्रिदशैश्वर्यादितृणवत् प्रासंगिकं गीयते ॥

शक्तिं यन्महिमस्तुतौ न दधते वाचोऽपि वाचस्पतेः

संघः सोऽघदरः पुनानु चरणन्यासैः सतां मन्दिरम् ॥

श्री वीरशासनरसी साधमीं भाइयो, तथा वीर शासनसे सहायभूति रखनेवाले गृहस्थो,

पहिले कभी नहीं देखे गये ऐसे संयोगो और वस्तु-स्थितियोंके बीचमें होने-वाले जैन कॉन्फरन्सके इस ग्यारहवें सम्मेलनके सभापतिके महत्वपूर्ण कार्यको वजानेके लिए श्रीसंघने मुझे जो आज्ञा की है उसे मैं सादर-यद्यपि जवाबदारीके विचारसे डरता हुआ-शिरोधार्य करता हूँ; और आपको धन्यवाद देनेके साथ, मंगल्यचरणके संस्कृत पद्यमें श्रीसंघकी प्रार्थना की गई है, उसीको कुछ परिवर्तित शब्दोंमें फिरसे करता हूँ कि-“वल्लवान इन्द्र भी जिसकी प्रशंसा करता है वही शक्ति जैनसमाजमें उत्पन्न करनेवाले कार्यमें आप मुझे सहायता दें; जिससे कि जैनसमाज 'द्वैविक अंशी पुरुषसमूह' के नामसे जैसे पहिले पहिचाना जाता था वैसे ही फिरसे पहिचाना जाने लगे और उस अपना गतगौरव पुनः प्राप्त करनेका सौभाग्य मिले ।”

भाइयो, वर्तमान संयोगोंको मैं खास संयोग बताता हूँ इसका कारण है । सोलह वर्ष पहिले फर्लाधीमें इस कॉन्फरन्सका प्रथम सम्मेलन हुआ था, उसके बाद यम्पई, वडौदा, पाटन, अहमदाबाद और भावनगरमें इसके सम्मेलन हुए । प्रत्येक सम्मेलनमें जैन समाजको उत्साह उत्तरोत्तर बढ़ता हुआ दिगवाई दिया; यद्यपि उस समय भी आन्तरिक स्थितिका सुधार करनेकी तरफ पूरा लक्ष्य नहीं दिया गया था; और इसके बाद जय पृन्ता, मुल्तान और मुजानगढ़में इसके सम्मेलन हुए, उस समय अन्तःस्थितिमुधार तो दूर रहा मगर उत्साह भी बहुत ही कम दिखाई दिया था । स्वयं कॉन्फरन्स कार्यालय कह चुका था, कि मुजानगढ़के

सम्प्रेषण पश्चात् तो कॉन्फरन्स भयंकर रोगमें ग्रस्त हो गई थी। सौभाग्यवश बम्बईके सुशिक्षित लोगोंको उस कठिन समयमें सुमनि सूझी। परिणाम यह हुआ कि कॉन्फरन्सका दूसरा अधिवेशन बम्बईमें हुआ और दृढ़ बंधारण (Constitution) किया गया। इस प्रकार कॉन्फरन्सकी प्रगतिके इतिहासमें एक नये अध्यायका प्रारम्भ हुआ। तथापि इन सोलह वर्षोंमें एक बुद्धिशाली, ऐक्यप्रेमी और समृद्धि-धान जनसमूह जितना उन्नति कर सका है उतनी हम न कर सकें, यह बात साफ दिलसे हमें मानना चाहिए और उन्नतिके बाधक जितने भी तत्व हैं उनकी खोज करके विवेकपूर्वक उन्हें दूर करनेका प्रयत्न करना चाहिए। मेरी मान्यतानुसार तीन मुख्य बातें हमारी उन्नतिका काँटा बन रही हैं। (१) जातियों, सङ्घों और मुनियोंके झगड़ोंको हमने अपनी ऐहिक उन्नतिके हस्तक्षेप करने दिया, और उनको रोकनेका और लक्ष नहीं दिया। (२) 'लक्ष्मी और विद्या इन दोनोंके संयोग बिना किसी महान् कार्यको होना असम्भव है' इस व्यवहारिक सिद्धान्तको हम काममें न ला सकें। (३) अपनी पर्याप्त शक्तिको हमने बहुत कामोंमें तितर-बितर कर दी; जिससे एक भी काम पूरा नहीं हुआ और इस सिद्धान्तको कि, 'थोड़े पर तात्कालिक आवश्यकीय-कार्योंमें अपनी सारी सम्मिलित शक्तिका उपयोग करनेसे सब काम सिद्ध हो जाते हैं' हम व्यवहारमें न ला सके। इन मुख्य रुकावटोंके कारण सङ्घ-शक्ति बढ़ानेके लिये जिन मुख्य साधनोंको प्राप्त करनेकी आवश्यकता थी उनके लिये हम एक चींटीकी चालसे प्रयत्न करनेके अतिरिक्त विशेष कुछ भी न कर सके। विद्यादृष्टिके लिये 'एज्युकेशन बोर्ड' की जो सुन्दर योजना हुई थी उस सर्वोत्तम उपयोगी व आवश्यकीय कार्यको भी अब तक पूरा बल नहीं मिला। जहाँ पारसी और लुहाणा आदि जातियाँ प्रति वर्ष हजारों ही नहीं बल्कि लाखों रुपये विद्याप्रचारके लिये व्यय कर सकती हैं, वहीं हमारी जाति—जो कि उक्त जातियोंसे विशेष संख्या-और साधनवाली है—कॉन्फरन्सको सर्वोपरि और समाजके लिए अत्यंत लाभदायक, विद्याप्रचारकी जो इच्छा है उसके लिये कुछ भी न कर सकी—और ऐसे समयमें भी न कर सकी जब कि लड़ाईके कारण बहुतोंकी आमदनी असाधारण बढ़ी हुई है। तब यही कहना पड़ता है कि हमें बड़ी निष्फलता हुई है। मेरे माननीय वंधु गुलाबचन्दजी दड्डाने गतवर्षमें कॉन्फरन्सकी जो रिपोर्ट पढ़ी थी उससे मालूम होता है, कि विक्रम सम्बत् १९६० से १९७१ तक—ग्यारह वर्षके लंबे कालमें—विद्याके लिये केवल तीस हजार रुपये व्यय किये

गये हैं। क्या इससे सिद्ध नहीं होता? कि हम रोगी हैं, और हम एक भयानक स्थितिमेंसे गुजर रहे हैं!

परन्तु संसारमें युद्धने नवीन जोश उत्पन्न किया है; बहुरङ्गी भारतीय प्रजाने जो चिरकालसे आलस्य, फूट और लापरवाहीकी घेड़ियोंसे बंधी हुई थी—अब घेड़ियोंको तोड़ स्वराज्य प्राप्तिका जवरदस्त युद्ध प्रारम्भ किया है। कलकत्ता आज प्रवृत्ति और शक्तिकी आग बरसा रहा है; इसकी वांछनीय छूत यदि जैनी भाइयोंको भी लग जाय तो इसमें कुछ आश्चर्यकी बात नहीं है। कलकत्तेके जैन भाइयोंने, कॉन्फरेंसकी मंद स्थितिका और देशकी उग्र प्रवृत्तिका विचार तथामुकाबिला करके कॉन्फरेंसको जो आमंत्रण दिया है यह बहुत ही उत्तम काम किया है। मुझे विश्वास है कि अपने देशके अमूल्य रत्नतुल्य प्रजाके नेता अपने विचारोंकी जो प्रखर आन्दोलन धारा इस भूमिपर बहा रहे हैं उसमें आप अवश्य स्नान करेंगे और जिस भारतप्रजाका पुनरुत्थान करनेके लिए ये महापुरुष प्रयत्न कर रहे हैं उस प्रजाके एक उपयोगी अंगको—जैनसमाजको—उन्नत बनानेके लिए आप भी धनबल, जनबल, ऐक्यबल और विद्याबल इकट्ठा करेंगे। भारतके उद्धारके आन्दोलनका वातावरण यहाँसे उत्पन्न होकर समस्त देशमें प्रसारित होता है इसमें कोई आश्चर्यकी बात नहीं है। यह वही भूमि है, कि जिसने भूतकालमें कई तीर्थंकर और तत्त्वज्ञानी पैदा किये थे—जिनकी तेजपूर्ण किरणोंने केवल भारतवर्षको ही नहीं बल्के सारे संसारको चकचोंधा दिया या उसी भूमि पर उत्साहपूर्ण संयोगोंमें आज एक होकर क्या हम अपने इतिहासमें एक नवीन और गौरवशाली अध्याय का प्रारंभ करनेके लिए कोशिश नहीं करेंगे? इस प्रश्नका उत्तर मैं या कोई अन्य एक व्यक्ति नहीं दे सकता। इसका उत्तर जैनसमाजके समस्त व्यक्ति या श्रीसंघ देगा। मैंने मंगलाचरणमें भी श्रीसंघको ही दुःख हरनेवाला और पवित्र बनानेवाला देव मानकर प्रार्थना की है; क्योंकि संघबल—एकाग्रित बल—ही प्रत्येक समाजकी मुक्तिका मूलमंत्र और शासनरक्षक देव है।

गृहस्थो, मैं एक व्यापारी हूँ; और आप जानते हैं कि व्यापारीके तीन खास लक्षण होते हैं। (१) चारों ओरकी स्थितियोंका और अनुकूल तथा प्रतिकूल बहते हुए वायुका गंभीरतासे विचार करना। (२) कल्पनाओं और सिद्धान्तोंकी अपेक्षा काममें आनेवाली हकीकतों (facts) और आँकड़ों (Figures) पर विशेष

ध्यान देना; और (३) आकस्मिक लाभसे फूल न जाना और आकस्मिक हानिसे घबरा न जाना बल्के साहस और धैर्यके साथ-आगे बढ़नेके लिए प्रयत्न करते रहना । और मेरा तो ऐसा विश्वास है कि किसी भी जाति, समाज या देशकी अभिष्टाधिके लिए उक्त तीन बातोंके सिवा अन्य कोई भी बात विशेष अच्छी और सरलतासे व्यवहारमें आनेवाली नहीं है । व्यापारमें कविता या कल्पनाकी कूद फाँद काम नहीं देता और न देवोंकी की हुई प्रार्थनासे ही कुछ लाभ होता है । इसमें तो शुष्क तथ्यों (Dry facts) और गिनतिओं (Figures) पर पूरा ध्यान देकर प्रकाशमान भविष्यकी आशामें अश्रान्त परिश्रम करना ही फलप्रद होता है । और इसी लिए, मेरे प्राणमिय साथी भाइयो, यदि मैं मीठी मीठी बातों, इवाई कल्पनाओं और क्षण २ में उत्पन्न होनेवाली और नष्ट होनेवाली विचारतांगोसे आपको प्रसन्न न कर सकूँ और रूखी हकीकतों व घबरा देनेवाले आँकड़ोंके रस्ते ले जाऊँ तो मुझे एक व्यापारी समझकर समा करना ।

जिस तरह जैनसमाज अब तक अपनी कुछ उन्नति नहीं कर सका इसी तरह जैन 'कॉन्फरंस' भी आगे न बढ़ सकी, इसका मुख्य कारण मुझे तो 'जीवित श्रद्धा' (Living faith) का अभाव प्रतीत होता है । मैं इस समय क्रियाकाण्डके ऊपर हमारी जो श्रद्धा है उसके विषयमें नहीं कहता हूँ । मगर मैं उस श्रद्धाकी तरफ आपका लक्ष खींचना चाहता हूँ जिसमें मनुष्य यह विश्वास रखता है, कि मैं उन्नतिशील, प्रति दिन आगे बढ़नेवाला और अपने आवरित अनन्त ज्ञान और शक्तिको प्रकाशमें लानेकी योग्यता रखनेवाला आत्मा हूँ । इसी श्रद्धाको मैं 'जीवित श्रद्धा' कहता हूँ । अपने शरीर, गृहसंसार, व्यापार, राजकीय प्रवृत्ति, संघ, गुरु आदिके संबंधमें जब कभी कुछ विचारनेका अवसर आवे तब यह श्रद्धा हमारे हृदयमें जागृत रहनी चाहिए । जिस गृहसंसारसे, जिस व्यापारसे, जिस सम्मेलनसे, जिस सुधारसे, जिस गुरुसे, जिस क्रियाकाण्डसे और जिस राजकीय आन्दोलनसे हम अपने और अपने आसपासके आत्माओंको थोड़ेसे भी विकसित नहीं कर सकते हैं, वह गृहसंसार, वह व्यापार, वह सम्मेलन, वह सुधार, वह गुरु, वह क्रियाकाण्ड, और वह राजकीय आंदोलन मेरी सम्मतिमें तो बिल्कुल फिजूल है, त्याज्य है, जड़वाद है । उसका आडंबर चाहे कितना ही मोहरकहो और ऊपरसे उसमें चढ़े कितना ही लाभ दिखाई देता हो, परंतु वस्तुतः तो वह हानिकर ही है । हमारी सारी प्रवृत्तियाँ-क्या व्यक्तिगत और क्या सामाजिक-इसी जीवित श्रद्धाके

आधार पर होनी चाहिए। जब यह भावना हमारे हृदयोंमें प्रवेश करेगी और अपनी चैतन्यज्योतिका प्रकाश फैलाने लगेगी—तब हमारे व्यापारी लोग सोनाचाँदीके ढेर लगा कर मसन होनेके लिए नहीं बल्के अपने और समाजके—देशके—आत्माको विकसित करनेके लिए व्यापार करने लोंगे; विद्याध्ययन करने-वाले पढ़ लिखकर बड़ी बड़ी पदवियाँ पानेके लिए या मान तमगे प्राप्त करनेके लिए या भड़कदार भाषण देकर अपना रौब दिखानेके लिए नहीं, प्रत्युत अपनी आत्मशक्तिका विकास कर विकसित शक्तिको समाजकी उन्नति करनेके लिए और उसको अकंटक मार्गपर चलानेके लिए ही विद्याध्ययन करने लोंगे; और अपने साधु मुनिराज एक गच्छसे दूसरा गच्छ अच्छा है, एक साधुसे दूसरा साधु बढ़िया है, ऐसा दिखाव करनेके लिए नहीं परन्तु 'भिन्न-र आत्मा-ओंकी अनंत शक्तियोंका एकीकरण करनेके लिए त्यागी आश्रम मददगार है' ऐसा समझकर एकीकृत शक्तियोंसे समाजको ऊपर ले जानेके लिए ही साधु वनेगे। यदि ऐसे जोश और ऐसी 'जीवित श्रद्धा' का आप मूल्य समझने लग जायेंगे तो कॉन्फरेंसकी और उसके द्वारा होनेवाला सामाजिक उन्नति सहजहीमें हो जायगी; क्योंकि इस श्रद्धा और जोशके कारण नानगस्थाश्रमेका समाजमें पुनरुद्धार होगा; और अमुक उम्र तक द्रव्य प्राप्तकर विशेष धन कमानेको लोभ न कर सफलताप्राप्त निवृत्त व्यापारी, डाक्टर, वकील, वेरिस्टर और सरकारी नौकरीसे छुटे हुए पेन्शनप्राप्त अधिकारी लोग, अपने दीर्घकालके जीवनकालमें जो अनुभव और बसीला उन्होंने प्राप्त किया है उसे पूर्णतया समाजसेवाके कार्यमें अर्पण करनेको तैयार होंगे। किसी भी तरहके सेवाके कार्यको टिका रखने और उसे आगे बढ़ानेके लिए ऐसे अनुभवियोंके कार्य करनेका खास आवश्यकता है, उनके किये बिना किसी कार्यका चलना असंभव प्रतीत होता है। गहरे-रहस्योंका पता लगानेके लिए, कठिन समस्या उपास्थित होनेके समय कोई सुगम मार्ग खोज निकालनेके लिए, नवयुवकोंके हृदयोंमें उत्साहकी मेरणा करनेके लिए, घनाटपोंपर प्रभाव डालनेके लिए, और सरकारमें जातीय बातोंका पेश करनेके लिए ऐसे 'अर्द्ध-साधु'ओंका—जो प्राइवेट जीवनसे निवृत्त होकर समाजसेवाके लिए अपना जीवन अर्पण करनेका

‘व्रत’ लेकर बैठे हुए हैं—सलाह और सहायताकी आवश्यकता है। इसके बिना न कोई समाज आजतक आगे बढ़ा है और न बढ़नेकी आशा ही है। इतिहास-प्रसिद्ध प्राचीन स्पार्टनोंका वैभव उनके वृद्ध सलाहकारों और स्वयंसेवकोंके आधार पर था। युवक वर्ग उन वृद्धोंकी सलाह और आज्ञाको अपने सिरपर चढ़ानेमें अपना गौरव समझता था।

अपने माननीय स्वयंसेवक स्वर्गवासी सेठ प्रेमचंद रायचंद, सेठ केशवजी नायक, सेठ लालभाई दलपतभाई आदिकी सेवाको हम कभी नहीं भूल सकते। उनके नाम आज भी अंधेरी रात्रिमें तारोंकी तरह चमक रहे हैं। स्वर्गस्थ राय बहादुर बाबू बन्नीदासजी साहिबने कि जिनके स्वर्गवास होनेकी बात प्रगट करते मुझे दुःख होता है, जातिकी सेवा करके अपना नाम अमर किया है। इन सब महानुभावोंकी जगहको पूरी करनेके लिए, अब हमें महात्मा गांधी और माननीय गोखलेके सप्रान वानप्रस्थों—अर्द्धसाधुओं (Missionaries)—की आवश्यकता है।

व्यवस्थापक कार्यकर्ता ‘स्वयंसेवक’ आगे आएं।

तब यदि कॉन्फरंसके कार्यको सफल करना हो और जातिको उन्नत बनाना हो तो मैंने अभी कहा ऐसे कार्यकर्ताओंको आगे आना चाहिये। लोग उन्हें अपने सचे ‘नेता’ समझेंगे; मगर उन्हें तो अपने आपको ‘समाजसेवक’ ही समझना चाहिए। वारा महीने या दो बरस बाद एकत्रित होनेसे, या भाषणोंसे, या हजार-दो हजार रुपये एकत्रित करलेनेसे समाजका हित साधना कठिन मालूम होता है। सारे दूसरे कार्योंका और गृहसंसारके जंजालका परित्याग कर समाज-सेवाको ही अपना रोजगार-कार्य-बनानेवाले स्वयंसेवकोंको आगे आना चाहिए और उन्हें एक बड़े चेतनवाले सुनिश्चित सेक्रेटरीकी सहायतासे सारे दिन कॉन्फरंसका ही कार्य करते रहना चाहिए। (१) समाजकी सेवा यह अपनी ही सेवा है, एसी श्रद्धाके साथ समाजसेवाकी चाह होना ‘सेवकों’ अथवा नेताओंका पहिला गुण है। (२) अपने समाजकी स्थितिकी और अपने आसपासके लोगोंकी स्थितिकी तुलना कर सके, ऐसा गंभीर—सुला हृदय होना, नेताका दूसरा गुण है। (३) समाजपर प्रभाव डाल सके एसी स्थिति (Social status) और इच्छाशक्ति (Will-power) का होना नेताका तीसरा गुण है; और (४) समाजहितके लिए अपने सब लाभोंको—और आवश्यकता पड़े तो अपनी लोकप्रियताको भी—बलि देनेके लिए तैयार रहना, यह नेताकी चौथी योग्यता है।

ऐसे कार्यकर्ता ज्यादा नहीं केवल आधा' डजन ही यदि हमें मिल जायेंगे तो मुझे विश्वास है कि सिर्फ दस वरसके अंदर ही हम जैनजगतको उन्नतिकी सर्वोत्कृष्ट चोटीपर' बैठा हुआ देख सकेंगे। क्योंकि सौभाग्यवश धर्मकी हमारे यहाँ कमी नहीं; दया भी अन्य जातियोंकी अपेक्षा हमारी जातिमें विशेष है; सामान्य बुद्धि-में भी हम किसी जातिसे कम नहीं हैं। हमारे अंदर सिर्फ ऐसे स्वयंसेवकोंकी कमी है, जो प्रत्येकके विश्वासपात्र बनकर प्रत्येककी शक्तिका केंद्रस्थान 'कॉन्फरंस' को बनानेका पद्धतिके अनुसार परिश्रम कर सकें और हजारों विखरे हुए मोनियोंको पिरोक'र द्वार बनानेके लिए अपने आपको धागा बना सकें।

कार्य कहाँसे प्रारंभ होना चाहिये ?

बंधुओ, जब हम बातें करने बैठते हैं तब एक भी उपयोगी बात नहीं छोड़ते। बालविवाह, वृद्धविवाह, कन्याविक्रय, अनमेल विवाह, फिजूल खर्ची, वैश्या-नृत्य, इत्यादि २ हानिकारक रीतियोंके विषयमें हम प्रत्येक संमेलनमें और प्रत्येक मीटिंगमें चिल्लाते हैं: अथवा इस स्थितिको सुधारनेके लिए ईश्वरसे प्रार्थना करने हैं; परन्तु रोना चिल्लाना या प्रार्थना कर दूसरोंसे सहायताकी आशा रखना ये दोनों ही निर्वलताके चिन्ह हैं। योशक्तो ! यदि हम अपने ही दुःख काटनेमें समर्थ न होयें तो फिर दूसरोंके दुःख कैसे काट सकेंगे ? हमें अपना सौभाग्य समझना चाहिए कि कई श्रुतियाँ जो हमको बहुत ही बड़ी मालूम हो रही हैं—विल्कुल ही साधारण हैं, और अल्प परिश्रममें ही हम उनको पूरा कर सकते हैं। केवल एकही प्रयाससे बुद्धि के विकास मात्रसे—अज्ञानजन्य सारी आपत्तियाँ स्वयमेव दूर हो सकती हैं। बुद्धिविकासके लिए विद्या-प्रचार ही एक राजमार्ग है; मगर हम सचे दिलसे कभी इस मार्गपर चलनेको तत्पर नहीं हुए। इस बीसवीं शताब्दिमें जब कि यूरोप, अमेरिका आदि देश विमानोंके ऊपर चढ़कर आगे बढ़ रहे हैं और भारतभी भी कई जातियाँ घोंडा गाँड़ोंमें सवार होकर बड़ी तेजीके साथ आगे चली जा रही हैं, तब हम पुगने जमानेके खटारमें ही पड़े हुए हैं, और खटारमें पड़कर भी इतने बेसुध हैं कि खटारा आगे बढ़ रहा है या पीछे हट रहा है इसकी हमें कुछ भी खबर नहीं है। जब हमारे हजार ग्राह्योंमेंसे केवल ४२५ ही लिख पढ़ सकते हैं और अंग्रेजी शिक्षा तो प्रति सहस्र २० ही पाते हैं तब ब्रह्मसम्राज्य मनुष्योंमें प्रति सहस्र ७३९ लिख पढ़ सकते हैं और ५८२ अंग्रेजी जानते हैं। सबसे पहिले इस तिरस्कार करने योग्य अज्ञानदशाको दूर करनेके

लिए हमारा लक्ष जाना चाहिए। प्राथमिक पाठशालाएँ, स्कूल या कालेज दूसरी जातियोंसे अलग होकर स्थापन करना मुझे अनावश्यक जान पड़ता है। भारतीय अन्य प्रजाके साथ ही मिलकर हमें सार्वजनिक प्राथमिक शालाएँ और स्कूल जगह २ पर स्थापन करना चाहिए। इसके अतिरिक्त हमें अपना खास फंड खोल, उसमें लाखों रुपये जमाकर जैनियोंके साधनहीन लड़कोंको स्कालरशिप देना चाहिए और उनके विद्यार्थी एक साथ रहकर विद्याभ्यास कर सकें ऐसे विद्यार्थी-गृह अथवा बोर्डिंगहाउस स्थापन करने चाहिये। इस समय जितने बोर्डिंग हाउस चल रहे हैं, उन सभीमें तीनों संप्रदायोंके विद्यार्थियोंको रखनेका प्रबंध हो जाना चाहिए। इसी तरह सब बोर्डिंगोंकी सुव्यवस्था करनेके लिए एक सुशिक्षित अनुभवी इन्स्पेक्टर भी नियत करना चाहिए। इस सारी व्यवस्थाके लिए लाखोंका फंड करना हमारा प्रथम कर्तव्य है। आज व्यापार करनेमें भी अंग्रेजी ज्ञानकी आवश्यकता हो गई है, मुसाफिरीमें भी इस भाषाके ज्ञानका होना अत्यंत आवश्यक हो गया है, विकालन, नौकरी और राजकीय प्रवृत्तिमें तो इस ज्ञानके बिना किसी कामका होना सर्वथा असंभव है। फिर युद्धने जो परिस्थितियाँ उत्पन्न की हैं, उनसे भारतवर्षका सारे संसारके साथ विशेष संबंध होगया है, ओर आगे इससे भी अधिक होगा। इस स्थितिमें मातृभाषाके साथ ही साथ अंग्रेजी भाषाका ज्ञान प्राप्त करना भी लगभग सबके लिये जरूरी है। और इसके अलावा व्यापारिक ज्ञान प्राप्त करनेका प्रश्न फिर जुदा है। व्यापारकी स्पर्धा प्रति दिन बढ़ती जा रही है, जीवनकलह तीव्रतर होता जा रहा है। युद्धने युरोपको जो व्यापारिक हानि पहुँचाई है उसके फायदा उठाकर जापान सारा व्यापार अपने हाथमें लेनेके लिए प्रयत्न करने लग रहा है; ओर भारत-जिसके यहां सारे प्राकृतिक साधन मौजूद हैं-हाथ पर हाथ रखके बैठा है यदि हम सरकारी मददके अभावकी चिन्ताहट करके ही बैठे रहेगे तो ऐसा अच्छा सुनहरी अवसर हाथसे खो देंगे, कि जिसका मिलना फिर कष्ट-साध्य हो जायगा। इस लिए इस समय जैन जातिको और अन्य दूसरी जातियोंको भी जाति-भेदों, धर्मपंथों ओर लोकरिवाजोंके झगड़ोंको अलग रखकर अपनेसे बने इतने प्रयत्नके साथ लाखों, करोड़ों रुपये एकत्रित कर व्यापार-वृद्धिके कार्यमें अविलंब लग जाना चाहिए। मोफेसग बौसकी महान योजना समुच्च ही देशको आशीर्वाद रूप होगी; टाटाका लोहेका कारखाना और बैंकका

साहस भी इसी तरहसे देशके लिए उपकारी होगा। अब प्रत्येक जातिको चाहिए कि वह अपनी संतानको आवश्यकतानुसार अंग्रेजी सिखाकर कारखानोंमें काम सीखनेके लिए भेजे, अथवा व्यापारमें होशियार बनावे। ऐसा करनेके लिए हरेक कौमको लाखों रुपये खर्च करनेके लिए तत्पर होना चाहिए। पश्चिम देशके जडवाटका असर हमारे नव युवक शिक्षितोंपर होता जा रहा है, वे जैन-धर्म और जातिसे प्रायः लापरवाह होते जा रहे हैं और मुझे भय है कि यदि हम उनको सहायता देने और धर्मका वास्तविक रहस्य समझानेके लिए प्रयत्न नहीं करेंगे तो वे हमसे सर्वथा भिन्न हो जायेंगे। उनको हमारे धर्म या समाजके प्रति उसी समय प्रेम, आदर और ममत्व होगा, जब कि हम उन्हें अज्ञान और दारिद्र्य दशासे निकालनेके लिए अपना हाथ बढ़ायें और अपने कृत्योंद्वारा उन्हें विश्वास दिला देंगे कि हम प्रत्येक स्थितिमें तुम्हारी सहायता करनेके लिए तैयार हैं। यदि हम अपनी तांनमें मस्त रहकर उनको भूल जायेंगे तो स्वभावतः वे भी हमें भूल जायेंगे। शिक्षित लोग धार्मिक या सामाजिक कार्योंसे अलग रहते हैं इसका दोष श्रीमंतोंके सिर ही लगाया जा सकता है; क्योंकि उन्होंने अपनी जातिके गरीब परन्तु विद्यारसिक युवकोंको प्रेमपूर्वक अपने पास बुलाकर, उनका विद्या-प्राप्तिका मार्ग सरल नहीं बनाया और उन्हें भीख मांगकर, कष्ट उठाकर, काम चलानेके लिए विवश किया। क्या जैन व्यापारी, वकील, डाक्टर और बड़ी बड़ी तनख्वाह पानेवाले नौकर लोग एक एक दो दो जैन विद्यार्थियोंका पालन नहीं कर सकते? और यदि ऐसा हो सके तो प्रतिवर्ष एक हजार विद्यार्थियोंको उच्च शिक्षा दिया जाना क्या कोई कठिन कार्य है? इस समय मुझे 'जैन विद्योत्तेजक फंड' के जन्मदाता एम. मुनिजीके चित्तकी उदारता याद आती है, और साथ ही इस वानका स्मरण आते ही कि ब्रगडे और लापरवाहीने उसे बाल्यकालमें ही नष्ट कर दिया, दुःख भी होता है। सौभाग्यवश दुसरा एक ऐसा ही प्रयत्न बहुत शीघ्र पायेपर इस समय भी प्रारंभ हुआ है; और उससे बहुत कुछ आशा की जाती है। एक कहानी है कि 'छोटे श्राससे बहुत साया जाता है'। उसके अनुसार यदि प्रत्येक मशक्त जैन उक्त प्रयत्नमें स्कालरशिपकी सहायता दे, तो प्रत्येक प्रान्तके आगे प्रत्येक पिन्नेके जैन विद्यार्थीके विद्याभ्यासका मार्ग बहुत ही सरल हो जाय।

विद्याप्रचारके लिये अन्य सरल मार्ग ।

धनाढ्योंकी सहायताके अतिरिक्त विद्याप्रचारके लिए साधारण जनसभा-जकी सामान्य परंतु सहायुभूतिमूचक सहायता प्राप्त करनेका प्रयत्न करना भी आवश्यकीय है । और इसके लिए कॉन्फरंसने 'सुकृतभंडार फंड' के नामसे चार आना प्रति व्यक्ति-(per head) इकट्ठे कर उसकी आधी रकम शिक्षाप्रचारके कार्यमें खर्च करनेका जो नियम किया है वह बहुत ही उत्तम और दूरदर्शिताका है । यह बात ठीक है कि अबतक हम लोग इस मार्गसे बिल्कुल ही तुच्छ रकम एकत्रित कर सके हैं; परन्तु यदि हमारे मुनि महाराज इस विषयमें उपदेश देनेकी कृपा करें और दूसरी ओरसे गांवोंके और शहरोंके नवयुवक अपने २ ग्रामों और शहरोंसे 'सुकृतभंडार फंड' की रकम एकत्रित करनेका केवल एक ही महीनेतक प्रयास करें तो प्रतिवर्ष हजारों रुपये इस फंडका मिल सकते हैं । साधुवर्गमें और जवानोंमें केवल उत्साह बढ़ानेकी आवश्यकता है और इसके लिए नियमित पत्रव्यवहार व प्रवासके द्वारा शुभ वातावरण फैला सकें ऐसे कार्यदक्ष असिस्टेंट सेक्रेटरीकी अनिवार्य आवश्यकता है । 'सुकृतभंडार फंड' के इस विद्याप्रचारके पवित्र ध्येयकी सिद्धिके लिए दूसरे भी कई व्यावहारिक मार्ग मौजूद हैं । शारदापूजन, महावीरजयंती तथा संवत्सरी—ये तीन प्रसंग ऐसे हैं कि इन पर गरीबसे गरीब जैन भी कुछ न कुछ दान करनेके लिए स्वभावतः ही प्रेरित होता है । इस दानकी इच्छाको विशेष प्रबल करना और उसे एक ही दिशाकी ओर फिरा देना केवल इतना ही काम हमारे करनेके लिए बाकी रहता है । विद्याप्रचारके कार्यमें दान देना ही वास्तविक शारदापूजन है और ज्ञानके सागर महावीर पिताके जन्मका और मोक्षका आनन्दोत्सव करनेका भी यही एक सर्वोत्तम मार्ग है । यह बात यदि हम पेम्पलेटोंके द्वारा, समाचारपत्रोंके द्वारा, साधु महात्माओंके उपदेशों द्वारा, और कॉन्फरन्सके उपदेशोंका द्वारा अपने भाइयोंके हृदयोंमें अच्छी तरहसे ठँसा सके तो छोटी छोटी रकमोंसे भी हम हजारों रुपये विद्याप्रचारके लिए इकट्ठे कर सकते हैं ।

विद्याप्रचार और कॉन्फरन्सकी सफलताके लिए शिक्षितोंके सम्मिलित होनेकी आवश्यकता ।

परन्तु बहुतसा काम शिक्षित लोगोंको अपने जिम्मे कर लेना चाहिए । से-
ठोंने और साधुओंने प्राप्त समाज और धर्मको टिका रखना है; उन्होंने अपने

हंगसे समाज और धर्मके लिए जो कुछ बन सका वो किया है। शिक्षित लोग चिन्ता रहे हैं कि देशकालमें परिवर्तन हो गया है अतः अब नवीन पद्धतिसे कार्य करना चाहिए, मगर वे पुकार करके ही क्यों बैठ जाते हैं? कॉन्फरंस 'यह नाम नवीन देशकालके अनुसार वर्ताव करनेके हिमायतियोंने ही तो रखवा है। मगर उन्हें यह स्वीकार करना पड़ेगा कि उन्होंने कॉन्फरंसके द्वारा समाजको लाभ पहुँचानेवाला कोई भी कार्य—जिसके लिए कि गर्व किया जा सके—अब तक नहीं किया है। कॉन्फरंसके एक सम्मेलनसे दूसरे सम्मेलन तक बीचके समयमें समाचारपत्रोंमें लेख लिखनेका, छुट्टियोंके दिनोमें प्रवास कर भाषणोंके द्वारा लोकमत अपनी ओर करनेका, और अपनेसे हो सके उतना परिश्रम करके 'केलवणी या शिक्षा फंड' के लिए द्रव्य एकत्रित कर देनेका काम शिक्षितोंको अपने शिर ले लेना चाहिए। 'जैन एज्युकेशन बोर्ड' के साथ पत्रव्यवहार कर उस संस्थाके संचालकोंकी कठिनाइयोंसे परिचित होना चाहिए; उन्हें कठिनाइयोंसे मुक्त होनेका मार्ग दिखाना चाहिए और बन सके तो कठिनाइयाँ दूर करनेके लिए स्वयमेव भी कोशिश करना चाहिए। अपनी शक्तिके अनुसार इस खातेमें रकम देकर भी दूसरोंके दिलोंमें यह बात ठसना चाहिए कि एक शिक्षित मनुष्य कितनी सेवा कर सकता है और वह अपने देशके लिए, समाजके लिए, धर्मके लिए कितना उपयोगी बन सकता है।

अपनी संख्याका भयंकर न्हास ।

अब मैं एक ऐसे विषयपर कुछ विचार प्रदर्शित करूँगा जो कि बहुत ही खेदजनक और अत्याज्य है। वरसोंसे हम उन्नति उन्नतिकी पुकार करते आ रहे हैं; परन्तु इन पुकारोंसे कुछ लाभ नहीं हुआ। हमारी संख्या बढ़नेके बजाय घटती जा रही है; परन्तु हम उस ओर कुछ भी ध्यान नहीं देते। सन १८९१ ईसवीमें भारतके सब जैनोकी संख्या १४,१६,६३८ थी। सन १९०१ में—अपनी कॉन्फरंसके जन्मके लगभग—वह १३,३४,१४० तक आ गई थी, और उस जमानेमें—जब कि तीनों संप्रदायोंकी कॉन्फरंसे पूरी तंदुरस्त थी—संख्याका बढ़ना तो दूर रहा मगर जितनी बढ़ पहिले थी उतनी भी नहीं रही; बल्के सन १९११ में घटकर १२,४८,१८२ रह गई। अभिप्राय यह है कि जिन दस वर्षोंको हम उदयकाल मानते हैं, उनमें तो लगभग एक लाख आदमी हममेंसे कम हो गये हैं। इतना नहीं बल्के पहिलेकी अपेक्षा अब घटतीका प्रमाण भी विशेष हुआ गया है।

बौद्धोंमें, ईसाइयोंमें, सिक्खोंमें, मुसलमानोंमें और पारसियोंमें संख्या बढ़ती गई है और जब विशाल हिन्दूजातिमें $\frac{1}{10}$ टका जितनी कमी हो गई है तब हममें साढ़े छः टका जितनी घटती हुई है। इससे समझमें आयगा कि बहुत ही भयंकर संयोगोंके बीचमें होकर हम गुजर रहे हैं। पारसी, मिस्र या हिन्दू यदि जाशुत होनेमें और सुधार करनेमें प्रमाद करेंगे तो उन्हें इतना भय नहीं है। जितना कि हमें है। इसलिए हमें अपने बढ़ते हुए विनाशका मूल कारण निर्भीकतासे निष्पन्न होकर प्रकट करना चाहिए। जलवायु, 'शरीर-संगठन आदि बातोंमें जितनी सुविधा-असुविधा अन्य भारतीय प्रजाको है उतनी ही हमें भी है; अन्य जातियोंकी अपेक्षा हम विशेष गरीब भी नहीं हैं। तब फिर अन्य भारतीय जातियोंकी अपेक्षा हमारी संख्या ज्यादा प्रमाणमें कम हुई, इसका कारण क्या है? मेरी ऐसी धारणा है कि हमारे वर्तमान सामाजिक व्यवहारोंमें ही इस रोगका मूल कारण है। रोटी बेटी व्यवहारमें हम बहुत संकुचित बुद्धिवाले हो गये हैं, इससे अयोग्य विवाहों और विधवाओं तथा विधुरोंकी संख्या बहुत बढ़ गई है। मृत्युसंख्यामें भी इससे वृद्धि होती जाती है। हजारों युवतियों और युवकोंकी उत्पादक शक्ति इसलिए कुछ काम नहीं करती कि उन्हें विवश होकर अविवाहित रहना पड़ता है। इस तरह हमारी रुढ़ियोंने मृत्यु संख्याके प्रमाणमें वृद्धि कर जन्मकी संभवताको कम की है; और अन्योको अपनेमें शामिल कर संख्या बढ़ानेकी बुद्धिमत्ताको तो हमने गिरवी ही रख दिया है। अन्य धर्मावलंबियोंको शामिल करनेकी बात तो दूर रही, परन्तु जैनधर्म पालनेवाले लोगोंके साथ भी, प्रान्तभेद, जातिभेद और धर्मभेदके कारण हम विवाहसम्वन्ध नहीं करते हैं। विशेष क्या कहूँ, एकही धर्म और एकही जातिके होते हुए भी हमें एक साथमें बैठकर खानेसे पतित हो जानेका भय रहता है। आप लोग कहते हैं कि हमारा सुधार हुआ है, हम बुद्धिमान हुए हैं; परन्तु मुझे तो डर है कि कहीं सुधारनेके बजाय हम बिगड़ते तो नहीं जा रहे हैं! हमारे विद्वान महात्मा श्री आत्मारामजी महाराजने लिखा है कि, "अपने पूर्वज हिन्दुओंके बनाये हुए जातिभेदकी परवाह नहीं करते थे; वे धर्मके आधारपर ही समाज रचते थे और संख्याबल और ऐश्वर्यबलकी वृद्धि करते थे; श्री महावीर प्रभुके ७० वर्ष बाद अपने महान गुरु श्रीरत्नप्रभमूरिते ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य और सुतार आदिके १८००० अट्ठागढ़ हजार घरोंको जैन बनाकर उनमें परमार रोटी बेटीका व्यवहार जारी किया था और इस तरहसे जैनसमाजकी रचना की थी; उसी

प्रकार श्रीहरिभद्रसूरिने, लोहाचार्यने और जिनसेनाचार्यने भी राजपूत सुतार आदिको जैनधर्मकी शिक्षा दे उनका परस्पर रोटीबेटी व्यवहार करवाया था । आगे चलकर यही महाराज कहते हैं:-“जैनशास्त्रोंमें तो केवल उसी बातकी मनाई की गई है, कि जिसके करनेसे धर्ममें किसी प्रकारका दूषण लगे । बाकी तो लोगोंने अपनी अपनी रुढ़ियाँ मान ली हैं । आज भी यदि कोई सारी जातियोंको एक करे तो कुछ हानि नहीं है । ” मध्यकालीन हिन्दू धर्मगुरुओंने जिन जाति-उपजाति आदिकी वेड़ियोंके द्वारा हिन्दूसमाजको निकम्मा बना दिया था, हमारे उदारचेता और दूरदर्शी आचार्योंने उन्हीं वेड़ियोंको धार्मिक एकताकी छेनीसे काट दिया था । मगर खेद है कि वेही वेड़ियाँ हमने अपने आप फिर अपने पैरोंमें डाल ली हैं और हम जाति-उपजातियोंके दास बनकर दुखी हो गये हैं । इससे हमारी दशा कितनी भयंकर होगई है, उसका चित्र मैं आपके सामने रखता हूँ । सन १९११ ईसवीमें जैनसमाजकी ६,४३, ५५३ कुल पुरुषसंख्या थी, उसमेंसे ३,१७,११७ कैवारे थे और ६,०४,६२६ स्त्रीसंख्या थी जिनमेंसे ९,८१, ७०५ कुमारी थीं । उनमेंसे बालकों और वृद्धोंकी-यानी उन लोगोंकी जो संतान उत्पन्न करनेके अयोग्य हैं-संख्या कम कर दी जाय तो २० से ४५ वर्षके आयुकी बीचके २,३३,०३५ पुरुषोंमेंसे ५९,९१२ कैवारे पुरुष थे और १५ से ४० वर्षके बीचकी आयुवाली २,५३,८५४ स्त्रियोंमेंसे ५,९२८ कुमारी लड़कियाँ थीं । बड़ी आयुकी इतनी कन्याएँ कुमारी रही इसका कारण सिर्फ एक है । और वह यह है कि अल्प संख्यावाली जातियोंके होनेसे उन्हें वर नहीं मिलसके थे । ५५ जैनजातियाँ तो ऐसी हैं कि जिनको केवल अपनी सौ या सौसे भी कम संख्यावाली जातिमें ही रोटीबेटीव्यवहार करना पड़ता है । ऐसी हालतमें यदि जैनियोंकी संख्या प्रतिदिन घटती जाय तो इसमें आश्चर्य करनेकी कौनसी बात है ?

ऊपर जो अंक दिये गये हैं उनसे मालूम होता है कि व्याही जाने योग्य उमरकी ५९,२८ स्त्रियोंके अविवाहित रहनेसे जैनियोंकी संख्यामें जो अभिवृद्धि होती वह नहीं हुई । इसके अतिरिक्त दूसरी तरहसे जो हानि हो रही है वह तो अज्ञात है । छोटी छोटी जातियोंसे कन्याविक्रय, वृद्धिविवाह, अनमेल विवाह होते हैं और उनका परिणाम विधवाओंकी संख्यावृद्धि है । यह सुनकर आपको बहुत ही आश्चर्य और दुःखहोगा, कि सन १९११ ईसवीमें छः लाख स्त्रियोंमेंसे षेड लाख स्त्रियाँ विधवाएँ थी । अभिप्राय यह है, कि पचीस प्रतिशतक विधवाएँ

थी। भारतकी अन्य जातियोंकी अपेक्षा जैनियोंकी विधवाओंकी औसत संख्या बहुत ज्यादा है। इतनी विधवाओंके बिलापके सामने कौनसी जाति जी सकती है? ज्यादा खेद तो इस बातका है कि २० से ४० वर्षकी आयुकी दो लाख स्त्रियोंमेंसे लगभग पचास हजार स्त्रियां विधवाएँ थीं, जो वृद्धविवाह और जातियोंके संकुचित क्षेत्रोंका ही परिणाम है। इन अंकोपर हम पड़दा नहीं डाल सकते। यह अपने दुर्भाग्यकी बात है, कि इस प्रश्नपर समाजने शान्तिके साथ विचार करनेके लिये आज तक कुछ नहीं उठाया है। अन्य जातियोंकी अपेक्षा इस विषयमें सबसे ज्यादा खराब स्थिति हमारी जातिकी है, इसलिये हमको इस विषयमें सबसे ज्यादा निर्भीकतासे और दुरदर्शितासे काम करनेकी आवश्यकता है। मार्ग सीधा है; परन्तु रूढ़ीके पंजेसे जो हमको धर्मका भेष रचकर डराती है, छटना कठिन है। विवाहकी भिन्न भिन्न रीतियों और सहभोजन आदि बातें मात्र सामाजिक विषय है, धार्मिक विषय नहीं, इसलिये धर्मनाशका 'हाऊ' बतानेवालीके साथ शान्तिपूर्वक दलीले करनेके और सामाजिक विनाशके मुखमें जानेसे बचानेके मार्ग साफ कर देने चाहिये। मालूम होता है कि स्वामीवत्सल भोजनके अर्थको आज हमारे भाई भूल गये हैं। कितने ही ग्रामोंमें—जिनको कि हम वेसुधरे हुए बताते हैं आजभी जैनधर्म पालनेवाले बनिये, पाटीदार, भावसार आदि भिन्न २ जातिके लोग एक साथ बैठ कर भोजन करते हैं। मगर अपने आपको सुधारें हुये बतानेवालोंने स्वामी-वत्सल्यके स्थानमें, छत छातकी प्रतिष्ठा की है। यह है अपने सुधारका चिन्ह! क्या यह हमारा कर्तव्य नहीं है, कि हम कल्पित भेदों तथा शास्त्रविरुद्ध वहाँमें और रुढ़ियोंका परित्याग कर समाजको नष्ट होनेसे बचावें? जितना भी हो सके उतना जल्दी हमें इस कामको करना चाहिए। साधर्मि भ्राताओ! मैं आपसे आग्रह पूर्वक निवेदन करता हूँ कि आप इस प्रश्नपर गंभीरतासे विचार करें, समाचार पत्रों व भाषणोंद्वारा इसका उद्घापोद करें, और इसके लिये किसी आचरणीय मार्गका अवलम्बन करें।

एकताके व्यावहारिक मार्ग।

बन्धुओ! यह तो निर्विवाद है कि आजकी राजकीय स्थितिमें हम एकताके बिना कदापि जीवित नहीं रह सकेंगे। गेटी ब्रेटी व्यवहारके कंठको धीरे धीरे नहीं मगर शीघ्रताके साथ निकालकर फेंक देनेकी कोशिश किये बिना और अनुत्पादक व्यक्तियोंकी भयंकर संख्यामें कमी किए बिना जैन समाजको टिका रख-

नैका काम कठिन ही नहीं मगर मुझे तो असंभव मालूम होता है। यह भी ध्यानमें रखना चाहिये कि अपने भिन्न २ गन्धोंमें भी जबतक हम मतसहिष्णु नहीं होंगे तबतक हमारा जीवन टिका न रहेगा। मोन्यताओं, रुढ़ियों और क्रियाभेदोंको आगे करके हमारे बीचमें वैमनस्य फैलानेवालोंको—चाहे वे गृहस्थो हों या त्यागी—हमें मजबूत हाथोंसे पकड़कर दवा देना चाहिए। तमाम लोगोंके साथ—केवल उन लोगोंके सिवाय जो जैनसमाजकी एकतामें बाधक है—मत सहिष्णुता रखना चाहिए, प्रेमका वर्ताव करना चाहिए। धर्मके नामसे जो हमारे अस्तित्वमें ही कुटाराघात करते हैं उन्हें हमें कभी उत्तेजन नहीं देना चाहिए और न कोई ऐसा कार्यही करना चाहिए कि जिसमें उनको उत्तेजना मिले। इस कार्यके लिए एक उदार विचारका साप्ताहिक अथवा दैनिक पत्र निकालना चाहिए और वह नाममात्रके मूल्यमें प्रत्येक जैनके पास पहुंचे ऐसा प्रबंध होना चाहिए। मेरा विश्वास है, कि इस प्रत्येक जैनसभा और मंडलमें ऐसा नियम होना चाहिए कि जिससे प्रत्येक प्रांत और प्रत्येक सम्प्रदाय या गन्धका जैन उसमें सम्मिलित हो सके। कान्फरन्सने मंदिरो और संस्थाओंकी देखरेखके लिए इन्स्पेक्टर नियत किये हैं, यह बहुत ही उत्तम है। इन्स्पेक्टरोंको किसी संस्थाकी कोई भी बात बिना देखे न छोड़ना चाहिए, और यदि किसी बातमें कोई शुद्धि हो तो उस शुद्धिको छिपानेका प्रयत्न नहीं करना चाहिए। इसी तरह किसी सार्वजनिक संस्थाका कार्य किसी एकही व्यक्तिके या किसी एकही ग्रामके या किसी एकही गन्धके लोगोंके हाथमें ज्यादा समय तक नहीं रखना चाहिए। इसमें प्रतिनिधित्वका प्रचार होना बहुत ज्यादा उपयोगी है। इससे प्रत्येकको कार्य करनेका उत्साह बढ़ेगा और प्रतिस्पर्धाके कारण 'पहिलेवालेसे मैं काम अच्छा करूँ' इस विचारसे लोग कार्य बहुत उत्साह और उत्तमतासे करेंगे, जिससे संस्थाएँ बहुत दृढ़ बनेगी। यह समय धार्मिक झगड़े करनेका नहीं है। मैं इस ओर खास तरहसे आपका लक्ष रखाचना चाहता हूँ। शिखरजी, मगसीजी आदि तीर्थोंके झगड़े जिन देवके भक्तोंमें होते हैं, एकही पिताके पुत्र—बाड़ भाड़—आपसमें एक दुसरेके विरुद्ध लड़नेको खड़े होते हैं, यह बहुत ही हानिकर है; हमारे सार्वजनिक बलको, आर्थिक बलको और धार्मिक विचारोंको नष्ट करनेवाला है। अतः जिस तरहसे हो सके उसी तरह इस झगड़ेको नष्ट करनेका प्रयत्न करना चाहिए। अपनी जाति व्यापार और शुद्धिके लिए प्रसिद्ध है, तो क्या हम अपने इन आपसी झगड़ोंको मिटानेके लिये

अपनी बुद्धिका उपयोग नहीं कर सकते ? कुछ बुद्धिमान सज्जनोंने इन क्षणोंका अन्त करनेके लिये बहुत बड़ा प्रयत्न प्रारंभ किया है; परन्तु उनके प्रयत्नमें उस समयतक सफलता होना आरम्भ है जबतक कि दोनों सम्प्रदायोंकी मुख्य संस्थाएँ (जैसे ' श्वेतांबर जैन कान्फरन्स ' और दिगंबरोंकी ' भारतवर्षीय दिगंबर जैन महासभा ') बीचमें पड़कर एकता करनेका प्रयत्न नहीं करे । दोनों पक्षोंमेंसे एक भी पक्ष यह बात तो कभी कहनेको तैयार नहीं होगा कि जिनदेवकी पूजा करनेके अधिकारी केवल दिगंबर ही है अथवा केवल श्वेतांबर ही है । मैं तो यह कहूंगा कि जैनकुलमें उत्पन्न होनेवालोंकी ही नहीं बल्कि संसारभरके मनुष्योंको जोकि जैनधर्मसे सहानुभूति रखते हैं ।

गृहस्थो अब मैं आपका विशेष समय लेना नहीं चाहता । वर्तमानमें जिन दो बातोंकी तमाम संसारको बहुत ज्यादा जरूरत है उन्हीं दो बातोंपर मैंने बहुत ज्यादा जोर दिया है, यानी (१) ऐक्यबल, और (२) विश्वावलोकके विषयमें ही कह कर मैंने अपने भाषणको पूरा किया है । मैं जानता हूँ कि कान्फरन्सके सभापतिको शास्त्रोद्धार जीव-दया, साधु सुधार, जीर्णोद्धार आदि बातोंपर भी भी बोलना चाहिये, ऐसी एक रुढ़ी चली आई है, परन्तु मैं उस रुढ़ीका आदर न कर सका इसका कारण यह है कि मैं 'उपयोगिता' के सिद्धान्तका श्रद्धालु और तात्कालिक आवश्यकताओं पर ही लक्ष देनेवाला मनुष्य हूँ । यदि इसमें किसीको मेरी भूल मालूम हो तो मैं उनसे क्षमा माँगता हूँ ।

जैन समाज और हिन्दू युनिवर्सिटी ।

हिन्दुओंने शिक्षा प्रचारके क्षेत्रमें ' हिन्दू युनिवर्सिटी ' स्थापनका जो महान और प्रशंसनीय कार्य किया है उसके लिये मैं हिन्दू भाइयोंको धन्यवाद देता हूँ, और देश कालकी अवश्यताके अनुसार जो यह कार्य प्रारम्भ हुआ है उसकी मैं सम्पूर्णतया विजय चाहता हूँ । साथ ही समयानुकूल यह सूचित करना भी अपना कर्तव्य समझता हूँ कि, अन्य हिन्दू जातियोंकी तरह जैनभाइयोंकी भी चाहिये कि वे इस संस्थाको अपनी समझ और उसे पूर्णतया मदद देवे । हिन्दू युनिवर्सिटीको भी चाहिये कि वह इन्द्रियबल और बुद्धिबलके चमत्कारिक खजाने तुल्य जैनसा-त्यर अभ्यासके लिये प्रत्येक सुविधा सबे दिलसे कर देवे ।

उपसंहार.

गृहस्थो, अन्तमें, आपने मुझे प्रमुख पद दिया इसके लिये और शान्ति तथा धीरजके साथ बहुत समय तक आप मेरी बातें सुनते रहे इसके किये मैं अन्तःकरणपूर्वक आपको धन्यवाद देता हूं और विनती करता हूं कि जिस जीवित श्रद्धाका उल्लेख मैं अपने भाषणके प्रारम्भमें कर चुका हूं वह जीवित श्रद्धा अपने दिलमें रखकर, कान्फरन्समें उपस्थित होनेवाले प्रश्नोंका शुद्धचित्त और बुद्धिके साथ निराकरण करें, और इस बातको ध्यानमें रखते हुए कि—'अपना उद्धार अपने ही हाथ है' आवश्यकीय कार्यों और सुधारोंको अविलंब करना प्रारम्भ करें। इस प्रवृत्तिसे शासननायक देव भी प्रसन्न होकर हमारे हृदयमें विशेष शक्तिकी प्रेरणा कर हमें निजपरका कल्याण करनेके योग्य बनायेंगे।

[तयारपल्ली सब्जेक्ट्स कमिटी (विपर्ययनिर्णायक सभा) ना सभ्यो कान्फरन्सना बंधारणना नियम अनुसार चुंटी काढवामां आव्या हता. तदनंतर जैन एज्युकेशन बोर्डनी जनरल सभा एकठी मळी हती तेमां सं. १९७२ अने १९७३ नो बोर्डनो रीपोर्ट तेना एक सेक्रेटरी रा. मोहनलाल दलीचंद देशाइए बांची संभळाव्यो हतो. ते रीपोर्ट आमां मूकवामां आव्यो छे.]

द्वितीय दिवस. (ता. १२-१२-१७).

(१) (प्रमुखके तरफसे) राजभक्ति ।

यह श्री जैन श्वेतांबर कान्फ्रेन्स भारत सम्रोड श्री पञ्चम ज्यॉर्ज और श्री महारानी भारतेश्वरी मेरीकी दीर्घायुके लिये प्रार्थना करती है और श्री ब्रिटीश ताजमें पूर्ण श्रद्धा और राजभक्ति प्रकाश करती हैं। और युरोपमें जो वर्तमान महासमर प्रचल हानि पहुंचा रहा है उसकी शीघ्र शान्ति हो ऐसी इच्छा प्रकट करती है।

(२) (प्रमुखके तरफसे) भारतमन्त्रि स्वागत ।

भारत मन्त्रि मान्यर गण्ड आनन्दवल मि० गोंडेगु जो भारत शासनमुधा-
नके लिये भारतमें पसारे हैं, उनका यह कान्फ्रेन्स गण्ड स्वागत करती है और उनके द्वारा हिन्दकी आत्मा पूर्ण सफा हो उनके लिये प्रार्थना करती है।

(२) (प्रमुखके तरफसे) शोक प्रकाश ।

यह कान्फेन्स जैन समाजके एक झलकते हुए अमूल्य रत्न सर्व सम्मानित श्री द्वितीय जैन कान्फेन्सके प्रमुख कलकत्ता निवासी राय वद्रीदास मुर्कीम बहादुर की मृत्युपर हार्दिक शोक और उनके समस्त कुटुम्ब परिवारके प्रति अपनी सहानुभूति प्रकाश करती है ।

(४) हिन्दू युनिवर्सिटी और जैन कौम.

बनारसमें हिन्दू युनिवर्सिटीमें जैन विद्यार्थियोंकी अच्छी संख्या होनेकी आशा की जाती है और यह कान्फेन्स वहाँके कार्यवाहकोसे आग्रहपूर्वक निवेदन करती है कि जब हिन्दू युनिवर्सिटीका अभ्यासक्रम नियत करनेका प्रबन्ध होवे उस समय हिन्दू धर्मका पठनक्रमके साथ जैन धर्मग्रन्थोंको भी उचित स्थान देवे और इस कार्यके लिये फण्ड वगैरहकी योजना और स्कॉलरशिप आदिके लिये जो जैन कौमके मेम्बरान मुकर्रर हुए हैं उनको पूरी पूरी सहायता देनेके लिये यह कान्फेन्स जैन श्रीमंतोंसे सूचना करता है ।

दरखास्त—रा. रा. मकनजी जे. म्हेता वारिष्ठर मुंई ।

अनुमोदक—राजा सत्यानन्द प्रसाद सिंह, बनारस ।

वि० ,,—बाबु राज कुमार सिंहजी, कलकत्ता ।

[आ वखते हिंदु युनिवर्सिटीमां जैन विद्यार्थीओ माटे तेमज जैन धर्म शिक्षण माटे जोइता फंडनी अपील थतां घणी सारी रकमो भराड हतीं के जेनी विगतवार टीप आमां छेवटे आपवामा आवी छे, पजीथी ते संबंधी कमिटी नोमवामां आवी हती,]

आ कमीटिना सेक्रेटरी तरीके कलकत्ताना बाबुसाहेब राजकुमारसिंहजी ने निमवामां आल्या छे, तेओ ए फंडमां भरायेल रकमो वसुल करीने ते रकम हाल बंगाल बैंकमां राखवानो निर्णय करेल छे.

कमीटिना मेम्बरोना नामो.

शेट हीरजी सेतसी

शेट हुंवरजी आणंदजी

,, लालभाई कल्याणभाई

,, बालचंद हीराचंद

ग. रा. शुल्काचंदजी ददा M

बाबु दलेलसिंहजी

महाराज बहादुरसिंहजी

बाबु राज कुमार सिंहजी सेक्रेटरी.

राजा विजेसिंहजी

,, पुरणचंदजी नातर M A B L

बाबु राय कुमार सिंहजी	,, बहादुरसिंहजी सिंघी.
,, निहालचंदजी	राजा सत्यानंद प्रसाद सिंह
शेठ नागजीभाई गणपत	रा. रा. मकनजी जे. म्हेता वारीस्टर.
,, रामचंद जेठाभाई	,, मोतीचंद गिरधरलाल कापडिया. सोलीसीटर
,, जेवंतमलजी रामपुरीया.	,, मोहनलाल दलीचंद देसाई. वकील.

(५) धार्मिक शिक्षा ।

यह कान्फ्रेन्स अपने समाजमें धर्मशिक्षा के लिये विशेष अभाव अनुभव करती है और धर्मकी पुष्टि और विस्तारके लिये धर्मशिक्षाकी आवश्यकता समझती है । कान्फ्रेन्स नीचे लिखे उपायोंको कार्यमें परिणत करनेका समस्त श्वेताम्बर जैनियोंसे विनम्र निवेदन करती है ।

(१) प्रत्येक ग्राम और नगरमें धर्मशिक्षाके लिये पाठशालाएँ पुस्तकालय आदि स्थापित और उसके कार्यनिर्वाहकी सुव्यवस्था होनी चाहिये ।

(२) धार्मिक शिक्षाके लिये प्राकृत या संस्कृत ग्रन्थोंका सरल भाषामें अर्थ सहित प्रकाश करनेका प्रबन्ध होना चाहिये ।

(३) धार्मिक शिक्षाके लिये सुयोग्य शिक्षक और शिक्षियित्रीकी विशेष आवश्यकता है इस कारण जैन युवकोंको और स्त्रियोंको उच्च संस्कृत और प्राकृत शिक्षा देनेका प्रबन्ध होना चाहिये ।

दरखास्त—शेठ अमरचंद धेलाभाई भावनगर ।

अनुमोदक—पण्डित हंसराजजी अमृतसर ।

वि: अनुमोदक—रा. रा. हीराचन्द लीलाधर झवेरी जामनगर ।

” ” — ” अमृतलाल भावजी शाह. कलकत्ता ।

(६) प्राकृत भाषाका उद्धार ।

अपने शास्त्रोंकी भाषा प्रायः मागधी होनेके कारण उसकी शिक्षाकी आवश्यकता है और उसकी रक्षा करनेकी भी खास जरूरत है ।

(१) प्राकृत भाषाका सरल अभ्यासके लिये जो कोष तैयार करानेका विचार किया गया है उसको कार्यमें परिणत करनेके लिए वह कोष जल्दी प्रकाशित करानेकी यह कान्फ्रेन्स सब जैनी भाइयोंका लक्ष्य आकर्षण करती है ।

(२) प्राकृत भाषाका सरल व्याकरण शीघ्रता पूर्वक तैयार करनेकी जरूर-

रत है और इस विषयमें अधिक प्रयास करनेकी आवश्यकता समझती है।

(३) जैनियोंकी पाठशाला और विद्याशालाओंमें प्राकृत भाषाका खास शिक्षण देनेके लिये प्रबन्ध करनेकी यह कान्फ्रेंस उनके कार्यवाहकोंसे सूचना करती है।

(४) हिन्दुस्थानकी जुदी जुदी यूनिवर्सिटियोंमें प्राकृत भाषा दूसरी भाषाके समान जैन विद्यार्थी भी ले सके इसका जैन विद्वान और संस्थाओंसे यह कान्फ्रेंस उद्योग करनेका अनुरोध करती है और कलकत्ता यूनिवर्सिटीने प्राकृत भाषाको अपने पठनक्रममें दारिल करके उपकार किया है उसके वास्ते यह कान्फ्रेंस उपगार मानती है और दूसरी यूनिवर्सिटीओंको भी उसका अनुकरण करनेका अनुरोध करती है और इस प्रस्तावकी नकल जाहिर पत्रोंमें छपवा दी जाय और उसकी एक नकल कलकत्ता यूनिवर्सिटीके और दूसरी यूनिवर्सिटीओंके संचालकोंके पास भेज दी जाय।

दरखास्त-पण्डित हरगोविन्ददास कलकत्ता।

अनुमोदक-रा. रा. मनसुखलाल स्वर्जीभाई मुंबई।

वि: „-पण्डित वृजलालजी बनारस।

(७) जैन साहित्य प्रचार।

१। जैन सिद्धान्त प्रसिद्ध करने तथा जैन साहित्यका प्रचार करनेके लिये जो अपने पूज्य मुनिराज श्री तथा पुस्तक प्रकाशक संस्था और विद्वान लोग प्रयत्न कर रहे हैं, उसके लिये यह कान्फ्रेंस हार्दिक सन्तोष प्रकाश करती है और उनकी सेवामें आग्रह पूर्वक मार्थना करती है कि “सस्ता साहित्य” बढ़ानेके लिये ऐसी व्यवस्था की जाय कि जिसमें जैन साहित्यका और भी विशेष प्रचार हो।

२। जैनियोंका प्रसिद्ध और अत्युत्तम प्राचीन साहित्य जिन जिन भण्डारोंमें बन्द करके रखा हुआ है उनमेंसे निकलवाकर जिसमें उस साहित्यका लाभ मानव समाज उठा सके ऐसी शीघ्र चेष्टा करनी चाहिये, उन ग्रन्थोंके नष्ट हो जानेके पहिले ही यह कान्फ्रेंस समयानुकूल मार्थना करती है और आज्ञा रखती है कि वह शीघ्र हो छपवा कर प्रकाशित कर दिया जाय। पाटण, जैसलमेर, खम्भात, अहमदाबाद और लॉन्ड्री वगैरह स्थानोंके भण्डारोंके कार्यवाहकोंका ध्यान इस विषय पर खास करके अर्कषित किया जाता है। प्राचीन जैन साहि-

त्यके प्रचार के लिये श्रीमान गायकवाड़ महाराजने जो प्रयास किया है और कर रहे हैं उसके लिये यह कान्फ्रेंस गायकवाड़ सरकारको अन्तःकरणसे धन्य-वाद देती है।

इ। वम्बई युनिवर्सिटीमें जैन साहित्यके लिये खास स्कॉलरशिप स्व० शेठ अमरचन्द तलकचन्दके तरफसे देना निश्चित हुआ है, उसी प्रकार दूसरी युनिवर्सिटीओंमें भी स्कॉलरशिप देनेके लिये जैन श्रीमतांसे आग्रह करती है।

दरबारत-शेठ कुंवरजी आणन्दजी भावनगर।

अनुमोदक-शेठ लक्ष्मीचन्दजी घीआ प्रतापगढ़।

विः „-बाबु अचलसिंहजी दिल्ली।

„ „-शेठ वीरजी गंगाजर मुंबई।

(८) प्रमुखके तरफसे) शिलालेखोंका उद्धार।

शिलालेखोंके संग्रह करनेकी यह कान्फ्रेंस अत्यन्त आवश्यकता समझती है; क्योंकि उनसे जैन धर्म के इतिहासको मालूम करनेमें बहुत मदद मिलती है; इस उद्देश्यको कार्यमें लानेके लिये निम्न लिखित कमीटी नियुक्त की जाती है।

रा० रा० दोलतचन्द पुरुषोत्तम बरोडिया, बी० ए०।

“सि० डी० दलाल, एम० ए०।”

रा० रा० कैशरलाल प्रेमचन्द मोदी, बी० ए० एल० एल० बी० वकील

रा० रा० मोहनलाल दलीचन्द देसाई, बी० ए० एल० एल० बी० वकील।

बाबू उमरावसिंह टांक, बी० ए० एल० एल० बी० वकील चीफ कोर्ट।

शेठ डादाभाई प्रेमचन्द मोदी।

बाबू साहेब पूरणचन्द्रजी नाहर एम० ए० बी० एल० वकील।

इस कार्यमें प्रत्येक जैनियोंकी सहायता देनी चाहिये और जहां जहां भण्डार और शिलालेख हों उनकी यादी दिलानी चाहिये, नोच लेनेवाले पुरुषकी रूकावट नहीं करनेके लिये यह कान्फ्रेंस आग्रह करती है।

(९) स्त्री शिक्षा.

जैन समाजमें सर्वत्र स्त्री शिक्षा प्रचारके लिये यह कान्फ्रेंस नीचे लिखे उपायोंका ध्यानमें लेनेका आवश्यकता स्वीकार करती है।

१। प्रत्येक जैन अपनी पुत्रीको कमसे कम प्राथमिक शिक्षा अवश्य दें।

२। जिनसे हो सके वो अपनी पुत्रीको गान्धमिक और उच्च शिक्षण दें और यह शिक्षण पुत्री बेफिकरीसे ले सके इस वास्ते उसकी विवाह छोटी उमरमें न करें।

३। जिन स्थानोंमें जैनोंकी अच्छी संस्था है और वहां सार्वजनिक कन्या-शाला न होय तो उस स्थानके जैन महाशयोंको उचित है कि अपनी कन्याशाला स्थापन करनेका बन्दोबस्त करें।

४। बड़ी उमरकी श्राविकाओंको दोपहरकोपुरसतके समय व्यवहारोपयोगी सामान्य ज्ञान देनेके लिये स्थान २ पर ऐसे खास वर्ग खोलनेकी जरूरत है कि जिन खास वर्गोंमें आरोग्य विद्याके मूल तत्व बीमारोंकी शुश्रुषा और तात्कालिक इलाज और भरतकाम वर्गैरहकी शिक्षा दी जाय।

५। जैन कन्याशाला और श्राविका शालाओंके लिये ही शिक्षकोंको तैयार करनेके लिये यह बात खास जरूरतकी है कि श्राविका ओर खान्द कर विधवा-ओंको फीमेल टेनिंग स्कूलोंमें अधिक प्रमाणमें दाखिल कराके शिक्षा कराना और ऐसी अभ्यास करती हुई स्त्रियोंको जिस, जिस प्रकारकी आवश्यकतायें हो वह स्कौलरशिप वर्गैरह से सहायता दी जाय।

दरखास्त—राजा विजय सिंहजी बहादुर आजीमगंज।

अनुमोदक—रा. रा. वीरजी राजपाल गस्तर, मुंबई।

वि: „ — „ नगीनदास पु नाणावटी।

„ „ — „ देवचन्द डामजी कुंडलाकर, भावनगर।

„ „ — „ धम्मश्री रामजी टोलीआ, कलकत्ता।

(१०) सहधर्मियोंको आश्रय।

अशक्त, निरुधमी; दुर्दशाग्रस्त भाइयों तथा आश्रयहीन विधवाओं और बालकोंकी स्थितिमें सुधार करनेके लिये चेष्टायें की जाय और जिससे वे अपने २ निर्वाह अच्छी तरहसे कर सके उसका बन्दोबस्त किया जाय। बालाश्रम, विद्याश्रम आदि संस्थाओंको स्थापन करने तथा उन्हें हर तरहसे मदद देनेके लिये जैन श्रीमन्तोसे यह काम्फरन्स आग्रह करती है।

दरखास्त—रा. रा. मणीलाल खुशालचन्द, पालणपुर।

अनुमोदक—बाबु दयालचन्दजी, आग्रा।

वि: „ — „ पुनमचन्दजी सावनसुरा, कलकत्ता।

(११) (प्रमुखके तरफसे) संप (एकता).

समग्र ज्ञाति, और संघ समुदाय और समस्त जैन कोममेंसे कुसंपको हटाकर सर्वत्र संपका प्रचार होनेकी आवश्यकता यह कान्फरन्स स्वीकार करती है और आपस आपसके कुसंपोको त्याग कर गच्छ कदाग्रह छोड़के ऐक्यता करनेका प्रत्येक ग्राम व शहरोंके संघको आग्रहपूर्वक यह कान्फरन्स भलापन करती है।

अपनी २ ज्ञातिके झगड़ोको और तीर्थोंके झगड़ोंको निकाल लवाद मार्फत करानेका यह कान्फरन्स पसन्द करती है। क्योंकि इससे लाखों रुपयोंकी बर-वादी बचती है।

- तृतीय दिवस ता. १-१-१८

प्रस्ताव.

(१२) प्रमुखके तरफसे जैन पर्व).

कलकत्तामें जैनियोंकी संख्या अधिक है और व्यापारमेंभी पंक्ति उंची है इस लिये यह कान्फरन्स बंगाल सरकारसे विनम्र प्रार्थना करती है कि वह जैनियोंके एक प्रसिद्ध पर्व कार्तिक शुक्ल पूर्णिमा को आम तहवार (पब्लिक हालिडे) नियत कर उस एक दिनको प्रतिवर्ष छुट्टियोंकी तालिकामें सामिल करे क्योंकि उस दिन यहां जैनियोंका एक विशाल धार्मिक महोत्सव याने श्रीजिनेश्वरदेवकी सवारी बड़े आड़म्बरसे निकलती है और उसमें आम लोग सम्मिलित होते हैं। इसकी एक नकल गवर्णमेन्ट बंगालको भेजी जाय।

पहावीर जयंति (चैत्र शुक्ल १३) और भाद्र शुक्ल चतुर्थी और पञ्चमी जिनको अपने सम्बत्सरी कहते हैं उसको सारे हिंदमें पब्लिक गेझेटेड हालिडे नियत करना चाहिये। इसकी नकले स्थानिक गवर्णमेन्ट और गवर्णमेन्ट आफ इण्डियाको भेजी जाय।

(१३) श्री जैन श्वेतांबर एज्युकेशन बोर्ड।

श्री जैन श्वेतांबर एज्युकेशन बोर्डने शिक्षा प्रचारके लिये आज तक जो कुछ प्रयास किया है उससे यह कान्फरन्स संतोष प्रकाश करती है और उसको निम्न लिखित कार्य करनेकी आवश्यकता बतलाती है।

(क) जिन जिन स्थानोंमें जैनियोंके धार्मिक और व्यवहारिक शिक्षा देनेके विद्यालय वर्तमान हैं उन की परिदर्शना और जहां कोई

वृद्धि हो तो सुधार करें और जहां ऐसी पाठशाला या विद्यालयका अभाव हो वहां पर शीघ्र ऐसी शिक्षाका उचित प्रवन्ध करें।

(ख) जैन क्रमवार वाचनमाला (टेक्सट बुक) तैयार करें और प्रत्येक पाठशाला या विद्यालयोंमें एक ही प्रणालीसे शिक्षा दी जाय और वार्षिक परीक्षा भी एक ही साथ ली जाय इसका प्रवन्ध करें और परीक्षाके पश्चात् उत्तीर्ण छात्रोंको प्रमाणपत्र (सर्टिफिकेट) और पारितोषिक आदिकी व्यवस्था करें।

(ग) जीवविचार, नवतत्त्व, दंडक, क्षेत्रसमास, संग्रहणी, कर्मग्रन्थ और प्रतिक्रमणादि विषयों पर सरल भाषामें अर्थ सहित पुस्तकें शोधकर प्रकाशित करनेका जो प्रवन्ध चल रहा है उसका कार्य शीघ्रताके साथ सम्पूर्ण करावें।

(घ) विद्यार्थियोंके लिये छात्र वृत्ति (स्कालरशिप) तथा पुस्तकोंकी सहायता जैन बोर्डिंगमें उनको मुफ्त (फ्री) रखनेका प्रवन्ध करें।

(ङ) तीर्थस्थानोंके पहुँच (रसिद) बूकमें और और खाताओंके साथ श्री जैन कान्फ्रेंस केलवणी फण्डकी कालम दाखिल करनेके लिये श्री तारंगजी तीर्थके दृष्टी महाशयगणने स्वीकार किया हैं इसके लिये यह कान्फ्रेंस उनको धन्यवाद देती हैं और दूसरे दूसरे तीर्थके दृष्टियों या कार्यवाहकोंके साथ इसी प्रकार प्रवन्ध करनेके लिये बोर्डको सूचित करती हैं।

शिक्षादिकी उन्नति करनेके लिये कइएक लोकल सव कमीटियां स्थापन कराने चाहिए। यह सव-कमीटियां स्थानिय शिक्षा व समाज उन्नति कारक कार्योंका बंटोवस्त करेगी और स्थानिक चंदा वगैरह इसका खर्च निर्वाह करेगी। एव प्रत्येक वर्ष Conference का Education Board के माफत कान्फ्रेंसमें हिसाब पेश करेगी, Conference का Education Board अगर किसी खर्च संबन्धि विषयमें अनुरोध करे तो सव कमीटियां उसे करनेमें बाध्य रहेगी। लोकल सव कमीटियां की नियमावली व स्थानादि Education Board निर्धारित करेगी।

जो भ्राता (भाई) रु० ५ दर वर्ष चंदाका देगा वह इस ऐज्युकेशन बोर्डका मेम्बर गिना जायगा और जो आदमि इकट्ठा रु० १००, देगा वह इस बोर्डका लार्ज मेम्बर हो सकता है। सव मेम्बरोंको ऐज्युकेशन बोर्डमें वोट देनेका अधिकार है और जनरल बोर्डके मिलने तक बोर्डके कार्य करनेकी २५ मेम्बरोंकी एक मेनिजिंग कमीटी करनेकी सत्ता बम्बईके मेम्बरोंको दिया जाता है। यह

अनुमोदक-रा. रा. मूलचन्द्र आशाराम बेराटी अमदावाद ।
विशेष अनुमोदन-पण्डित हंसराजजी ।

(१७) जीव दया ।

“ अहिंसा परमोधर्मः; यतो धर्मस्ततो जयः । ”

अपने लोगोंका यही सर्वोपयोगी प्रथम सिद्धान्त है, इसलिये यह कान्फरन्स उनके इस अधिवेशनमें समस्त समुपस्थित दयाल सज्जनोंसे इसी सिद्धान्तको ही उनका प्रतीति से यथेष्टरूपमें फैलानेकी आन्तरिक प्रार्थना करती है और इसके २ । लिये नीचे लिखे उपाय निवेदन करती है ।

दाखिल क समस्त जीवोंकी रक्षा करने और उनके हिंसा रोकनेका योग्य ३ । ५ ।

का ज्ञान और पिंजरापोलमें, पिंजरापोलोंके कार्यवाहकोंकी वेदरकारी सें जो मूंगे प्रा- ४ । ख सहन करना पड़ता है, उसके मिटानेका बन्दोबस्त करना ।

सस्ते भाड़े मनुष्यकी खुराक और धर्मके नामसे होता हुआ पशुवध और फैशन ५ । श्ये जूदी जूदी रीतिसे जो निरपराधी और मूंगे प्राणियोंके उपर कसा- सोधनेकी रता है उसके उनको बचानेका प्रयत्न करना ।

कान्फेन्सक जानवरोंके शारीरिक अवयवोंसे निर्मित चीजें कचकड़ेके पदार्थ और ६ । जाता है चर्म वगैरहको छोड़कर उनके बटलेमें निर्दोष वस्तुओंको काममें तैयार करना चाहिये ।

५ । खास कलकत्तेमें आम और बंगाल पंजाब इत्यादि प्रान्तोंके शहरोंमें आम रास्तोंपर कसायोंकी दुकानोंमें खुले हुए वध किये हुये जानवरोंका कलेवर लटकते रहते हैं इससे खास कर जैनियोंके चित्तको अत्यन्त क्लेश होता है और आम लोगोकी तन्दुरस्ती को हानि पहुंचती है इस लिये वो दुकाने आम रास्तोंसे हटा देनेको यह कान्फरन्स बंगालके गवर्नर साहब और दूसरे प्रांतोंके उपरी अधिकारियों तथा शहरोंको म्युनिसिपालीटीके चेयरमैनसे निवेदन करती है ।

इस कार्यके सम्बन्धमें धुलियाकी श्री प्राणीरक्षक संस्था ने जो दरखास्त की है उनको यह कान्फरन्स सम्मत है और अन्य मंडलो जो कार्य कर रहा है उसको यह कान्फरन्स धन्यवाद देती है ।

इस प्रस्तावकी नकलें जूदे जूदे शहरोंकी म्युनिसिपालीटीका चेयरमेन और

बंगालका श्रीमान गवर्नर साहब और दूसरे प्रांतोंका उपरी अधिकारियोंको भेज दी जाय ।

दरखास्त-रा. रा. हाथीभाई कल्याणजी.

अनुमोदक-मी० बी० एन० मैशरी.

वि:-मी० शामजी लाडण.

(१८) हानिकारक रिवाज ।

अपनी जातिमें आजकल रिवाजे जैसे वन्या विक्रय वाल विवाह, वृद्ध विवाह, वेदयानाच, मृत्युके पीछे अधिक शोक करना, मिथ्यापर्वोंका मानना, एक स्त्रीकी मौजूदगीमें दूसरी शादी करना, आतशबाजी छोड़ना आदि जो कुरीतियां प्रचलित हैं उन सबको सर्वथा छोड़नेके लिये यह कान्फ्रेंस उपदेश करती है ।

जो जो शांती और कोमोने हानिकारक रिवाजों बंध करनेके लिये ठरावी पसार कीया है और अमलमें रखा है उसकी यह कान्फ्रेंस धन्यवाद देती है तथा उस सम्बन्धीका रिपोर्ट कान्फ्रेंस आफिस को भेजा जाय ऐसी उनलोगोंसे निवेदन करती है ।

दरखास्त-बाबु राय कुमार सिंह, भागलपुर ।

अनुमोदक-बाबु माणेरुचन्द शेठ कलकत्ता ।

--- (१९) (प्रमुखकी तरफसे)

श्रीधार्मिक हिसाब तपासनी खाता ।

हरएक धार्मिक खातोंका हिसाब साफ और अच्छी अवस्थामें रहनेसे आम-दनीकी वृद्धि हो जाती है इस लिये हिसाब तैयार करना और उसकी रिपोर्ट प्रति वर्ष प्रगट करनेको यह कान्फ्रेंस आवश्यकता समझती है । और कान्फ्रेंसकी तरफसे नियत हुए हिमाय परीक्षकोंको हिसाब बतलानेके लिये कार्यवाहकोसे खास आग्रह करती है । इस काममें मदद पहुँचानेके लिए हरएक साधर्म भाइ-योंका ध्यान खींचती है । जिस तरह हो यह ठहराव सर्वत्र अमलमें आवे और धर्मदा द्रव्यकी रक्षा और इस उद्देश्यकी सफलता होनेके वास्ते जहा श्री संघके नामसे जो धार्मिक संख्या है उन सबोंका हिसाब प्रकाश करनेके लिये यह कान्फ्रेंस वो संघके कार्यवाहकोसे हिसाब प्रगट करनेका आग्रह करती है । जिस धार्मिक खातोंके कार्य वादकोंने इस तरह हिसाब बतलाया है और प्रगट किया है

उनको यह कान्फ्रेन्स धन्यवाद देती है।

(२०) जीर्ण मंदिरोद्धार.

“पूना कान्फ्रेन्समें तीर्थ रक्षक कमेटीके मुकरर करनेके लिये ठहराव कीया था जिसको यह कान्फ्रेन्स स्वीकार करती है और कार्य शिघ्रतासे करनेके लिये आग्रह करती है.”

कमेटीका मेम्बरोंके नाम. (वधारनेकी सत्ता साथे).

१ शेट कस्तुरभाई मणीभाई	१६ ,, सर नसनजी त्रीकमजी
२ ,, कीकाभाई प्रेमचंद रायचंद	१७ शेट मणीभाई दलपतभाई
३ ,, देवकरणभाई मुलजी	१८ ,, जीवणचंद धरमचंद
४ ,, नगीनभाई मंछुभाई	१९ ,, वीरचंद कृष्णाजी
५ ,, नेमचंद माणेकचंद कपुरचंद	२० ,, लालभाई कल्याणभाई
६ ,, कल्याणचंद शोभागचंद	२१ ,, कुंवरजी आणंदजी
७ ,, भीमाजी मोतीजी	२२ बाबु साहेब रायकुमार सिंहजी
८ ,, पनाजी भीमाजी	२३ शेट लक्ष्मिचंदजी धीया
९ ,, रवजी सोजपाल	२४ शेट चीमनलाल कुबेरदास
१० ,, मोतीलाल मुलजी	२५ महाराज महादुरसिंहजी
११ ,, लालजी भारमल	२६ राजा विजयसिंहजी
१२ ,, भोगीलाल वीरचंददीपचंदजे.पी.	२७ बाबु धन्नुलालजी सचेती
१३ शेट लखमशी हीरजी मैशरी	२८ ,, महादुरसिंगजी सिंघी
१४ ,, मोहनलाल मगनभाई	२९ ,, दलेलसिंहजी जोहरी
१५ ,, खेतसी खियसी	

(२१) (प्रमुखके तरफसे) कान्फ्रेन्स बंधारण ।

दसवीं कान्फ्रेन्समें जो बंधारणका ठहराव हुआ था वही कायम रक्खा जाय और जो दूसरी कालम “कार्य विस्तार” की है उनमें निम्न लिखित द्वारा बढ़ा दिया जाये।

जातिके सङ्गके महाजनोंके और पञ्चके तत्परारी और प्रियादग्रस्त मश्रोमें यह कान्फ्रेन्स मोड भी हाथ नहीं धरेगी।

स्टेन्डींग कमीटिके मेम्बरोंके मुकृत भंडार फंड अवश्य देना चाहिए.

નહીં ચૂંદું.

નહીં ચૂંદું નહીં ચૂંદું, પુલોને ના, નહીં ચૂંદું;
 સુવેલીને નહીં લૂંદું, કુલોને ના નહીં ચૂંદું.
 સલ્લણાં એ સુવાળાં એ, સુવાસી છે સુખાળાં એ;
 નહીં એને કદી ચૂંદું, નહીં વેલી વૃથા લૂંદું.
 મધુરાં એ મનોહારી, ખુળી એની અહો ! ન્યારી;
 કહો ઘા કેમ કંકે ધારી ! દ્રવે શું ના હૃદય ભારી ?
 હનંતાં એ ઉજ્જારે જે, રમંતાં તે વિલાસે જે;
 કહો તેને ચૂંદું કેમ ?, સરે એથી કંઈ નેમ ?
 અડાકું ના વળી હાથ, રખે ખીચે હૃદય સાથ !
 નહીં નાકે જરી સૂણું, સુગંધીને નહીં લૂંદું.
 રહી આવો મધુ પીતો, નજર માંડી રહું જોતો;
 ગળું એમાં ખરે સુખ, જશે સાંગી ખમી ભૂખ.
 મૃદુ ભાવો નહીં મૂકું, નહીં એથી જરી ચૂકું;
 કુલોને હા, નહીં ચૂંદું, સુવેલીને નહીં લૂંદું.

જ. પુ. જોશીપરા. M. A.

મધુમિન્દુ પ. ૩૭-૩૮.

પંડિત અર્જુનલાલ શેઠી અને જૈન શ્વેતાંવર કોન્ફરન્સ.

જૈન તેમજ જૈનેતરમા પંડિત અર્જુનલાલ શેઠીનું નામ 'સુવિદિત' છે. છેલ્લાં ત્રણ વર્ષથી તે જમપુર રાજ્યની તુરંગમા સડના હતો અને થોડાએક સમય ચર્ચા ત્રેમને સરકારને સ્વાધીન કરામા આવ્યા છે. તેને કોઈ પણ જાતની તપાસ ચલાવ્યા વગરજ કેદમાં પૂરવામાં આવેલ છે. તે દિગંબર જૈન છે, અને મૂર્તિ પૂજા કર્યા વિના અન્ય નદિ લેવાતો તેમને નિયમ છે. તુરંગની અનેક હાડમારીઓ વચ્ચે પણ નિત્ય નિયમ પ્રમાણે તેમને જમપુર રાજ્ય તરફથી પૂજા કરવાની સગવડ કરી આપવામા આવી હતી એટલું તેમને આશાસન હતું. પણ સરકારને સ્વાધીન થયા. પછી આ આશાસન છીનવી લેવામાં આવ્યું છે અને તેના અંગે કેટલાક દિવસોથી તેમણે અજ સેવું છોડી દીધું છે, અને આ પ્રકારના બુખમરાને સીધે દિન પ્રતિદિન દીપ્ત થતા જાય છે આવા સમાચાર સાંભળવામાં આવ્યા છે. પંડિત અર્જુનલાલ શેઠીનો શ્રી મુન્દો છે તે કોઈ નાણાંનું નથી તેની યોગ્ય તપાસ ચલાવવા માટે અનેક દિશાઓમાથી સરકારને ઉપરાડિપરી અરજીઓ ચલેલી છે પણ સરકાર આ બાબતમા ન સમજી શકાય એવું જોનમત ધારી બેઠેલ છે. પંડિત અર્જુનલાલ જૈન કોંગ્રેસના માનનીય મુદ્દસ્થ છે. આવા મુદ્દસ્થને ધર્મપાલન ખાતેર આટલા બધા દિવસો સુધી અનજાન રહીકારવું પડે અને એમ છતાં પણ સરકાર આ બાબતની યોગ્ય તપાસ કરી

પ્રયત્ન કરે છે. દિગંબર શ્વેતામરના બારી સંયોગીકરણમાજ બાવી જૈનનો વિકાસ છે પણ વર્તમાન સમયે તો કુસપત્તુ સામ્રાજ્ય પ્રવર્તે છે. આ અનિષ્ટ સ્થિતિ દૂર કરવાની તથા ઉભય વર્ગને ઇષ્ટ મંત્રી સાધવાની આ અનુપમ ઘડિ આવી હતી તે શ્વેતામર બહુ-જાણે ગુમાવી છે એ શોકજન્ય છે. જેની રીતે કલકતા કોંગ્રેસના નાયકોએ બહુ દીર્ઘદષ્ટિ વાપરીને મહમદઅલી અને રોક્રોફ્ટઅલીના પ્રશ્ને પુરા જોષથી ઉપાડી લઈને હાંફ મુસલમાનને એકત્ર કરવાના મહાભારત પ્રયાસમાં સરળતા મેળવી છે તેની રીતે જૈન આગેવાનો અર્જુનલાલ શેઠીના પ્રશ્ને એવાજ જુસ્સાથી ઉપાડી લઈને દિગંબર શ્વેતામર વચ્ચેના અન્તરને અગોચર કરી શક્યા હન. કાળનો આદેશ છે કે સર્વેએ બેદબાવ ભુલી એકત્ર થવું, અને સમહત્તય એકઠું કરી સ્વપર ઉન્નતિના સાધક થવું પણ આ કાળનો આ આદેશ જૈન શ્વેતામર બહુજાણના કર્ણદાર સુધી હજી સુધી પહોંચ્યો નજીવો નથી તે ખરેખર નિરાશાજનક છે.

શ્વેતામર ભાઈઓએ “આવા સરકારના શકમંદ પુરૂષનો પ્રશ્ન લઈને વિના કારણ ક્યા ઉપાધિ જોડારીએ?” આવી ભીતિથી ઉપરોક્ત પ્રશ્ન હાથ ધરવો ઉચિત નહિ ધાર્યો હોય. રખેને આપણી પ્રતિભા ગજબાદીય રંગ ચોટી ન જાય એવો ભય આવી સામુદાયિક પ્રતિભા ચાલકોમાં જોવામાં આવે છે. પણ આની પણ હજી હોતી જોઈએ, ધરે ધાડ આવે તો પણ હજી માર્યા જોતી રહીએ અને બોલીએ નહિ તો કેમ ચાલે? શ્રીયુત અર્જુનલાલનો દોષ પુરવાર થયો હોય અને તો પણ ડોઈ તેનો પક્ષ કરે તો દોષપાત્ર ગણાય પણ જેની દોષમયતા સર્વને મન સંશયારૂપદ છે તેવો જૈન બહુ આવી રીતે પીડાય અને તોપણ જૈનો મુક્તિવાર ધારણ કરી રહે તે ખરેખર જૈનોને શરમાવે તેવું છે.

જે નાયકોને અર્જુનલાલ શેઠીના પ્રશ્ને હાથમાં લેવામાં પોતાને કે પોતાના સંમેલનને રાજકીય વાતાવરણનો એવ લાગી જવાની ભીતિ લાગી હોય તેઓને તેજ સંમેલનમાં મુર્તિ-મન સત્યાગ્રહ સ્વરૂપ મહાત્મા ગાંધીને અને મુર્તિમન્ત રાષ્ટ્રિયત્વ સ્વરૂપ શેઠીના તિલકને તેમજ સ્વદેશ સેવા જેના અંગે અંગમાં વ્યાપી રહેલ છે તેના કર્મયોગી પરિત મહન મોહન માવવિધાને હાજર રહેવાનું તેમજ ભાષણ આપવાનું આમત્રણ કરવામાં કેમ કરતા હિમત આવી દશે? એ સમગ્ર શકાર્તુ નથી. વસ્તુતઃ સમય પરિવર્તન એવું થઈ ગયું છે કે આવી ભીતિને હવે જરા પણ અવકાશ રહેવો ન જોઈએ. આજે જૈન ગૃહસ્થનો સવાલ છે, આવતી કાલે કોઈ સાધુનો સવાલ આવીને ઉભો રહેશે, પરમ દિવસ કોઈ તીર્થની ખામતમાં આ જનની ધમાય ઉભી થશે આવું થશે તો પુણ્ય શું જૈન બહુઓ મુંઝા થઈને માત્ર રાત્ર્યભક્તિના ગાણાં ગાયા કરશે? કહેવાનો આશય એટલો જ છે કે સમય પડેને જે ધર્મ આવીને ઉભો રહે તે નિરૂપણે બળવવા તત્પર રહેવું જોઈએ. અહિંઆ ધર્મનો ઉલ્લેખ થયો જોઈને અન્તર બળે છે. અને આવડું લખનાની પ્રેરણા થઈ છે. આશા છે કે ભવિષ્યમાં આવા પ્રસંગોએ શ્વેતામર જૈનો આવી ભૂલ નહિ કરે અને સંપ જુદિના આના નિમિત્તોનો અગમચેની વાપરી પૂર્ણ ઉત્સાહથી આદર કરશે.

તા. ૯-૧-૧૮.

મુંબઈ.

} પરમાનંદ કુંવરજી કાપડીઆ B. A. LL. B.

x x x [આ લખાણ પછી શ્રીયુત શેઠીને સરકારે પ્રભુ પૂજના સાધન પૂરા પાઝા છે અને તે વસન્તદેસના વામિનિય સાયેના અમાગમ અને તે મંચે થયેલ વાંત-ચીતના પરિણામે તંત્રી.]

આમંત્રણ.

આવો! આવો વિલસિયે એક હો !
 પ્રભુ પરિવાર !
 હિન્દુ ! આનન્દે ભરિયે:
 જૌદ જન ! કથા પ્રમરિયે:
 પ્રભુતાના લઇયે લ્હાવ અનેક હો !
 પ્રભુ પરિવાર !
 જૈન ! જીવ સેવા ધરિયે:
 જરથોસ્તી ! તેજ ઝિલવિયે:
 સુરતાના લઇયે લ્હાવ અનેક હો !
 પ્રભુ પરિવાર !
 ક્રિશ્ચન ! નેહે જીલવિયે:
 મુસ્લિમ ! ઇમાની રચિયે:
 જનતાના લઇયે લ્હાવ અનેક હો !
 પ્રભુ પરિવાર !

મધ્ય જિન્દુ પૃ. ૧૭-૧૮.

—લલિત.

Shvetambaris and Digambaris re Parasnath Hill.

I

India has been passing through a period of transition. She is on the threshold of a revolution. Her claims have been heard. Her legitimate demands are being considered. The days of doing things in old and worn-out ways are past and gone and the day for our combined action is come. If we fail to discharge our united duties which we owe to the country, to the nation, we shall have not only to fall back, but pay dearly for it, by not being able to keep pace with marches of our sister communities. All this requires concerted action on our

part along certain lines which will help a good deal to the up-building of the Indian nation; but how can we expect the desired action when we are divided amongst ourselves? Apart from other questions bearing upon social amelioration and adjustments in perfect accordance with requirements of the changed conditions of life and living, it has become highly imperative that the two brother communities, the Shwetambaris and the Digambaris, should become once more united and cooperate with each other to work out the future destiny of their mother land. But can this be possible unless the wrongs are righted? We all know how the litigation regarding the management and control over our places of pilgrimage has been eating into the vitals of our community. History and tradition are both in favour of the Shwetambaris to show the righteousness of the cause the Shwetambaris are up-holding. A searching enquiry into the records of the Musalman Rulers of India in the past, sitting analysis of the grey pages, which bear hall-marks of the Jain culture, will prove it beyond all doubt that the Jain Temples and Dharamasalas lying on Paresnath Hills, Rajgir Hills &c. and in the like important places of pilgrimages, all owe their origin and existence to the efforts of the Shwetambari community and that all these have, on that account, been under the management and control of the Shwetambaris. It is true that so far the fundamental principles of the Jain metaphysics and ethics are concerned, both the communities agree with each other. But there is no denying the fact that both the communities are at variance with each other, in their respective method, manner and forms of worship. Not only this, the symbolic representation of the Tirthankars, which the Shwetambaris and Digambaris worship, vary a good deal in their outline, and ornamentation so much so that one who is pretty little acquainted with the differences which exist in the mode and method of worship of these two communities, can easily distinguish the Shwetambari from Digambari symbols. The Digambari images are nude; the eyes are half closed like those buried in meditation. But the Shwetambari images with eyes wide open, bear

Langota Akar and appear as clothed. The Shwetambaris adorn their sacred images and charans while the Digambaris do not do as such. Then again apart from the question bearing directly upon the symbolic figures themselves, there is also a good deal of difference in the method of worshipping these sacred representations of the Tirthankars between the two great sects. And these differences mark out the Shwetambaris from the Digambaris and I say that instead of entering into the antiquity respecting the priority and posterity in the order of time. There are other sufficiently strong facts to prove, to which of the two sects the Temples and Dharamsalas in dispute really belong. For if any one cares to take pains in the inspection of these Temples &c, and the mode of worship prevailing at these places, the prominent place and position given to the symbolic representations of the Tirthankars, will be at one with me when I say that because of the fact of the Shwetambari images occupying high and prominent place in these Temples, the Shwetambari style of worship being mainly predominant there, we cannot but conclude that these Temples not only owe their origin to the Shwetambaris but their management and control too, had, all along the time, been in the hands of the Shwetambaris. It is true that the Digambari images are also to be found there and they too have the privilege of worshipping these images there, in their own traditional ways. But from the study of the position in space given to those Digambari images there, the comparatively insignificant way in which the worship of these images is carried on in these places, cannot but convince an impartial mind that it is due to the religious generosity and tolerance of the Shwetambaris that these images happened to be located and worshipped there. Parallel cases of such things are also not wanting in the religious history of our brethren, the Hindus. In the Hindu places of pilgrimage the sacred images of other gods and goddesses than that of the principal one, are not found wanting in the Hindu Temples. But this does not go to alter the sectarian character of those Temples and religious

should be done or transacted for which we might be charged with effeminacy and shortsightedness by our future generations.

Justice.

-II-

Dear Brother Desai,

Indore 12-ii-18

x   x   x   x   x   x

As to Sikharji it is a shame that the Jainas are eager to make a non-Jaina owner of our Hill. I ask you and through you, my brother Makhan J. Mehta & other enlightened friends what will be the result of estoppel on our rights *for ever*, if we accept even a lease in perpetuity from Rys. of Polganj? Our progeny can never claim the hill as *their* own. The lessees may be troubled or even turned out on some pretext or other. You know my personal feelings. I am an *universal* Jaina; my brotherhood extends to birds & beasts and to English; Jainas or TRUTH is my brother, in whatever disguise he comes to me. I think both Svetambaras & Digambaras should be firmly united *at once* that the patta must be by Raja as lessee to look after Jaina Hill & to get an annual sum or lump sum for his time and trouble. On no other term we should accept any *patta* &c. As to the extent & character of the rights of Svetambaras & Digambaras *inter se*, let them settle peacefully; if not, let them fight for 50 years, but *they and none else* should own the Hill. As to the *modus operandi* the leaders can put their heads to gother and one can soon be found. But *now or never*, we must be perfectly determined that we (Jainas) are the *owners* of the Hill, and none else is. Any flaw or delay in this resolution means speedy spiritual strangulation. If necessary you can print and publish this in all languages as a last warning to my lamentably decaying brethren both Svetambaras and Digambaras who are misled by selfish men and narrow passions.

In the name of Lord Vira,

Yours affectionately.

J. L. JAINI.

આવું કદી બોલશો નહિ.

હું હમેશા મદિજ રહું છું.

મને બહુ થાક-અમ લાગે છે, કંટાળો આવે છે.

અમુક સ્ત્રીનું કે કાર્ય અતિશય ખરામ છે.

વખત બહુજ બારીક આવ્યો છે.

છંદગી અતિશય ટુંકી છે.

આ-તો આખો દિવસ બહુ અધકારવાળો ગયો છે.

મને બહુ ઉદ્વેગ થાય છે. બિજા હૃદયવાળો છું.

આજની હવા ધણી ખરામ છે.

આ કાર્ય-અમુક કાર્ય વાળું જ આકર્ષ-કઠીણ છે.

મને માહું થવાની-અનિદ થવાની બહુ બીક લાગે છે.

આ મનાવ ધણું જ ખરાબ-દીલગીરી ઉપજાવે તેવો છે.

મારું નયન પાણી ખરામ અને ખાતજી છે.

મારું અવિખ્ય અધકારમય-પ્રકાશ રહિત ભયાનક લાગે છે.

મારી કોઈ પણ દરકાર રાખતું નથી.

મારી યાદશક્તિ-સ્મૃતિનો હમેશા નાશ થતો જાય છે.

મારું મરણ બહુ નજીક આવ્યું છે. હુંકા વખતમા જ મારું મૃત્યુ થશે તેમ નિ લાગે છે.

મારો સ્વર્ગ જલદી અસ્ત થવા આવ્યો છે.

હું બહુ પોચો-ખીકલુ-અદન્યા તપી જાઉં તેવો છું.

મને ક્ષતોદ્ધ મેળવવા પોચા સમય જ ખડો નથી.

મારો વખત-મારા દહાડા બહુ ખરામ પસાર થાય છે.

અમુક બાળત-અમુક કાર્ય ધણું ભયાનક, તાસ ઉપજાવે તેવું છે.

આજે ધણી સખત ટાટ અગર ધણી સખત ગરમી છે.

હું કંગાલ-દરીદ્રી-અજરહિત થતો જાઉં છું એમ લાગે છે.

હું આ અગર તે કાંઈ પણ સહન કરી શકતો નથી.

આજની મારી રાત ધણી ખરામ પસાર થઈ છે.

મારું અત દરણુ-છાતી આજે ભગઈ ગઈ હોય એમ લાગે છે.

અમુક બાળતના વિચારો તો મારાથી સહન થઈ શકે તેમ હેજ નહિ.

હું હમેશા નયણો થતો જાઉં છું.

આવી સ્થિતિમા છૂવત ગાળવું તે ધણું ખરામ છે. ન બની શકે તેવું છે.

મને વારંવાર ઉપાધિઓ-વિધો નડ્યા કરે છે.

જે કાંઈ પણ કાર્ય મને સોંપવામાં આવે છે તે પસંદ જ પડતું નથી.

જે કાંઈ કાર્ય મારે કરવાનું હોય છે તે મને ગમતું જ નથી.

અમુક વખત પછીજ અમુક કાર્ય મારાથી થશે. હાલ થઈ શકે નહિ.

અમુક ખીજ માણસોની અસરથી હું દોરવાઈ જાઉં છું.
હું માદો છું, અને સર્વ બાબતનો મને સહંતર કટાણો આવે છે.
અમુક બાબત તો હવે મારાથી ફરી શકે તેમ છેજ નહિ.
આ કે ખીજ અમુક વસ્તુ તો મને પચશે જ નહિ.
અમુક રીવાજ-બાબત-રહીના અમે ગુનામ યર્થ ગયા છીએ.
અમુક રીવાજ-રહીમા અમાગથી ફેગાર યર્થ શકશે જ નહિ.
હું હવે વૃદ્ધ-નીર્ધ-શક્તિ રહિત યર્થ ગયો છું. અને અમુક કાર્ય કરતા મને બહુ
અમ લાગી જાય છે.

મને લાગે છે કે અમુક કાર્ય તો મારે સુધી જ રહેવું પડશે. મારાથી તે યર્થ
શકશે જ નહિ.

હું કોઈનો જરાપણ વિશ્વાસ ગણી શકતો જ નથી.

હું જે કંઈયે તે કાર્ય તો મારાથી યર્થ શકશે જ નહિ.

આખી દુનિયા તદન ખરાબ થતી જાય છે. નીચી પાચરીએજ ઉતરતી જાય છે.

હવે મારે માટે જરાપણ અજમાયશ કરવાનો તો વખતજ રહ્યો નથી.

અમુક બાબત તો મને હમેશા હેરાનજ દર્પા કરે છે. શ્રમજ આપ્યા કરે છે.

અમુક ખોરાક તો મને અતુકજ આવવાનો જ નથી.

હું બહુજ નબળો અને પોચો છું.

મારા કમનશીબ-દરિદ્રાવસ્થા-દુખી મિથિતિ માટે અમુક માણસો જ જવાબદાર-
ઉપકારે પાત્ર છે.

મારી ફતેહ અમુક ખીજ માણસોએ અટકાવી છે તે માણસો આડા પડવાથી
મને મળતી ફતેહ અટકી છે.

પ્રત્યેક નાની-સૂક્ષ્મ-ખીનકપયોગી બાબત માટે પણ હું આટલી બધી કાળજી રાખું છું.

લોકો-અમુક માણસો મારો ખોટો લાભ લઈ જાય છે,

~~અને મારા કાર્યોને જોઈ જોઈ કરે છે કે જે હમેશા મને ખોટો રહે જ દોરતી જાય~~
છે. મને ખોટા જે લાગે છે.

મારું શરીર ઘણું નબળું-કહિત વગરનું છે, અને મનના હુકમને તે તાળે યર્થ
શકતું નથી.

જીંદગીની અમુક સારી બાબતો તો મારે માટે સદૈનજી જ નથી. તે મને અતુકજ
આવતી જ નથી.

દરેક માણસ મારી પાસેથી સારી સારી ચીજો લઈ લેવાનો જ પ્રયત્ન કરે છે.

તમે જ્યાં જ્યાં કાર્ય કરો છો, જ્યારે જ્યારે પ્રવૃત્તિમા જોડાઓ છો ત્યાં અને ત્યારે
કદી સત્યતો સાચવી શકતા જ નથી.

હવા-પાણિના ફેરફારની મારા ઉપર અસર થયા વિના રહેતી જ નથી.

મારી સાથે જે ગેસ્તવર્તણુક ચલાવે તેની સાથે માયાશુષ્ટે હું વર્તી શકતો જ નથી.
મારાથી તેના તરફ માયાશુ યર્થ શકશે જ નહિ.

મારે અમુક ચીજ તો કદી જોઈશે જ નહિ, કે અમુક ચીજ વગર તો મારે

કદી ચાલશે જ નહિ.

અમુક ખામતો આ પ્રમાણે ગોઠવાશે નહિ, અથવા અમુક વસ્તુઓ મને મળશે નહિ ત્યાં સુધી હું સુખી થઈ શકીશ જ નહિ

મારા કાર્યની આસપાસ-મારી કૃતેહની આસપાસ ઘણા ખરાબ સંયોગો વીટાયેલા રહેલા જ છે.

આખી દુનિયામાં હું ખ-હિપાધિ-મુશીમત-ખેદ-ઉદ્વેગ સતાપ જ રહેલા છે.

મારે મારા માર્ગશિધનમાં હમેશા મુશીમતો નડ્યા જ કરે છે અને વારવાર કાર્ય કરતો અટકાવવામાં જ આવે છે

અમુક ખરાબ સંયોગો ઉત્પન્ન થાય એટલે હું તરત નાસીપાસ જ થઈ જાઉં છું. ગભરાઈ જ જાઉં છું.

આત્મારે તો બધા સંયોગો મને અતુકુળ છે, પણ હમેશા તેવા સંયોગો રહેશે કે કેમ તેની મને ભીતિ રહ્યા કરે છે.

* * * * *

આ ઉપરના બધા વાક્યો એક અગ્રેજી માસિક ઉપરથી લેવામાં આવ્યા છે આવા આવા વિચારો કરવાથી મન બહુ નમળું પડી જાય છે મનમાં જેવી બાવના રાખીએ તેવી જ સિદ્ધિ થાય છે યાદશી ભાવના તાદશી સિદ્ધિ: તે વાત બહુજ ગૃહસ્થીતી પ્રસિદ્ધ છે મન ઉપર આવા નિષેધક પદ્ધતિના વિચારો બહુ ખરાબ અસર કરે છે, મારે આના વિરોધી વિચારો કદી પણ સેવવા નહિ આના વિચારો-નિષેધક શૈલીની બાનના મગજમાંથી સદા સર્વદા દૂર રાખવી હમેશા વિચારો પ્રતિપાદક શૈલીનાજ કરવા. અમુક કાર્યો ખનશે જ હું તે કાર્ય જરૂર કરીશ જ-ગમે તેવી સ્થિતિમાં-સંયોગોમાં હું તે કાર્ય ખાર પાડીશ જ તેના વિચારો હમેશા સેવના તે જરૂરના છે. સત્યમાર્ગો દોરનાર છે-વિનય પ્રાપ્ત કરાવનાર છે-સીધે રસ્તે લાઇ જનાર છે

શબ્દોમાં પણ એ પ્રકાર હોય છે કેટલાક શબ્દો બહુ અસર કરનારા-બળનદાર હોય છે-વિસ્માહની શ્રદ્ધિ દગનારા હોય છે, ત્યારે કેટલાક શબ્દો નકામા, નિરુત્સાહી કરનારા હોય છે. નિષેધક શૈલીના મગજને નમગા પાડનારા નિરુત્સાહના ઘણા વાક્યો હોય છે, અને તેમાંથી કેટલાક તો ઉપર દર્શાવવામાં આવ્યા છે આ બધા વાક્યો એક વખત માત્ર વાંચી જ્યાં જેવાજ નથી તેમાંથી ઘણા વાક્યો તો શરીરની ખોળી નમળાઈ લાગે તેવે વખતે અગર માનસિક નમગાઈને વખતે આપણાથી આખો દિવસ વપરાયાજ કરે છે આવા વાક્યો-આવી વિચારણાની અમર મગજ ઉપર બહુ થાય છે 'અમુક કાર્ય સારાથી થશે જ નહિ' તેવો વિચાર મગજમાં આવ્યા પછી તે કાર્યમાં કૃતેહ મળવી મુશ્કેલ છે-તે કાર્યની સંપૂર્ણતા-યશી મુશ્કેલ છે 'મને અમુક ખોગક પથશે જ નહિ, અમુક રચણના હવા પાણિ અતુકુળ આવશે જ નહિ' તેવો વિચાર મનમાં ઉદ્ભવ્યા પછી તેવો ખોરાક લેનાર અગર તેવે મ્યથે જનારને તે અતુકુળ આનતાજ નથી આવા આવા વિચારો માનસિકસ-મૃદ્ધિને ઝોળી દગનાર છે માનસિક વિશાળતા અટકાવનાર છે-મનને કાર્ય કરવામાં અડ-ચન કરનાર છે, નકામી ઉપાધિ વધાવનાર છે. ખરા વાતાવરણ ફેલાવનાર છે. દરેક કાર્યની સફળતાનો આધાર મન ઉપરજ છે વિચારની મન ઉપર બહુ અસર થાય છે તેથી

આવડે ઉપર જાણવેલા-નિષેધક શૈલીના, મનને નબળું કરી નાખે તેવા વિચારો કદિ સેવવાં નહિ. તેવા વાક્યો ઉચ્ચારવા નહિ. ઉત્સાહિત-ઉત્તેજિત કરે તેવા વાક્યો બોલનારને અને તેની આસપાસ રહેનારને પણ બહુ ફાયદો કરે છે. હમેશા પ્રતિપાદક શૈલીનાજ વિચારો સેવવા; નકારવાળી વાક્યોને સર્વદા દૂરજ રાખવા તે જરૂર છે. કાર્યસિદ્ધિ માટે અગત્યનું છે. પર્યંતુ પર્યાપ્તતા બહાર પડેલ આ અકમા-પર્યાપ્તમાજ પવિત્ર દિવસોમા ભારી ઉત્સાહ-માનસિક વિચારના માટેના પ્રતિપાદક શૈલીમાટેના આ વિચારો વાચક વર્ગને બહુ ઉપયોગી-જરૂરનાં-અવિષ્યમા શુભફલદાયી હોવાથી તે ઉચ્ચારવાની, તેવું વાતાવરણ સર્વત્ર ફેલાવવાની કૃત્યા કરી આ લેખ સંપૂર્ણ કરવામા આવે છે.

આવનગર.

કાપડીયા. નેમચંદ ગિરધરલાલ.

જૈન સમાજ અને રુદયની ઉદરતાની જરૂર.

લેખક—૨૧. ચિમન.

[આ લેખ મહારીર જૈનવિદ્યાધરના એક કૉલેજ—વિદ્યાર્થીએ લખેલો છે. તે જણાવે છે કે: " યુગશાલીમા લેખ લખવાનો પ્રથમજ પ્રસંગ છે. તેમજ ક્ષાયોપસમિક્ષિત જ્ઞાન હમેશા અપૂર્ણ હોવાથી ત્યા મનુષ્યના હૃદય નદીઓની માફક જુદાજુદા રૂપમા રહેતા હોવાથી વિચારોની ભિન્નતા પણ હોય અને તેને લઈને લેખમા દર્શાવેલા ઉદ્ધારો અનેક આત્માને મન માનતા ન થઈ પડે; તેમજ તેમા સ્પષ્ટતા પણ હોય તેવા સભવ છે. "—લેખના સંબંધે અમને લાગે છે કે દેશનાક વિચારો અપકવ છે છતા વિદ્યાર્થી વર્ગની વિચારનાડી દેવા પ્રકારની છે તેનો યોગ્ય ધણો ખ્યાલ આપવા આ લેખને સ્થાન આપવું ઉચિત ધાર્યું છે.

તાંત્રી.

પ્રવેશ. પ્રિયવાચકો! આ વીસમી સદીમા ચારે તરફ નજર ફેંકતા સમાજ, સમાજ અને સમાજમા ઉદ્ધારોના અભોષો સંભળાય છે-ઉદ્ધોષણ પણ સંભળાય છે આ રીતે ચારે દિશાથી સમાજ સજ્જનોજ કુદવાટો ઉડ્યા કરે છે પણ સમાજ શબ્દનો અર્થ સમજવા સાધનનો તરણ છે! તેને માટે પણ બહુજ ઝોટોપ્રયત્ન કરવામા આવે છે તો ક્યાથી સમાજનો અર્થ અને તેની મહત્વતા બરેલી ભાવનાઓ સમજવી? જ્યા દેશના ઇતિહાસનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન નહોય, અમુક સમાજના ઇતિહાસનું પણ જ્યા સંપૂર્ણજ્ઞાન ન હોય તો પછી તેને માટે સત્ ક્યાથી લાગવું? જ્યા સુધી આપણા સાહિત્યનો સંપૂર્ણ પ્રકાશ થવા ન પામે, તેનું રહસ્ય બહાર ન આવે ત્યા સુધી દરેક દિશામા આપણી પ્રતિભા જોઈએ તેટલી આગળ નહીજ વધી શકે. ત્યારે શું કરવું? જે કંઈ જ્ઞાન જુદાજુદા સંજોગોદારા, ઉપદેશકારા પ્રાપ્ત થયું છે તે દારા હું તે સંગ્રહને માત્ર નહિ હેતુઓ જાણીશ.

સમાજ શબ્દની અંદરની પરિધર્તના એટલે કાળની ગાંઠ ઉપર અંમર. સમાજ એટલે વિશાળ શબ્દ છે કે તેની અંદર જુદાજુદા દેશોના જુદીજુદી જાતોના અને જુદાજુદા રંગના લોકોનો સમાવેશ થાય છે. અને આમ હોવાથી સમાજને " વિશ્વ મનુષ્યોનો સમૂહ " કહીએ તો ખોટું નહીજ કહેવાય. પ્રથમ તો એકજ સમાજ ગણાતો; તે સમાજના પ્રથમ દિશાવાર બા. યવા, અને પ્રાચાત્ય તથા પૂર્વદેશીય તેવા

જેસમાજ થયા પોળાથી આ બે ભાગમાંથી પાછા દેશનાર/જુદાજુદા ભાગ થયા આરીતે અગ્રેજ પ્રજા, જર્મન પ્રજા, આરબ પ્રજા, હિંદુપ્રજા, આદીકાની પ્રજા મિગેરે પ્રજાઓ થઈ. એટલે સમાજ ક્ષમ્દનું પ્રજાના રૂપમાં પરિવર્તન થયું જુદાજુદા પ્રજા હોવા છતાં પણ સોક્રામા આ વખતમાં ત્યાં જુના વખતમાં આત્મભાવના ત્યાં આત્મમગ હવે તેટલુંજ રહેલું હતું. પણ આગળ જતાં જમજેમ જુદા જુદા ધર્મો થતા ગયા તેમ તેમ ધર્મવાર સમાજ બધાતા ગયા આ જૈન સમાજ, જૌદસમાજ, હિંદુસમાજ એમ સંકુચિત રૂપમાં પ્રથમનો સમાજ શમ્દ બદલાયો, આટલેથીજ વાત અટકી નહીં પણ ધાર્મિક સમાજને હતા તેના પણ જુદાજુદા જ્ઞાતિવાર પેટા ભાગ થયા. આ પ્રમાણે પ્રથમના સમાજ શમ્દનું અતિ સંકુચિત રૂપ થઈ પડ્યું. જ્ઞાતિવાર ભાગ પડ્યા પહેલાં શીરધનાર પણ બેદ થયા હતા. સ્વે-તાબર, દીગબર ત્યાં સ્થાનકવાસી શીરકાઓ થયા, તેમાંથી જ્ઞાતિઓના ઉદ્ભવ થયો આપણે તો જૈન સમાજને વિષે જરા લગાણથી લખવું જરૂરનું છે હું જન્મથીજ જૈન ગણાતા એવા આપ્તા જૈન સમાજને લખને કાઠક વિસ્તા-થી લખીશ

જૈન સમાજના બે ભાગ.

જૈન સમાજ તરફ દૃષ્ટિ તરફ ફેકતા આપણે સમાજ સુ છે? સમાજ કોની બનેલી છે? તેમાં મુખ્ય ક્યા ક્યા ભાગો છે? તેનો તુરતજ ખ્યાન કરવો જોઈએ સમાજ દરેક વ્યક્તિની બનેલી છે, સમાજ અતિવિશાળ સમૂહ છે અને તેના જૈન દૃષ્ટિએ મુખ્ય બે ભેદ પાડી શકાય. શુદ્ધસ્થ સમાજ ત્યાં સાધુ સમાજ. આ બે સમાજનું જુદાજુદા રૂપમાં વિસ્તારથી કાઠક વિશેષ દિગ્દર્શન કરાવીશુ

સાધુ સમાજ. નવા ત્યાં જુના સમાજનું હુંક ચિત્ર.

પ્રથમ સાધુ સમાજનું જુનું ત્યાં નવું રૂપ જોઈએ. જુના વખતની પ્રતિ ત્યાં પ્રયાગો કેવા રૂપમાં થતા હતા તે જોઈએ પ્રથમતો જે સાધુઓ માત્ર જ્ઞાન મેળવીને આધ્યાત્મિક મુખનોજ નપલ કરતા તેઓતો માત્ર અરણ્યમાં વાસ કરતા, માત્ર આહાર મિગેરે મટિલ વસ્તીમાં આવતા બાળનો કાગ પોતાના આરામમાં રહી જ્ઞાનનું ચિન્તન કરતા, તેમાંજ આનંદ લેતા અને આ રીતે આત્મહિત કરતા બીજો વર્ગ જોકે આસારિક સર્વ પ્રવૃત્તિઓથી દૂર રહેતો તોપણ તેઓ જ્ઞાન મેળવવામાં અને તે જ્ઞાનનું બીજા જીવે નિરૂપણ કરવા ચુકના નહીં જ્ઞાનના નિરૂપણદાર તેઓ સાધુ સમાજને (માત્ર ઉપાધ્યુ તૈયાર કરનાર) તેમજ શુદ્ધસ્થ સમાજને (સાગ યુક્તિ પૂર્વક દક્ષાતોદ્ધાર તેમની દર્શાવી) અત્યંત ઉપયોગી થતા મતનમ કે તેઓ પોતાના તેમજ બીજા સમાજને ઉપયોગી થઈ પડતા સમાજને ઉપદેશ આપતા અને તે વખતે તેમનામાંથી જુદાવાતા દર્શકો તેઓ ઉત્પન્ન કરતા (જે ઉત્સાહથી પોતાનું કર્તવ્ય બજાવવામાં રહેતા) તેઓને પોતાના જેના બનાવતા પહેલાં તેના જ્ઞાનનો, તેની તેના શાગિરીક બળનો, તેના આત્મિક બળનો અને તેની ઉચ્ચ ભાવ સંપૂર્ણ વિચાર કરતા. અને આમ હોવાથી જ નવા ઉપદેશકો વા સાધુઓ દરજ ઉચ્ચ રીતે બળવતા પમ કાળમાં પરિવર્તન થયું. એટલે કે આત્મમગ, હૃદય ત્યાં જ્ઞાન ક્ષીણ થતા ગયા અને તે પરિવર્તનો એવી જિયતિમાં આવી પહોંચ્યા છે કે સમાજમાં એવી જ્ઞાનનો કેસ પ ત્યાં કલહપ્રીયના પેડે ન છ ક જે દુર કરી શકાય તેમ જ મટે.

તું નથી. આ બધા પરિવર્તનો જુના નથી પણ માત્ર એક કે બે દશકાના જ છે. અને તેથી જો સાધુઓ પોતાની દરજ્જા વિચારી આ પરિવર્તનોને દૂર કરવા પ્રયત્નો કરવા માટે તો તેમાં તત્કાળ ફેરફાર થવાનો પણ સંભવ છે. આત્મભ્રમણ તથા આત્મબળ અને ઉચ્ચભાવનાની ખાસ જરૂર છે અને તે વગર આ સમાજની ઉન્નતિ અશક્ય જ છે! કુસંપ એવી સ્થિતિએ પહોંચેલા છે કે જ્યારે અમુક સાધુ કોઈ સમાજના હિતનું કાર્ય શરૂ કરે તો તેને (પછી તે સાફ કામ પોતાના સમાજને ઉપયોગી હોય કે ગૃહસ્થ સમાજને ઉપયોગી હોય તો પણ) તે પ્રયત્નને તોડી પાડે. અથવા તેના ચત્રો બરબાદ થાય, તેમ કરવા યુક્તિ પ્રયુક્તિઓ કરવી તેમાં તેના દેખી બંધુ પોતાનું માન, ઉન્નતિ અને દરજ્જા સમજશે? આવાસમાજોપયોગી કાર્યમાં કુસંપની જગ્યાએ હરીફાઈ શરૂ થાય તો બહુજ સારું કામ થાય! આ એમ નથી જણાવતું કે સર્વ સાધુ સમાજ અત્યારનો આવે. છે પણ થોડા એવા હોય તેને લઈને બધાને તે રહેવું પડે છે. સાધુ સમાજ આ રીતે પોતાની જ ઉન્નતિ કરી શકવા અશક્ત હોય તો શ્રાવકોની ઉન્નતિ શી રીતે કરી શકવાના હતા? કોઈ કહેશે કે કાળ બદલાયો છે, પણ ભાઈ! કાલ બદલાય છે તે સંસારી પ્રાણીઓ માટે. દુનીયાના બવહારી પ્રાણી માટે) નહીં કે જેને જગતનો ત્યાગ કર્યો છે તેને માટે. મમતાનો જેણે ત્યાગ કર્યો તેને કાળનું પરિવર્તન કાંઈ અસર કરતું નથી જ. આમ હોવાથી જ જો જુના માર્ગ પકડવામાં આવે તો સમાજનો સડો ધણી અંશે દૂર થઈ શકે; એટલે કે આધ્યાત્મિક હિતની ધ્રુવ વાળાએ અરણ્યમાં રહેવું અને સમાજોપયોગી કાર્ય કરનાર (અનુક્રમને લઈને) ને માટે તો તેને પોતાની દરજ્જા કાળના પરિવર્તન પ્રમાણે શ્રાવકોને ઉપદેશ આપીને તેમાં રહી પોતાનો ધર્મ બજાવવાનો છે!

ગૃહસ્થ સમાજ. નવું તથા જુનું ચિત્ર.

હવે ગૃહસ્થ સમાજ પર આવીએ. એક વખત એવો હતો કે જ્યારે ગૃહસ્થ સમાજમાં એક એવી જાતની સમતા (સમાનપણું) હતી કે જે વખતે ગમે તેવો માણસ ગમે તેવો અપરાધ કરે તો તેના તરફ અનુક્રમ દર્શાવતી અને ને દયા એવી જાતની હતી કે સાધનનો પુસતે શુ પ્રાયશ્ચિત આપવાથી, વા ક્યા ઉપાયોથી તેને સમાજથી દૂર નહીં કરવો જોઈએ. અજનો વેરી અને વિગ્ર કર્તા નહીં બનાવવો) એટલે સમાજ બેળ ઓછું નહીં કરવું પૂર્વે ગાંધી સંપૂર્ણ વિચાર થતો. તેને ઉચ્ચ સ્થિતિમાં કેવી રીતે લઈ જવો તેના સંપૂર્ણ તેને માટે કરવામાં તે સમાજ પોતાનો ધર્મ સમજતી. અત્યારનાં જોનો એવા પ્રયત્નો કરી પામે, તેણે કે દર્શાવતા પણ સકોચ થાય છે, પણ દરજ્જા બજાવવાની શરૂઆત કરી એટલે આગળ નેવી તે ધર્મ સમજશે, અને તેથી આ ધર્મને અનુમતી હું નમ્રતા પૂર્વક જણાવીશ હૈદરા જોનો પૂર્વે ડાહ્યા અને ડાહી માના દીકરા ગણના તેઓ એવી પ્રતિષ્ઠા કરી રહ્યા સુજેથી ક્યહ ત્યા હેવડપ યજ ઉત્પન થયા છે. આ સમાજનું અત્યારનું ચિત્ર છે! સમાજનાર એમ પણ બને છે કે મૂતીરાજીના ક્યહમાં કેટલાક શ્રાવકો “હોળીનું ખાણીએ” જુદાજુદા છે અને કેટલીકનાર તો તેઓ પોતે જ તેમને ક્યહમાર્ગમાં દોરે છે, ક્યા અનુબોધિક સુખનો માર્ગ અને ક્યા અધોગતિનો આ નિત્યમ રસ્તો! આમ હોવાથી કોનો ગણીતો, જો પોતે ક્યહ ન કરે અથવા તો એક નીચ પોતાના સમાજના ક્યહો સુગી બીજા મા ભાગ ન લે, તો કાંઈક રહેવાધથી સમાજનો અનુદય થઈ શકે. આ વસ્તુ સ્થિતિની

કાંઈક ઝાંખી કરાવવા માટે લવાદ મારફતે ચારૂપ દેસના મેળેલા ફેસલા પછીની બન્ને સમાજની પ્રવૃત્તિઓ 'પુરુ' અગત્યાણ નામે છે ! તે આના લેખો અને સાધુ સમાજમાંની કેટલીક વ્યક્તિઓના લેખો પણ તે બાબતપર પુરતો પ્રેકાશ કરશે.

સાધુ તથા ગૃહસ્થ સમાજનાં નવાં ચિત્રો અને તેનાં પરિણામો. સુધારાઓની અગત્ય.—આ પ્રમાણે વસ્તુસ્થિતિ છે તો તેનાં પરિણામો શા આવવાં જોઈએ અને આવેલાં છે તે જરા જુઓ ! પ્રથમ તો ગભ્યની કોઈ પણ ધારાસભામાં કોઈ ઝાંખી વ્યક્તિ વા લેકમત સિવાય કાઈપણ જોનોનું તત્વ નથી ! બીજું રાજકીય પ્રશ્નોની બાબતો માટે જે હિંદી રાષ્ટ્રીય સભા મળે છે તેમાં કોઈપણ વ્યક્તિ ખોલનાર "Orator" તરીકે ન મળે; આ વસ્તુસ્થિતિ ન હોત તો તો ક્યારેના પેયો વીરનર જે જયપૂર નરેશના રાજ્યમાં કોઈપણ પ્રકારના ન્યાય મિત્રાય અંધારામાં પડ્યો છે તે વીરરત્ન અર્જુનલાલશેડીની બાબત હિંદી રાષ્ટ્રીય સભામાં જે કોઇ જોનોનો નેના રસપૂર્વક બાગ લેતો હોત તો ત્યાં કાચ ધરી તે જરૂર તે વીરરત્નને યોગ્ય વખતમાં બહાર કઢાવી શકાત ? આ રીતે હિંદ પણ પોતાની ફરજ જાણત અને બાળવન પણ ખરી ! ત્રીજું જોનોના કરતા પણ નાની સમાજોના કેટલાક હેવારો સરકાર તરફથી પળાય છે તે હેવારો આપણી કોમ મોટી હોવા છતાં પળાતા નથી ! આતો એક નું આશ્ચર્ય ? પણ તેમાં કોઈ જાતની નવાઈ નથી. આ એક એક બળ, હૃદયગળ અને બાવનાનો સવાલ છે અને તેથી આ સર્વ બાબતો તેની ખોટ દર્શાવે છે. કેળવણીની બાબતમાં ત્યાં સગાજ સુધારણાની બાબતમાં વિચાર કરવાનો વખત કલહ કરવાના ટાકમમાં પમાર થઈ જાય છે ! આથી પણ અધિક કુસંપના પરિણામો છે. તેનું સંપૂર્ણ દિગ્દર્શન કરવું તેમાં એક પુસ્તકનું લખાણ રોકી શકું ! આ સર્વ વાતો ગૃહસ્થ સમાજને સગતી છે અને તેથી તે દૃષ્ટિથી જ હવેનું લખાણ ચાલ છે. સમાજનો ઉદ્ધાર ક્યારે હોઈ શકે કે જ્યારે સમાજ નેતાઓ પોતે કહે તે પ્રમાણે જ ફરી બતાવે ત્યારે ! હમણાં ક્યા ક્યા સુધારાઓની અગત્ય છે તે સવિસ્તર જણાવીશ. કેળવણી, આપણા અખુટ સાહિત્યને પ્રકટ કરાવવાના પ્રયત્ન, સામાજિક તથા રાજકીય સ્થિતિમાં, સુધારા બાળક તથા વૃદ્ધ વિવાદની અટકાયત, વિધવાની કંઠંગી સ્થિતિ દૂર કરવાની અને આશ્રમોની જરૂર, શહેરોની અંદર સસ્તા ભાણતી ચાલતી જરૂર અને ધનાઢ્યના અસાધ્ય દુર્બલે અડે જળાવોનો પ્રયત્ન; આ સર્વ સમાજ સુધારામાં ગણી શકાય. મેં પ્રથમ સમાજ સુધારણાની વિષાણું બતાવી હવે સુધારા કેવી રીતે અમલમાં મુકના તે રસ્તો દર્શાવી અંધારના ત્યાં બચાવે નેનાઓની એકબીજા પ્રત્યેની ફરજ દર્શાવી આ લેખ સંપૂર્ણ કરીશ.

સાધુ સમાજના સુધારાની અગત્ય. જ્ઞાન અને તેનો ઉપયોગ. સામાજિક માન્યતા રાજકીય પ્રસંગો અને સાધુઓ—સાધુ સમાજને શી રીતે સુધારી શકાય તે સમજાવે ! તેઓને જ્ઞાન મેળવવાની સગવડ કરી આપવામાં આવે; નિરસત આહાર જે વધારામાં આવે અને તેમને પોતાના જ્ઞાનમંજ સસ્ત થવા દેવામાં આવે તો તે રીતે પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી શકે ! પણ કાળ ત્યાં લેતની પરિસ્થિતિ જોતા ઉપરનું સમજાવે ત્યાં હિત કરતા પણ વિશેષ ફરજ તેમના પર આવે છે. જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું અને જ્ઞાનપ્રપીડીની ઉપદેશ આપવો તે પ્રથમની ફરજ. બીજી ફરજ, નહિ કે તેઓએ ધનિક લોકો તરફ નથી એ કરવાની. પણ આત્મબળ તથા ઉચ્ચ બાવનાવાળા અભારના ત્યાં બલિયતા સમાજ નેતાઓ મહે-

ના સંસર્ગમા આવવું; આ રીતે વિચારોની આપણે કરવાથી ત્યા છુટકાટ (compromise) સુકવાથી ઐક્યબિન્નતા મતને સરખા થઈ તે, મત ફેલાય અને તે સુધારા માટેજ પ્રયત્ન કરવામા આવે તે પણ તેમનીજ ફરજ છે. ત્રીજી ફરજ સાધુઓને પોતાના ગુરૂની વા પોતાની નામના સીધી કે આડકતરી રીતે કરવાની જરૂર નથી પણ સમાજ સુધારણામાં તેમની, મદદની ખાસ જરૂર છે ! તેઓ જે પોતાની ફરજ સમજે, સમજી તેને અમલમા મુકે તો જે જૈન સમાજ અત્યારના કાપર રૂપમા દેખાય છે તે એક વીરરૂપમા ફેરવાઈ જાય. એથી શ્રાવકો પાસે સાધુઓએ આડકતરી રીતે નકામા પૈસા ખરચાવવા ન જોઈએ; અત્યારના દેશની અંદર ગરીબી વધતી જાય છે તેવા વખતમા ઝલ્લોદાર (કે જેની અંદર એછા ખર્ચે વિશેષ પુણ્ય ઉપાજન થાય) તે સુકીને નવા દહેરાસરી બંધાવા પ્રયત્ન કરવો તે સાફ તો નહીજ કહી શકાય. આ રીતે લગ્ન ખર્ચ, ન્યાતવરા બાળતમા પણ લોકોને ખર્ચ ઓછો કરવા ઉપદેશો આપવા, સસ્તર ભાડાની ગરીબોને માટે ચાલો બધાવવી, જ્ઞાનદાન માટે, પુસ્તકોદાર માટે, વિધવાશ્રમે માટે કે એવા બીજા કોઈ શુભ કાર્યોમા પૈસાનો વ્યય કરવો-તે વ્યય નહી પણ તે પૈસા વ્યાજ સહિત આપણને પાછા મળે છે ? માટે આવા પ્રયત્નોમા પોતાની પ્રવૃત્તિ વધારવી. વગેરે ઉપદેશ જીના દહ તો સાથે નવા અને આધુનિક સમાજ ચિત્રોને અનુસરી જરૂર જેટલો આપવો. નવી શૈલીથી વ્યાખ્યાન આપવાની ખાસ જરૂર છે. નવી શૈલીજ નવ યુવાનોને ધર્મ તરફ ત્યા સમાજ તરફ દોરવશે. આટલું લખીને એક ખાસ અતિ ઉપયોગી પણ વિવાદાસ્પદ વિષયપર આવીશ. સાધુઓએ સામાજિક તથા રાજકીય વિષયોમાં ખાસ ભાગ લેવાની જરૂર છે. સામાજિક વિષયોપર ધ્યાન આપી આપણા સમાજને કેવા ફેરફારોની જરૂર છે તે જોધી કાઢી, ગૃહસ્થ સમાજના નેતાઓનું તે તરફ ધ્યાન ખેંચી અને તેમને અમલમા સુકવા અને તેના લાભલાભ પણ અધિકરણ સાથે રજુ કરવા. રાજકીય સ્થિતિ જોતા અને કાળની પરિસ્થિતિ જોતા રાજકીય જ્ઞાન પણ તેઓને માટે જરૂરનું છે અને આ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની આવશ્યકતા છે. રાષ્ટ્રિય સમામાં જે સવાલો ચર્ચાય તે તે સવાલોને આપણા સામાજિક સવાલો સાથે શું સખંધ છે તે વિશ્લેષણનો સઘળા સવાલો અપણી પશ્ચિદો જે પ્રતિવર્ધ ભગાય છે તેમા ચર્ચાવા જોઈએ. જો આ સવાલો બધા છુટથી સભળી શકે અને તેપર વિચાર પણ કરી શકે ! આ પૂર્વ જાણવું અને આવા જ્ઞાનયુક્ત યુવકો ઉત્પન્ન કરવાની સાધુઓની ખાસ ફરજ છે. તેને માટે આ પોતાનો ધર્મ સ્વીકારી નાખકોને પણ તે બાળતોનો, સંપૂર્ણ અભ્યાસ પામે, તેનું પૂર્વક કરાવે તો સમાજ પોતાનું કર્તવ્ય સંપૂર્ણ બજાવી શકે. સાધુઓને સંસાર આજીવન બંધ નથી તે વાત આડે આવે છે પણ સમાજની વચ્ચે વસનાર સાધુઓ માટે સંસાર જ્ઞાન તેમની પાસે કામ કરાવવા-ગામવા બંધાએલીજ છે. ધર્મને નામે રાજકીય સુ જરૂર કી છે તે કહેવું તે ધર્મ દેજે આત્મગણ ત્યા ભાવના આવે છે તેના ઉપયોગ સમાજ નર્મભક્તતા દર્શાવવી તેજ છે. પ્રથમ તિર્થંકર શ્રીમાન કાપલદેવ ભગવાને પ્રથમ તો જુદાજુદા રાધતા શીખવ્યું, જુદી જુદી જાતના કારીગરોના વર્ગો ઉત્પન્ન કર્યા વિગેરે શું પ્રજાનુબંધેને નહોતી ? કોઈ એમ કહેશે કે ગૃહસ્થાવાસમાં તેઓએ તેમ કયું હતું પણ જે તેવા અગણાનો યુક્ત ત્યા ભાવ સાધુને આમ કરવાનો જે ધર્મ હોય તો અવધિગાન સહિત અને નાધુનો આ એક ધર્મ ન કહી શકાય ? ઇતિહાસ પણ સાક્ષી પૂરે છે કે શ્રીમાન હીરવિજય

સુરીધરજી ત્યા હેમચક્રોર્ધ્વજી પ્રિયેર માધુઓ પશુ રાજીય પ્રતિમા ભાગ લેતા હતા ને આ મધુ ખડ માનવાના કાણો મોઢુદ છે તો શા માટે સાધુ સમાજ આધુનિક સમયમા પોતે ગજજીય પરિપોષિતા વિચાર ન કરી રહે ? આ મમ વમા " સાધુઓ સપૂર્ણ વિચાર કરી વિચાર દદ કરી, અને નરતજ તે વિચારને અમલમા મુકે, અમલમા પોતે મુકે એટલુજ નહી પશુ ગૃહસ્થોને પશુ તે માર્ગે દોઢવે અને આ રીતે સમાજની આગળ પ્રવૃત્તિ કરીને પગી પોતે બને આત્મજ્ઞાનમા મસ્ત નહા કરે । જોતોમા વર્મને નામે જે નિર્મળતા પેડી છે તેને દુર કરારીને તેઓ આત્માન દમા મન્યા કહે તો કોઈ પ્રકારનો અમેને એમે કે સમાજને વાધો નથી આપશે અમારો સ્વાર્થ છે, અને સ્વાર્થો હદય અનુકપાની યાચના કુઢવે છે અને નહી દયાની ? દયા માગી તે એવ કૃપણતા છે । અનુકપાને વધનેજ નિર્વકરો પોતે તીર્થ પ્રવર્તીતા હતા પણ અનુકપાની યાચના કુગી અને તે યાચનાને સ્વીકારવી તે બન્ને સમાજની કુગજ છે આ પ્રમાણે અનુકપા દાન કરીને જો તેઓ આત્માના આનદમા મગ્ન નહેજે તો અમેને કોઈ પ્રમાગી તેમના પગ પગ દખારી નહી આપે । જ્યારે અમાએત્તિ તથા દેગોત્તિના દર્શનના કાણુભૂત વ્યક્તિઓમાં જ્યારે અમે અમાગ માધુઓને જોગુ" ત્યારે અમેને તેમને માટે તથા અમારો સમાજ માટે અભિમાન લેવાનું ટારણ મળશે. અને સર્વ જે પરિવર્તનો સમાજમાં થશે તે રાજજીય પરિવર્તનોમા પરિપૂર્ણ સદાયભૂત થઈ પડે અને જ્યારે દેગોત્તિ થાય ત્યારે તે પરિવર્તનોના કાર્યમા તેમના પ્રયનો હતા અને તે પ્રયત્નને ટેકો આપનાર આપણો સમાજ હતા તે જોઈને અમેને કોઈ તો થમજ

(અનુર્ણ).

૬૦. જોજની જીવ મીમાંસા.

સગ જગદીશચક્ર જોજ સમગ દમા છે નાપિઓ પૂર્વ સમયમા જેમ જીવનના સકેત ઉઠેલી આપના અને નવા દર્શન લોખ સમક્ષ રજુ કરતા તે પ્રણાનિકા મુજબ ડૉન્ટર જગદીશચક્ર જોજે દુન આને " જીવ " ની " ચેતન " ની મિમાંસા પદાનવાન કામ ઉપાડ્ય છે એ નાપિની મિમાંસા પદા માઝ આખી પ્રધીના વિદ્વાન ગાણગો એ નાપિને નમન કરી રજા છે ડૉ જોજે ગોધી કાદ્યુ છે કે અર્વાચીન વિજ્ઞાન જેને " જીવ " કે " ચેતન " કહે છે તે તત્ત્વ દુનીઆની વસ્તુ માત્રમાં વમેલું છે. કેવળ કહેવાતા રાજ્ય પદાર્થોમાં જીવ છે અને કહેવાતા જડ પદાર્થોમાં જીવ નહી એ માન્યતા ડૉ. જોજની શોધથી ઉડી ગય છે.

અમા પદાર્થોમાં " જીવ " છે એ કેવી રીતે સિદ્ધ થયું છે ?

" જીવ " ની સર્વ વ્યાપ્યતા સિદ્ધ કરતા પહેલા " જીવ " ના સામાન્ય લક્ષણો નિર્ધારિ કરવામા આવશે છે એ લક્ષણો તમા તમા હાજર હોય ત્યા ત્યા " જીવ " હોવો જોઈએ એમ પછીથી માત્રી સમય આપણા દેશનાં લક્ષ, જીવ, અને માંમા-એ ત્રિપુટીની જે હુખી ચર્ચા દાનમા થાય છે તેને અને ડૉ. જોજની શોધને કદો સમજ નથી. એ ચર્ચામા રસ લેનારા જે ડૉ. જોજની શોધથી ગર્વિષ્ટ મનના દેખતા હોય તો તેમણે મહે-

રખાની કરીને ડાક્ટર બોઝની મોઢાનું રહસ્ય સમજવા જેટલું અર્વાચીન વિજ્ઞાનનું પાન કરવાની જરૂર તસ્તી લેવી.....જ્યાં “જીવ” છે ત્યાં પ્રોત્સાહક, નિરૂત્સાહક, માદક, કે વિનાશક ધક્કાની. અસર થયા વિના રહેતી નથી; જ્યાં “જીવ” છે ત્યાં ચાક લાગે છે અને વિશ્રાંતિની જરૂર જણાય છે, સામાન્ય રીતે “જીવ” ના આ લક્ષણો માનીને ડાક્ટર બોઝે ફનીઆને ખતાવ્યું છે કે “જીવ” તો સર્વ વ્યાપક છે.

શાકભાજીમાંથી નીકળતી ધ્રુવળને જરા સળી અડકાડીએ છીએ કે તરત જ તે સડેલાય છે, તમારી ચામડીને કોઈ સ્પર્શ કરે છે કે તરત જ તે સડેલાય છે, આખ પર પ્રકાશનો ધક્કો લાગે છે કે તરતજ જ છીછી સાકડી ઝેની જાય છે, લાભજીના પાદડાને અડકાડીએ છીએ કે તરતજ પદડા સડેલાય છે, એ બધા પ્રોત્સાહક ધક્કાનો “જીવ” ઉત્તર આપે છે એના દર્શાવ છે. જીવજાળ લીધા હોય છે ત્યારે અંગ શિથિલ બને છે; ખૂબ વાઝ્યા પછી આખે અધારા આવે છે, સિયાળામા કડકડતી ઠાઠમા ખુલ્લે શરીરે થોડી વાર દબા પછી શરીરે ઠાઠ પડતી નથી~એ બધા નિરૂત્સાહક ધક્કાનો “જીવ” ઉત્તર આપે છે તેના દર્શાવ છે. બાગ પીધા પછી દારૂ પીધા પછી, કે ગાળે કુંકયા પછી. અને બીજા માદક ધક્કા પછી શરીરમા રક્તવહન પર અને ચાનતંતુ પર અસુક અસર થાય છે તેની પ્રતીતિ ઇન્દ્રિયોની શક્તિ માપવાના યંત્રોથી જ થઈ શકે છે. ઝેરથી જંતુઓ મરી જાય છે એ વિનાશક ધક્કાનું દર્શાવ છે.

ડાક્ટર બોઝે પહેલા અસુક પ્રકારના પ્રોત્સાહક, નિરૂત્સાહક, માદક અને વિનાશક ધક્કા જીવના પ્રાણીને આપ્યા અને તેની અસર જે થઈ તેની નોંધ ચિત્રોથી લીધી. સ્પર્શના ધક્કાથી ચામડીનો સક્રિય વિકાસ થાય તે સક્રિય વિકાસ મોજાં રૂપે કાગળ પર ઉતારી લેવાય. ચામડીપર યુક્તિથી ચેખણ મૂકી ચેખણના મુખ પાસે કાગળ મૂક્યો હોય તો આવાં મોજાં થઈ શકે. પછીથી તે જ પ્રકારના ધક્કા વનસ્પતિ પર આપ્યા અને તેને લીધે થયેલાં દોખના નકશા પણ લેવામા આવ્યા. આના નકશા લેવામા વીજળીના પ્રવાહનો બહુ ઉપયોગ કર્યો પડ્યો હતો. તે વાત વિસ્તારથી સમજાવી શકાય તેમ નથી. આ વનસ્પતિના ઉત્તરના ચિત્રો પણ જાળની રાખ્યા. ત્યાર પછી ધાતુ જેવા જડ પદાર્થોને પણ તેવા જ પ્રકારના પ્રોત્સાહક, નિરૂત્સાહક, માદક, અને વિનાશક ધક્કા આપવામાં આવ્યા. તે ધાતુ તરફથી આ ધક્કાનો ઉત્તર મળ્યો. એ ઉત્તરોને પણ મોજાં રૂપે કાગળ પર ઉતારવામાં આવ્યા. પછી ત્રણે જાતના ચિત્રોને સરખાવવામા આવ્યા તો સ્પષ્ટ જણાયું કે ત્રણે જાતના મોજાં સ્વભાવે એક સરખાજ દેતા. માત્ર લંબાઈમાં કે પહોળાઈમાં ફેર હતો ખરો. એ પરથી ડાક્ટર બોઝે સિદ્ધ કર્યું છે કે પ્રાણી, વનસ્પતિ, અને ધાતુ જેવા જડ પદાર્થોમાં એક સામાન્ય તત્ત્વ છે અને તે તત્ત્વ એ જ “જીવ.”

ત્યાર પછી પ્રાણીને, વનસ્પતિને, અને ધાતુને ઝેરનો ધક્કો આપી ડાક્ટર બોઝે સાબીન કર્યું છે કે બધા પર ઝેરની અસર સરખી થાય છે. તે કિપરાત એ ત્રણે પ્રકારની સ્પષ્ટિના પદાર્થોને અસુક પ્રસંગે શ્રમ લાગે છે અને આરામની જરૂર પડે છે, તે પણ ડાક્ટર બોઝે પોતાના પ્રયોગથી સિદ્ધ કર્યું છે. ત્યારે પદાર્થોને શ્રમ લાગ્યો હોય છે ત્યારે ધક્કાનો ઉત્તર અલુ જ જોખા બળથી મળે છે એવું પ્રયોગ પગથી જણાયું છે. (કેળવણી.)

શ્રી મુખ્ય માંગરોળ જૈન સભાની કન્યા શિક્ષણ

શાળાનો ધાર્મિક અભ્યાસક્રમ.

ખાળ વર્ગ અને ખાળ પાથી.

મુખપાઠ-નવકાર મંત્ર, પંચિંદય, ખમાસમણ.

વાર્તા-અમત્ય, સંપ, જાતમહેનત, ચેરી, અહિંસા અને ભાવનાઓ.

ધોરણ ૧ છું.

મુખપાઠ-નવકારથી દશલાણ કંદંબી સ્તુતિ સુધી.

અર્થ-નવકારથી સામાર્ધ્ય વધ જીતો સુધી.

વાર્તા-વક્રમાવ, ખોટો ડોળ, લોભ, ક્રોધ, ઉઠાવવા, કુમંગ અને ભાવનાઓ.

ધોરણ ૨ છું.

મુખપાઠ-સંસાર દાવાની સ્તુતિથી વંદિતા સુધી.

અર્થ-જગ ચિંતામણી ચૈત્યવંદનથી અદાર પાપ સ્થાનક સુધી.

વાર્તા-વિશ્વાસવાત, જાતમહેનત, નિર્દયપણું, નિદાતાદ, આત્મનિષ્ઠા બીકણુપણું, ગર્વ, બે-ડાઢ, અન્યાય કરવો અને ભાવનાઓ.

ધોરણ ૩ છું.

મુખપાઠ-અબુદ્દીઓથી સકલાહિત પૂર.

અર્થ-વંદિતાથી બે પ્રતિક્રમણ પૂરા.

વાર્તા-પંચતંત્રનું બીજું તંત્ર પૂરું. ભાવનાઓ, ચૈત્યવંદન, સ્તવન, સ્તુતિ-દરેક બે બે

ધોરણ ૪ છું.

મુખપાઠ-અનિતશાંતિથી પંચ પ્રતિક્રમણ પૂરા, જીવ વિચારની રચ ગાથાના બોલ ને બે પ્રતિક્રમણની વિધિ.

અર્થ-સકલાહિત, સ્નાતસ્થાની સ્તુતિ અને સંતિકર.

વાર્તા-ખાળવાના અને સુમેલક નીતિ કથામાંથી પસંદ કરેલી દશ વાર્તાઓ. ચૈત્ય વંદન, સ્તવન, સંયુગ, સ્તુતિ-દરેક ત્રણ ત્રણ.

નોંદ-આ અભ્યાસક્રમ બીજી શાળાને માર્ગદર્શક થઈ પડશે. આ દૂકો છે પણ

ફિસ્તારથી હવે આપીશું. શાળાના ઉપયોગ માટે આન મળ્યો છે.

શીલાલેખો માટે પ્રયાસ.

ઉપયોગી પત્રવ્યવહાર.

તા. ૨૪-૧-૧૮

આપનો નં. ૪૧૩ નો મુગ્ધ તા. ૧૮-૧-૧૯૧૮ નો કૃપાપત્ર મળ્યો તેમાનું કાળાનું

આભાર સદ્ સ્વીકારાતી-તું મારી ફરજ સમજી છું.

શીલાલેખો એકલા કરવાના કામમાં આજરત સુધીમાં મારા જાત અતુભવમાં મને નીચે સુચ્ય હરકતો નહીં છે.

૧ કાળમ ને-૪ કાળ કરવાની પચાસ માનુષ્યવાણ એક જોરીસની ખાતી

વૃત્તિઓ પ્રકુલિત થાય, આત્મદમનનો મહિમ સમજાય, અને દુઃખમાં જોયા યશસ્વી કામો કરવા તર્ક તેનો આત્મા આતુર થઈ જાય, તેના જેવું ખીલુ દેશને કાષ્ઠપણુ શ્રેયસ્કારક નથી. એના મોઢા આગળ સામાન્ય જ્ઞાન, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, પદાર્થવિજ્ઞાન કે કળા કે શક્ત્યની વાતો—ધાર્મિક વાચનમાળામાં શીખવવાની કંઈપણ જરૂર નથી. જે શુણાવડે પોતાનું તૈયા પાગકાનું બહુ કરવાની શક્તિ મળે છે તે શુણાજ આ લોક અને પરલોકને અર્થે ખગ કામના છે, અને જે એ શુણો ન કેળવાયા તો ખીજી સઘળી કેળવણી કાષ્ઠપણુ કામની નથી. ત્રિવિધ કેળવણીમાં નીતિની કેળવણી એજ ઉત્તમ કેળવણી છે અને તેના સમાસ ધર્મનું જ્ઞાન આપનારી કેળવણી—આત્મા—વિશ્વ આદિની સમજ આપનારી કેળવણી—સમ્યક્ જ્ઞાનમાં અવસ્થ થઈ જાય છે ” પણ તે આપવી બહુ મુશ્કેલ છે. એ કંઈ બહુઅવવાથી આવતી નથી. સુનીતિ આપવાને માટે તો વૃત્તિઓજ સુમાર્ગે વળવી જોઈએ, અને તે જેવી વાર્તાઓ કે દદાતથી વળે છે તેવી વ્યાખ્યાનબોધથી ક્યારે પણ વળતી નથી, તે માટે રસ એજ નીતિની કેળવણીનું ખરું દાર છે.—નવલરામ. ગુ. શા. ૮૫. અગસ્ટ.

જૈન વાચનમાળા સર્વમાન્ય થવા માટે કેવા સિદ્ધાન્તો યા નિયમો લક્ષમાં રાખવા યોગ્ય છે તે જોઈના પ્રથમના રીપોર્ટમાં જણાવી દીધું છે તેથી તે માટે હવે વિશેષ ન જણાવતા વાચનમાળા તૈયાર કરવા માટે જોઈ કરેલા પ્રયાસ તરફ વળીશું.

આપણી સમાજમાં આ સંબંધે ચર્ચા પણ કેટલાક જાહેર પત્રોમાં થવા ઉપરાંત કેટલાક પ્રયાસો પણ થયેલા મોજૂદ છે તેમાંનો પ્રારંભિક પ્રયાસ વલુચલી જૈન પાઠશાળા તરફથી હતો. તેણે એ એપડી બહાર પાડી હતી તે છૂટક બોલ યા થોકકા રૂપે હતી તેથી તે હાવના જમાનાને અનુરૂપ થાય તેમ નથી. ત્યારપછી રા. લાલને ત્રણેક પુસ્તકો પ્રગટ કર્યાં તેમાં પદ્ધતિની નવીનતા છે, પણ બાલકોને માટે અધરી થાય તેમ છે. પહેલી ખીજી કરતા ત્રીજી વિદ્યાર્થી—જ્ઞાનકોની સમજણમાં એકી ઉતરે તેની છે. જૈનધર્મવિદ્યા પ્રસારક ધર્મ તરફથી પ્રગટ થયેલી એપડીઓમાં ભાષા અને વિષય સન્ય ઇમારતમાં મુકવાનો પ્રયત્ન સેવાયો છે, પણ તેમાં જે રહસ્ય, ભાવવાદકતા અને સહૃદયતા જોઈએ તે નથી. આથી નરીન શિક્ષણ પદ્ધતિપર વાચનમાળા જૂદી રચાવાની જરૂર રહે છે, પણ તે પ્રત્યે ઉત્તરો પહેલા જે વાચનમાળા તૈયાર કરાવવા માટે સ્વં શેઠ અમરચંદ તલકચંદ અને તેમના સ્વર્ગવાસ પછી શેઠ હેમચંદ અમરચંદ દસ વર્ષો કાઠી હજારો રૂપીઆ ખર્ચેલા છે તેની હસ્તલેખિત પ્રત મેળવી તેની યોગ્યતા જાણી તેને પ્રકટ કરવી એ વધારે અભિનંદનીય ગણાય, તેથી તે સંબંધે સ્વં શેઠ હેમચંદના મુખ્ય શેઠ નગીનદાસની સાથે પત્રવ્યવહાર કર્યો હતો અને તેના ઉત્તરમાં તેમણે પોતાની સમિતિ દર્શાવવા ઉપરાંત જે વિદ્વાન મહાશયને તે કાર્ય સોંપ્યું હતું તેની પામેથી તે મગાવવા પત્રવ્યવહાર કર્યો હતો. આશા છે કે આવું પરિણામ સંતોષજનક આવશે.

(૮) નવીન પદ્ધતિ પર અર્થો—ઝાનિયારાદિ અર્થો સરસ અર્થ સહિત હાવની ત્રિશલુપદ્ધતિ પર તૈયાર કરવા યા કરાવવા માટે જૈન વિદ્વાનોને આમંત્રણ કર્યું છે અને તે દરેક માટે જૂદા જૂદા ‘આનરેરિયમ’—આપનાનો નિર્ણય કરી તેના નિયમો વગેરે જાહેરપત્રોમાં પ્રકટ કરેલ છે. હજુસુધી કોઈપણ વિદ્વાને માંગેલા નમૂના મોકલી આપ્યા નથી એ શોચનીય ગણાય, છતાં આ સંબંધમાં ખાસ આગ્રહ અને અંગન આમ ત્રણથી વિદ્વાનો

તે કાર્ય ઉપાડી લેવા પ્રેરાશે એમ જોઈ ધારે છે. આ સંબંધમાં કહેલા નિયમો આ સાથે જોડેલા મીટીંગના કામકાજમાં આપનામાં આવેલ છે.

(૫-૬) વાર્ષિક પરીક્ષા એકી વખતે યાજ્ઞાઓની લેવાનું બની રહે તેમ નથી કારણ કે એકજ જાતનો અભ્યાસક્રમ હંમેશા નિર્ણયિત થયો નથી (ઉપર કહી ગયા તે પ્રમાણે) અને તેમ થવા વગર યાજ્ઞાઓ શું ગ્રહણ કરે, અને તેથી તેની વાર્ષિક પરીક્ષા ન થાય અને તેમાં ખમ્બાર થનારને પ્રમાણપત્ર ન આપી શકાય એ સહેલાઈથી સમજી શકાય તેવું છે.

(૭) વિદ્યાર્થીઓને મદદ—આપના મારે રહેલી વધુ જગ્યા છે, હજી જોઈ હસ્તકના ફંડના પ્રમાણમાં આવેલી અરજીઓ ન માગથી 'માનમાં લઈ જૈન વિદ્યાર્થીઓને માસિક સ્ટોડન્ટશિપ આપવામાં આવે છે. કોઈ પણ મંચાઓ યા વ્યક્તિઓ પામેથી પૂરતી મદદ લેવા ઉપરાંત જોઈ પામેથી વધુ મદદ લેવા ન હોય તે માટે તેની મદદ આપની સંસ્થાઓ સાથે પત્રવ્યવહાર કરી જોઈતા ખુલાસો મેળવવામાં આવે છે, અપાતી સ્ટોડન્ટશિપના લાભ લેનાર વિદ્યાર્થી પામે પહેલાં એક ફોર્મમાં તેની પામેથી અરજી કરાવવામાં આવે છે અને પછી દર ૭ માસે તેની કોલેજ કે સ્કૂલના પ્રિન્સિપાલ પામેથી અભ્યાસ અને આલેક્સાન્ડરનું સર્ટિફિકેટ મેળવવામાં આવે છે.

(૮) બોર્ડિંગ—છાત્રાવસથા દાખલ થવા માગતા વિદ્યાર્થીઓ સ્વતઃપ્રયાસથી દાખલ થાય છે અને તેમ દાખલ થવામાં બોર્ડની મદદની માગણી થતી નથી તેથી તે માટે પ્રયત્ન કરવાની જરૂર રહેતી નથી; છતાં બોર્ડિંગ સખધી જે કોઈ પ્રજ્વરણ કરે તેને વિનવો પૂરી પાડવામાં આવે છે. એ હર્મનો વિષય છે કે બોર્ડિંગની જરૂરીઆત સ્વીકારાઈ છે એટલું જ નહિ પરંતુ નવી નવીનતેરી સંસ્થાઓ ઉત્પન્ન થતી જાય છે એ સમાજના ઉદયનું ચિન્હ છે.

(૯) જૈન તીર્થ સ્થલોમાં કેળવણીનું કોલેજ એટલે ત્યાં રહેતી પહેલેથી જુદા જૈન કેળવણી ફંડનું એક ખાતું પણ રખાવવા જૂદા જૂદા તીર્થના કાર્યવાહકોને પત્રવ્યવહારથી વિનવે કરવામાં આવી છે, અને એ તોય લેતી પડે છે કે હજીસુધી સંતોષકારક પરિણામ આવ્યું નથી હવે પછી વિશેષ પત્રવ્યવહાર અને પ્રયત્ન કરતા તીર્થના કાર્ય કર્તાઓ તે પ્રત્યે લક્ષ આપશે તો સમાવત્પર મોટા ઉપકાર થશે. એક તીર્થના વહીવટ કર્તાએ આવું કોલેજ રાખવાનું સીકાર્યું છે તે માટે તેમનો ઉપકાર માનવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન—આ મંડળના કાયમના પ્રશ્ન તરીકે રેસીડેન્સીઅલ સેક્રેટરી નિમાયના પંચ તેમની વૃદ્ધાવસ્થા હોવાથી તેમની ઈચ્છા એવી થઈ કે કેળવણી પ્રસારક મંડળ આ હોઈ તેનું પ્રશ્નપદ એક સુશિક્ષિતને આપાય એ ઈચ્છે છે એવી રા. મહનજી જુહાપાઠ મહેતા B. A. L. L. B. Bar-at-law ની નિમણૂક થઈ. જોડે પહેલાં તેમણે પ્રશ્નપદ લેવાની ના પાડી હતી અને એવી અભિલાષા વ્યક્ત કરી હતી કે જે જે શીમાનોએ કેળવણીનો પ્રસાર કરવા માટે કંઈ પણ કર્યું હોય તેમને તે પદ આપવું; પણ આખરે સબો-માના તેવા શીમાનો અને અન્ય સર્વેએ તેમને લેવા જણાવવાથી તેમણે સ્વીકાર્યું છે. તેઓ વિશ્વાસપૂર્ણ ગયા પહેલાંથી શિક્ષણ કાર્યની યોજનામાં મુગથી લેતા હતા આગળ છે તે હવે વિશ્વાસપૂર્ણ લીધેથી સંસ્કૃતિ અને ત્યાંની ઉત્તમ કાર્યપદ્ધતિના કરવા અવલોકનનો લાભ આપશે એવી ખાત્રી આપણે રાખીશું. વિશેષમાં તેઓ હિંદુ યુનિવર્સિટીની કોર્ટના એક મેમ્બર આપણી સમાજના એક પ્રતિનિધિ તરીકે નીમવા છે તે પણ ખુશી થવા જેવું છે.

જોડે કરેલાં અન્ય કાર્યો—કોન્ફરન્સની આર્થિક કે તેની સ્ટેડિંગ કમિટી તરફ જે-કેળવણી સંબંધી કામકાજ આવે તે જોડતે સોંપવામા બ્યારે આવે છે ત્યારે તે ત્વરાથી બજવવામાં આવે છે. તેવા કામોમાં:—

(૧) બનારસ યશોવિજય સંસ્કૃત પાઠશાળાને જૈન સેન્ટ્રલ કોલેજ તરીકે ફેરવી નાખવાનું યોગ્ય છે કારણ કે બનારસમાં હિંદુ યુનિવર્સિટી સ્થપાઈ છે તેથી તે જરૂરનું ગણાય એવા આશયની મૂલના થીમન્ રાજ સલાનંદપ્રસાદસિંહે કોન્ફરન્સને પોતાના ૧૬-૨-૧૭ ના પત્રથી કરી હતી. તે મૂલનાં તે પાઠશાળાના ટ્રસ્ટીઓ શેઠ મણીલાલ ગોકળભાઈ તથા શેઠ દલસુખભાઈ વાડીવાલને તા. ૧૧-૨-૧૭ પત્રથી જણાવતાં તેમણે તા. ૨૬-૪-૧૭ ના પત્રથી ઉત્તર વાળ્યો કે મૂલનાની કદર કરીએ છીએ, પણ તેથી ધણા મળને અમર કરે તેવા ફેરફાર કરવા પડે તો તે સંબંધી યોજના મોકલાવે તો તે પર લક્ષ દેવામાં આવશે. બાકી નામ રાખેલું છે તે જાળવવું જોઈએ. આની યોજના ઉક્ત થીમન્ પામે માગતાં તેમણે ૧૪-૫-૧૭ ના પત્રથી જણાવ્યું કે સ્થાપકોની ઈચ્છાએ જાણ્યા વગર યોજના સંબંધમાં કહેવું નિરર્થક, તો સ્થાપકે કરેલું િલ હોય તે તથા તે સંસ્થાના ઉદ્દેશ અને નિયમો, ટ્રસ્ટીઓની સત્તા વગેરે સંબંધી બધી હકીકત મોકલવામાં આવે તો તેને અનુકૂળ કાર્યકર યોજના થઈ શકે. આ પત્રની નકલ મોકલતાં ઉક્ત ટ્રસ્ટીમાંના શેઠ ગણીલાલભાઈએ જણાવ્યું કે ૧૬ દલસુખભાઈ બહાર ગામ છે તેથી કંઈપણ નિશ્ચિત જવાબ આપી શકું તેમ નથી. જો શ્રી સલાનંદપ્રસાદ સિંહા અમો ટ્રસ્ટીઓ સાથે બારોબાર પત્રવ્યવહાર કરશે તો સાડ પરિણામ ધણી જલદીથી આવશે એવી આશા હું રાખું છું. આથી રાજ સિંહને બારોબાર પત્રવ્યવહાર કરવાની મૂલના થઈ, પણ તેમ કરવા તેમણે કમુલ ન કર્યું. સ્થાનિક આગેવાનો આનંદિક સાથે પત્રવ્યવહાર ખુલાસા કરી પોતાનો નિર્ણય એકદમ લાવી શકે એ દેખીતું છે. આતેરી આ પત્ર પડતી રહી છે. ટ્રસ્ટીઓ કંઈક સારા આકારમાં પાઠશાળાને મૂકવા વિચાર ચલાવી રહ્યા છે અને તેના સારા નિર્ણય અમૂલમા મૂકશે તો સમાજ ખુશી યશે.

(૨) પ્રાકૃતભાષા મુખ્ય યુનિવર્સિટીના બીજી ભાષા તરીકે દાખલ કરવા માટે અરજી તૈયાર થાય છે.

(૩) બાપુ પ૦ પુ૦ જૈન હાઈસ્કૂલ તરફથી માગણી આવતા તેના પરીક્ષકો પૂરા પાડ્યા છે.

(૪) મુંબઈમાં ધી એન્ડ્યુકેશનલ કોન્ફરન્સ ૧ લી અને બીજી જુલાઈ ૧૯૧૭ ને દીને બરાબેલી તેમાં આ જોડે પોતાના પ્રતિનિધિઓ મોકલ્યા હતા.

સામાન્ય કામકાજ

(૧) ધાર્મિક પરીક્ષા—દર વર્ષે પુરૂષ અને સ્ત્રી ધાર્મિક હરિદ્વાઈ અને ધનામી પરીક્ષાઓ લેવાય છે. તેના નિયત કરેલા ધોરણ માટે પરીક્ષકો યોગ્ય અને મધ્યસ્થ નીમવામાં આવે છે. તેઓ અભ્યાસ ઇનામ માટે નથી પણ અભ્યાસ અભ્યાસ ખાતર—જીવનના લક્ષ્ય મુધાર માટે છે એ આશય રાખી બુદ્ધિની કસોટી કરે તેવા પ્રયત્નોનું પત્રક કાઢે છે. તે પ્રશ્ન પત્રક છપાવી દરેક સ્થલે લાંના નિયત કરેલા આગેવાનોપર પરીક્ષાના દિવસ અગાઉ સ્તીલબંધ મોકલવામાં આવે છે. તે પરીક્ષાના દિવસે તોડી પરીક્ષામાં બેસનારા વિદ્યાર્થીઓને આપી તેના જવાબો લિખિતવાર લઈ તેને પેકજીંગ તેજ વખતે કરી અમારી તરફ મોકલ્યા પછી પરીક્ષકોપર મોકલાવી આપવામાં આવે છે અને પછી પરિણામ બહાર પાડવામાં આવે

છે અને તે હેરફેર માસિકમા પ્રગટ કરવામા આવે છે (જુઓ હેરફેર સનાન પત્રમે ૧૯૧૬ના પૃ ૮, પરિણામ પૃ ૫૦, ૧૯૧૭ ના)

આમા ધનામો જે જગામા મળે તે ગામમા વિદ્યાર્થીઓને તે ધનામો વહેચી આપવાનો જાહેર મેળાવડો કરના સૂચના કરનામા આવે છે મુંગધમા પણ તારીખ ૧૬-૬-૧૭ ને દિને તેવો મેળાવડો આપણી બોર્ડના પ્રમુખપણા નીચે કરનામા આ થો હતા કે જોતો રિપોર્ટ ૧૭ ના જુલાઈ ના હેરફેરના અંકમા પૃ ૨૨૩ જે આવેત છે આ વખતે ધનામ આપેલા ઉપગત શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ તરફથી પામ ધનાગ કેટલાક વિદ્યાર્થીઓને આનંદ કાવ્ય મહોદધિના મૈત્રિકો તેમજ બીજા પુસ્તકો ભેટ આપના મોક લાવ્યા હતા તેપણ વહેચી આપનામા આ પા હત

૧૯૧૬ ની સ્ત્રી ધાર્મિક પરીક્ષામા ખુબતા ધનામના રૂપીઆ શેઠ ઉત્તમચંદ કેશરીચંદ તરફથી મોકલી આપી એક વધુ વર્ષની ગોઠવણ મરી આપી તે માટે તેમનો ઉપકાર માનવામા આવે છે અને હવે મુંગની શ્રી અમરચંદ તલકચંદ પુર્ય ધાર્મિક પરીક્ષા અને શ્રી ઉત્તમચંદ કેશરીચંદના પત્નિ બાઈ રતન સ્ત્રી ધાર્મિક પરીક્ષા એ નામો તેમના નિયત ફંડો ખયાસ થનાથી જૈનસ્વેતાચર ટ્રસ્ટના નામથી બને પરીક્ષા ચાલુ રાખવામા આવી છે

(૨) ૧૬ તરફ જૈન વિદ્યાર્થીઓને માસિક સ્કેલરશિપો આપવામા આવે છે

(૩) જૈન પાઠશાળાઓને માસિક મદદ આપવામા આવે છે

જે વિદ્યાર્થીને મદદ આપવામા આવે છે તેની પામેથી તેનો અભ્યાસ વગેરે સબધી વિગત તેમજ મદદ લેતી પાઠશાળા પામેથી માસિક પત્રમે મુગારી તેપર લક્ષ રાખવામા આવે છે.

ઉપકાર-મુખ્ય માગરોગ જૈન તંત્રાએ ૧૯૭૨ ના સાલના મહુમ રોઠ હેમચંદ અમરચંદ સ્કેલરશિપ તરીકે એક વર્ષના ૩ ૫૦ મોકલ્યા તે માટે તેના ઉપકાર માનીએ છીએ અને, ઇચ્છીએ છીએ કે દરવર્ષે તે રકમ મોકલવાલુ કાયમ કરશે.

ગેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડના ટ્રસ્ટીઓએ ધાર્મિક પરીક્ષામા પસાર થનારને ભેટ આપવા નિમિત્તે લગભગ ૬૫૦ પુસ્તકો મોકલી આપ્યા તે માટે તેમનો ઉપકાર થયો છે તેમજ ધાર્મિક પરીક્ષામા પરીક્ષકો, એજટા વગેરે જે સહાય આપે છે તે માટે તેમનો આભાર પણ જૂનાય તેમ નથી જૈન એન્સુકેશન ફંડમા સહાયક યા લાઈફ મેમ્બર થવા માટે મોકલેલા નિનતિ પત્રોને માન આપી જેઓએ પૈતાના મુગારક નામ નોંધાવ્યા છે તેમને તો ખરો ઉપકાર છે આશા છે કે વધુ વધુ ગૃહસ્થો સહાયક યા લાઈફ મેમ્બર થઈ આ ઉપયોગી, સગીન અને ટુંક ખર્ચમા થણુ કાર્ય કરનારી સંસ્થાને ધનની મદદ આપી સમાજને ઉપકૃત કરશે

મીનીગો જેટલી થઈ છે તે સર્વની વિગત આ તાથેના પરિશિષ્ટમા આપવામા આવી છે. ૧૧ મી ફાન્ચરસ નાતાનના નજદીકના દીસોમાં બરાવાલુ નક્કી થતા આ અહેવાલ ટુંક સમયમા ઉત્તાનગથી તૈયાર કરવામા આવ્યો છે તેથી કંઈ વિરેપ જણાવવાલુ રહી જઈ હોય, યા કંઈ ખામી જણાય તો કૃતવ્ય ગણાવો.

માતૈચંદ ગિડ મપડીઆ,
માહુનલાલ દલીચંદ દેસાઈ,
આન, સેક્રેટરીઆ.

Mahant J Mohan

પ્રમુખ.

નથુરામ પ્રેમીના વિદ્વન્તમાલામાં આવેલા હિંદી ચરિત્રમાંથી અનુવાદ કરી આપી છે, પરંતુ સાચે સરલ સંસ્કૃતમાં પાર્શ્વનાથચરિત્ર કાવ્યનો દુંકાર આપ્યો હન તો અંથની ઉપયોગિતામાં વધારો થાત.

કાવ્ય કદિન છે અને ગિર્વાણ સંસ્કૃત ગિરામાં શબ્દનો પ્રભાવ કેટલો બધો છે તે કર્તાએ પોતાના ભાષાપ્રભુત્વથી બતાવી આપ્યું છે. કર્તાએ ચોખ્ખું જણાવ્યું છે કે જિનસેનના (હરિવંશ પુરાણ નામના અથવા શલાકા પુરુષોના ચરિત્રો આવ્યા છે, તો પછી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ તીર્થંકર હોઈ એક શલાકા પુરુષ છે તેથી તેમનું પણ ચરિત્ર તેમાં આવ્યું હોવું જોઈએ) તો શા માટે આ કાવ્ય કર્તાએ તેમના ચરિત્ર માટે રચ્યું. તો તેના સંબંધમાં કવિ કહે છે કે:—

અપિ મહાસ્યે માંથ્રે મે શ્રેયસ્કારિતયા પ્રંભોઃ ।

કવેયં ચરિતં તાવદર્શીં દોષં ન પશ્યતિ ॥

જઠાશયો દયપપિ ભવ્યં તદ્વચનં ભવેત્ ।

યજ્ઞિનામિમુલ્લં પદમમ્યર્કં ન તુ શોભતે ॥

અલ્પસારાપિ માલેવ સ્ફુરન્નાયકસદ્ગુણા ।

કંઠભૂષણતાં યાતિ કંવીનાં કાવ્યપદ્ધતિઃ ॥

મારી (બુદ્ધિની) મંદતા એટલી બધી હાસ્યકારક છે તોપણ કલ્યાણની ઈન્છાથી પ્રભુનું ચરિત્ર કહ્યું હું કારણ કે ગરુડ (પોતાનો) દોષ જોતો નથી. જ્ઞાણય એટલે મૂર્ખ પાસેથી નીકળેલું બધું વચન સર્વજને અભિપ્રાય હોય તો શોભે છે જેની રીતે જ્ઞાણશયમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું—શીતશુશુવાળા જલમાંથી જન્મેલું પદ્મ અર્ક એટલે ઉપલુ શુશુવાળા સૂર્યને અભિપ્રાય થયેલું હોય તો શું શોભિતું નથી? અર્થ સાર એટલે ગદ્યવાળી માળા તેની અંદર પ્રકાશવાળા મણિના સાચા શુભ હોય તો કંઈને બૂધ્ધિરૂપ બને છે તેની રીતે અર્થ સારવાળો કવિની કાવ્યપદ્ધતિ પણ તેની અંદરના પ્રકાશવંતા નાયકના સદ્ગુણો હોય-વર્ણવ્યાં હોય તો તેણે કંઈને શોભાવે છે.

આ કવિ ઉપરોક્ત જિનસેનને જણાવી તેની સ્તુતિ કરે છે તે ઉપરાંત ગૃધ્રપિચ્છ (દિમાસ્ત્રાતિ શિષ્ય), દેવાગમ સ્તોત્ર (તત્ત્વાર્થ સત્ર મહાભાષ્યના મંગલાચરણરૂપ આત્મમી-માંસા નામના સ્તોત્રના રચનાર) શબ્દ સિદ્ધિવાળા અને રત્નકરંડક શ્રાવણાચારના કર્તા સમંતભદ્રાચાર્ય, યૌદ્ધાને જીતનાર તર્કવાદી અક્લાંક, દિગ્ગજા નામા પ્રખર તર્કવાદીને જીતનાર વાદિસિંહ, સંભતિ (તર્ક)ના કુનાર અને તેનાપર વિજિતિ રચનાર શ્વેતાંગરીય સિદ્ધ સેન દિવાકર) જીવસિદ્ધિ અને નાની તથા મોટી સર્વગસિદ્ધિ એ ત્રણ અંથના કર્તા અનંત-કાર્તિ, મહા શબ્દશાસ્ત્રી—વૈયાકરણી-પાત્વકાર્તિ (ગ્રીન શાસ્ત્રાપન) દ્વિસધાન કાવ્યકરનાર ધનંજય, ચન્નવાદી યૌદ્ધાને અગ્નિરૂપ પ્રમેયરત્નમાલાના કર્તા—અનંતવીર્ય, શ્લોકવાર્તિકા-કારકના કર્તા વિદ્યાનંદ, અને ચંદ્રપ્રભચરિત્ર કાવ્યના કર્તા વીરનંદીની સ્તુતિ કરે છે. આ પરથી એ સિદ્ધ થાય છે કે આ સર્વ મહાપુરુષો આ અંથના રચનાર વાત્સિજન્યરિ પૂર્વે ધ્યાન-પાછળતો નહિજ. આ પછી કવિ અરેતુકપિત દુર્જનના વખાણ કરે છે.

અથવાસ્તુ નમસ્તસ્મૈ દુર્જનાયાપિ યદ્ભયાત્ ।

—સમયન્નપદન્યાસા ન પ્રમાદ્યતિ મન્મતિઃ ॥

તે દુર્જનને નમસ્કાર હો, કે જેના ભયથી પ્રયત્નપૂર્વક રચના કરવામા ઉચ્કૃત થયેલી મારી મતિ પ્રમાદી બનતી નથી.

આ દિગંબર આચાર્યકૃત પાર્શ્વનાથનું ચરિત શ્વેતાખરાચાર્યકૃત ચરિતથી કેટલું ભિન્ન પડે છે અથવા તેા દિગંબર શ્વેતાખર દષ્ટિએ પાર્શ્વનાથના ચરિતમા અરુપરસ શું ભેદ છે તે તારની કાઢાની જરૂર છે તેા કોઈ નિહાન તેમ કરવા ઉચ્કૃત થશે એમ આશા રાખીશું. કાવ્યની કલિતા ઉદેસના સંશોધકે કુટુબેટમા દર્શિત રાખ્દના અર્થ ને ભાવ સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ થટે છે. ખારમા સર્ગમા પ્રભુની સ્તુતિ ઉત્તમ શૈલીમાં કરી છે અને તેમા ભક્તાખર સ્તોત્રના કેટલાક શ્લોકોના આઘાક્ષરો દષ્ટ થાય છે.

પાર્શ્વનાથ ચરિતમ્—મુનિથી મોહનમાલશ જેન મંથમાલા. ૫. ૧૪૨+૧૨. સં. પડિત વેલસિદ્ધ. પ્ર૦ હર્ષપરિપદ—મતારસ) આ મંથસ્વ૦ બાબુ મુનિલાલ પનાલાલ ના ધર્મપત્ની શ્રીમતી બીખીમાઇની અર્થ સંઘાથથી બહાર પડેલ છે તેથી તે બાઈના રાન પ્રચારના શોખ માટે તેમને ધન્યવાદ પડેલા આપવાનું મન થાય છે. શ્વેતાખર તપગ-મઝીય વિજયએનસરિના સમયમા અમરવિજય તેના કમલવિજયના શિષ્ય હેમવિજયે આ મંથ સં. ૧૬૩૨ ના શાળુ શુદ્ધ ૫ ને ગુરુરે ૩૧૬૦ સ્તોકમા રચેલ છે. આ ક્ષર્તા એક નિહાન પ્રખર કવિ હતા એમ કાવ્ય પરથી જણાય છે. તેમણે વિજયપ્રશસ્તિ મહાકાવ્ય બનાવ્યું છે, તેમા ૧૧ સર્ગ બનાવ્યા પછી તેઓ સ્વર્ગે જનાથી ગુણવિજયગણિએ પાર્ય સર્ગ પૂરા કરી તેને પૂર્ણ કર્યું. તેની પ્રશસ્તિમા તે જણાવે છે કે હેમવિજયના પ્રગુરુ અમરવિજય તે હેમનિમલસરિના વારામા લક્ષ્મીભદ્રના સતાનપરિવારમા થયેલા શુભવિમલના શિષ્ય હતા. લક્ષ્મીભદ્ર તપાગચ્છના મુનિસુદરસરિના રાત્ર્યમા હતા કે જેણે રત્નશેખરસરિની રચેલી આદ્ય પ્રતિક્રમણ શક્તિ-અર્થદીપિકા સંશોધી હતી, અને જેણે ૩૬ શિષ્યને દીક્ષા આપી હતી (આમા ૧૮ તેા તત્ત્વપ્રકાશિકા દીક્ષના પાઠી હતા). હેમ વિજયના ગુરુ પંડિત કમલવિજય જખરા વાગી હતા. તેમણે ૭૦ ને દીક્ષા આપી કે જેમા ૧૫ પડિત થયા અને બે વા-ચક થયા. વિશેષમા તે તપસ્વી હતા ચાતુરજીવ સાતદ્રવ્ય મિત્રાલના આચાર, પૂર્ણવિકૃતિ, શેરડીના રસથી ઉમળ થતી વસ્ત્રઓનો તપાગ કરી હમેશા એક વખત બોજન કરે એક ચક્ર શાક એક માસ લેનાર હોના ઉપનાસ વગેરે અનેક પ્રત્યાખ્યાન કરનાર હતા. વિદ્યારિ-જ્ય તેમા થયા તે મહાવિદ્વાન હતા અને તેની શિક્ષા પામી ગુણવિજય સાક્ષર થયા. તે વિદ્યારિજ્યના સહોદર હેમવિજયના સખધેમા તે ગુણવિજય જણાવે છે કે તેમનું કવિ હેમચંદ્રસર જેવું વાગ્યાલિત્ય હતું અને દેવગુરુમા તેમની બક્તિ પ્રમળ હતી તેની કવિતા-રૂપી સ્ત્રી કેને દોષગુણ નથી થતી, કે જેના ની નિષ્કલંક મણ રૂપી પુત્ર પ્રાપ્ત થયો. તેના મયોમા આ મય સિવાય કયા સ્ત્રીકર સં. ૧૬૫૮ અમદાવાદમા રચેલ; અપ્રમથતક સં. ૧૬૫૬ ખંભાતમ, કાર્તિકદિગોવિની, અન્વોદિત મહોદધિ, ચક્રગત્તાવલી વિજયપ્રકાશ સ્તુ-તિવિદ્યાનરણી,